

LUONTO JA
LUONNONVARAT

Pia Rotko (toim.)

Viestinnän ja osallistumisen haasteet vesistöjen säännöstelyhankkeissa

Pia Rotko (toim.)

Viestinnän ja osallistumisen
haasteet vesistöjen
säännöstelyhankkeissa

HELSINKI 2005

Julkaisu on saatavana myös Internetissä
www.ymparisto.fi/julkaisut

ISBN 952-11-2033-9 (nid.)
ISBN 952-11-2034-7 (pdf)
ISSN 1238-7312

Kannen kuva: Anne Tarvainen
Taitto: Satu Turtiainen

Edita Prima Oy
Helsinki 2005

Alkusanat

Ympäristötiedon ja viestinnän merkitys ympäristöpolitiikan ohjauskeinona kasvaa jatkuvasti. Viestintä on keskeistä myös eri tieteenalojen näkökulmien, eri tyyppisten toimintatapojen ja erilaisen osaamisen yhteensovittamisessa. Tässä raportissa julkaistaan tuloksia Suomen ympäristökeskuksen tutkimuksista ”Viestinnän menetelmät vesivarojen käytön ja hoidon hankkeissa (VIEVE)” sekä ”Viestintä ja vuorovaikutus vesistöjen hoidossa (ViVuVeHo)”. Näiden tutkimusten tavoitteena on ollut tuottaa tietoa siitä, millainen viestintä tukee parhaiten ympäristönsuojeluun liittyvien hankkeiden suunnittelua, toteuttamista ja tulosten hyödyntämistä eri tyyppisiin tarkoituksiin. Käytännössä on pyritty vahvistamaan viestinnän menetelmäosaamista, jota tarvitaan erityisesti sellaisissa tutkimus- ja kehityshankkeissa, joihin osallistuu monia eri tahoja ja sidosryhmiä tai joihin liittyy tavanomaisia voimakkaampia eturistiriitoja ja vastakkainasetteluja. VIEVE-hanke oli pääosin Suomen ympäristökeskuksen rahoittama ja ViVuVeHo-hanke säännöstelyyn liittyvien tutkimusten osalta maa- ja metsätalousministeriön rahoittama.

Viestinnän ja vuorovaikutuksen kehittämiseen liittyen on aiemmin ilmestynyt seuraavat raportit:

- Lyytimäki Jari & Palosaari Marika. 2004: Ympäristöviestinnän tutkimus Suomessa. Suomen ympäristö 683, ympäristöpolitiikka. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. 85 s.
- Rotko Pia & Liisa Laitinen. 2004. Viestintä ja vuorovaikutus vesistöjen käytössä ja hoidossa. Suomen ympäristö 674, luonto ja luonnonvarat. Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- Rotko Pia & Jari Lyytimäki. 2004. Viestintä vesistöjen kunnostuksessa. Innostaminen, uutisointi ja sosiaalinen pääoma. Suomen ympäristö 717, luonto ja luonnonvarat. Suomen ympäristökeskus, Helsinki.

Julkaisut löytyvät myös Suomen ympäristökeskuksen verkkosivuilta (www.ymparisto.fi > Suomen ympäristökeskus > Julkaisut > Suomen ympäristö -sarja). Vuoden 2005 aikana julkaistaan myös opas viestintään ja vuorovaikutukseen vesistöjen käytössä ja hoidossa. Oppaaseen kootaan edellä mainittuihin tutkimuksiin perustuvia käytännön neuvoja ja kokemuksia.

VIEVE-hankkeen puitteissa järjestettiin myös kaksi työpajaa (Vuorovaikutteisen suunnittelun työpaja 2.11. 2004 sekä paikkatietoa ja Internetiä koskeva työpaja 8.3.2005). Lisäksi 10.-11.10. 2005 järjestetään Hyvät käytännöt vuorovaikutteisessa ympäristösuunnittelussa – koulutusseminaari. Näistä tullaan myöhemmin myös julkaisemaan yhteenvetoraportti.

Hankkeissa tutkijoina ovat toimineet:

- Pia Rotko SYKEN vesivarayksiköstä (etunimi.sukunimi@ymparisto.fi)
- Jari Lyytimäki SYKEN ympäristöpolitiikan tutkimusohjelmasta (etunimi.sukunimi@ymparisto.fi)
- Marika Palosaari SYKEN ympäristöpolitiikan tutkimusohjelmasta. (Toimipaikka nykyään UNEP/ROE, etunimi.sukunimi@unep.ch)

Hankkeissa vastuullisena johtajana on toiminut Mika Marttunen SYKEN vesiväyryksiköstä (etunimi.sukunimi@ymparisto.fi) ja VIEVE-hankkeen asiantuntijoina ovat toimineet:

- Eeva Furman SYKEN ympäristöpolitiikan tutkimusohjelmasta
- Raimo P. Hämäläinen Teknillisen korkeakoulun systeemianalyysin laboratorista.

Raportin kirjoittajat haluavat kiittää yllämainittuja henkilöitä antoisasta yhteistyöstä ja hedelmällisistä keskusteluista. Lisäksi haluamme kiittää kaikkia Kemijärvellä haastatettuja henkilöitä, joilta saimme arvokasta käytännön tietoa siitä, kuinka osallistujat kokivat vuorovaikutteisen suunnitteluprosessin. Kiitokset myös rahoittajille. Käsikirjoitusta koskevista kommentteista kiitokset Esa Solismaalle ja Helena Soimakalliolle.

Helsingissä kesäkuussa 2005

Pia Rotko, Marika Palosaari ja Jari Lyytimäki

Sisällys

Alkusanat.....	3
----------------	---

Osa I

Vuorovaikutteinen suunnittelu

Kemijärven säännöstelyn kehittämisessä

– prosessin onnistuneisuus osallistujien näkökulmasta.....	7
---	----------

1 Johdanto.....	9
2 Tausta.....	10
2.1 Menneisyyden taakka.....	10
2.2 Säännöstelyn kehittäminen.....	10
2.3 Vuorovaikutteinen suunnittelu.....	11
3 Tutkimuksen tarkoitus ja aineisto.....	14
4 Tulokset.....	16
4.1 Osallistujien kokemukset työskentelystä.....	16
4.2 Näkemykset osallistumisprosessista.....	17
4.3 Edustavuus.....	19
4.4 Kuulluksi tuleminen.....	19
4.5 Näkemykset hankkeen lopputuloksesta.....	20
4.6 Konfliktin loppu?.....	22
4.7 Ristiriidat ja niiden sovittaminen.....	23
5 Johtopäätökset.....	25
5.1 Saavutettiin vuorovaikutteisen suunnittelun tavoitteet?.....	25
5.2 Suositukset vuorovaikutteisen suunnittelun kehittämiseksi.....	27
5.3 Lopuksi.....	29
Kirjallisuus.....	30

Osa II

Maine ja mielikuvat Päijänteen säännöstelyssä.....	31
---	-----------

1 Johdanto.....	33
2 Mitä maine on?.....	34
2.1 Maine on vastaanottajan arvio kertomuksesta.....	34
2.2 Maine on rahaa.....	35
2.3 Mielikuva, imago ja brändi.....	36
3 Miten maine syntyy ympäristönsuojelussa?.....	37
3.1 Maineen tuhoutuminen Kaukaalla.....	38
3.2 Maine on hyvä ja huono.....	39
4 Maine vesistöjen säännöstelyssä.....	40
4.1 Kannattaako säännöstelyn maineesta piitata?.....	42
5 Maine Päijänteen säännöstelyssä.....	44
6 Viestintä ja vuorovaikutus Päijänteen säännöstelyn maineen parantamisessa.....	46

7 Sanomalehti uutisointi Päijänteen säännöstelyn maineen muokkaajana	48
8 Säännöstelyn maineen parantamisen rakennus keinot.....	52
Kirjallisuus	54

Osa III

Systeemiälykäs kysely Päijänteen säännöstelyn kehittämisessä

1 Johdanto: säännöstely, vuorovaikutus ja systeemiäly	59
1.1 Vesistöjen säännöstely kyselytutkimuksissa	59
1.2 Systeemiälyn olemus	61
1.3 Systeemiälykäs viestintä	62
2 Systeemiäly kyselytutkimuksen näkökulmana	63
2.1 Perinteisen kyselyn ominaispiirteet.....	63
2.2 Systeemiälykkään kyselyn tavoitteet	64
3 Kokemukset systeemiälykkästä kyselystä Päijänteellä 2004	67
4 Systeemiälyn sudenkuopat	70
Kirjallisuus	72

Liitteet

Liite 1: Vesilain 8 luku, 10a ja 10b pykälä	74
Liite 2: Kemijärven säännöstelyn kehittämisen päämäärä	76
Liite 3: Päijänteen säännöstelyn mielikuvia koskevan kysely	77
Liite 4: Päijänteen säännöstelyn mielikuvia koskeva systeemiälykäs kysely.....	80
Liite 5: Päijänteen säännöstelyn viestintäsuunnitelma.....	82
Liite 6: 2. artikkelin luvussa 7 analysoitu aineisto	94

Kuvailulehdet

.....	95
-------	----

Osa I

Vuorovaikutteinen suunnittelu Kemijärven säännöstelyn kehittämisessä – prosessin onnistuneisuus osallistujien näkökulmasta

Marika Palosaari

Johdanto

Kansalaisten näkemysten huomioon ottaminen on olennainen osa nykyaikais- ta suunnittelua ja päätöksentekoa. Päätöksentekijöiden tavoitteena on tällä ta- voin saada hyväksyttävyyttä tehdyille päätöksille ja tukea niiden täytäntöönpa- noon. Ympäristöä koskeva päätöksenteko on erityisen haasteellista, koska ympä- ristöön liittyvät asiat ovat usein teknisesti varsin monimutkaisia ja vahvasti arvo- latautuneita. Ihmisten intressit esimerkiksi luonnonvarojen käytön osalta poik- keavat toisistaan ja päätöksenteko on siten altis konflikteille. 1970-luvulla alkun- sa saanut kansalaisten osallistaminen on vähitellen kehittynyt konfliktien välttä- mispyrkimyksistä ja päätösten oikeutuksen hakemisesta kohti vuorovaikutteista suunnittelua, jossa eri osapuolet voivat oppia toisiltaan. Suunnittelua, jossa asian- tuntijat työskentelevät yhteistyössä eri osapuolten kanssa kutsutaan vuorovaikut- teiseksi suunnitteluksi.

Kansalaiset voivat osallistua suunnittelun ja päätöksen tekoon monin eri ta- voin ja monilla eri tasoilla (Arnstein 1969). Vuorovaikutteisessa suunnittelussa pe- rinteenä käytäntö on kuulemistilaisuuden järjestäminen. Nykyään sovelletaan myös monia muita menetelmiä, kuten erilaisia keskustelutilaisuuksia, seminaare- ja sekä ryhmätyöskentelyä ja Internetissä toimivia foorumeja. Silloin kun vuoro- vaikutteinen suunnittelu halutaan toteuttaa huolella, se edellyttää sekä hankkeen vetäjältä että siihen osallistuvilta erityistä paneutumista ja resursseja ja on usein haasteellinen prosessi.

Vuorovaikutteista suunnittelua pidetään tarpeellisena ja hyödyllisenä nyky- ään monilla yhteiskunnallisen toiminnan sektoreilla (ks. esim. Bäcklund ym. 2002; Nature 2000). Kansalaisten osallistumista tukee myös lainsäädäntö, esimerkiksi YVA-laki ja Århusin sopimus turvaavat kansalaisten oikeuden tulla kuulluksi ympä- ristöä koskevassa päätöksenteossa. Osallistumismahdollisuuksien järjestämi- seen käytetään suhteellisen paljon resursseja, mutta erilaisten menetelmien toimi- vuudesta ja osallistumisen vaikuttavuudesta on vain vähän tutkittua tietoa.

Tässä tutkimuksessa paneudutaan vuorovaikutteiseen suunnitteluun, joka on toteutettu Kemijärven säännöstelyn kehittämishankkeessa vuosina 2000-2004. Hankkeen tavoitteena on ollut Kemijärven säännöstelyn keskeisten vaikutusten tunnistaminen, toimenpiteiden määrittäminen haitallisten vaikutusten lieventä- miseksi sekä toimenpiteiden arviointi ja vertailu ja lopulta uusien säännöstelysuo- situsten kehittäminen. Nämä tehtävät on toteutettu vuorovaikutteisen suunnitte- lun kautta, johon on osallistunut lukuisia kemijärveläisiä ja eri alojen asiantunti- joita sekä muita asiasta kiinnostuneita. Kemijärvellä tapahtuneen vuorovaikuttei- sen suunnitteluprosessin tavoitteena oli tuottaa tietoa päätöksenteon pohjaksi ja kehittää eri osapuolten välistä vuorovaikutusta sekä tiedottaa järven tilasta sekä säännöstelystä ja sen vaikutuksista.

Kemijärven prosessin on tehnyt haasteelliseksi paitsi järvien säännöstelyn monimutkaisuus ilmiönä niin myös taustalla oleva konflikti paikallisten ja vesi- voimayhtiön välillä. Konflikti sai alkunsa jo 1960-luvulla, kun järven säännöste- ly aloitettiin ajan tavan mukaisesti ilman, että paikallisia olisi kutsuttu neuvotte- lemaan asiasta. Tuolloin paikallisille asukkaille ei myöskään tiedotettu riittävästi säännöstelystä ja sen vaikutuksista. Konfliktin seurauksena käynnistyi lukuisia pitkiä oikeusprosesseja, joista viimeisimmät saatiin päätökseen vasta 1990-luvun puolivälissä.

2

Tausta

2.1 Menneisyyden taakka

Kemijärven säännöstely on aloitettu vuonna 1966. Seitsemän metrin säännöstelyvälillään Kemijärvi on Suomen voimakkaimmin säännöstelty luonnonjärvi. Kemijärven kehittämiselvityksen (Marttunen ym. 2004) mukaan säännöstelyn vesivoimatuotannollinen merkitys on huomattava ja säännöstelyn avulla vältetään tulvavahinkoja. Suomen valtio oli Kemijoen säännöstelyluvan haltija vuoteen 1995 saakka, jolloin lupa siirrettiin Kemijoki Oy:n hallintaan. Säännöstelyn seurauksena Kemijärvi on maisemiltaan ja luonnonolosuhteiltaan muuttunut merkittävästi. Aikoinaan laajat tulvaniityt ovat miltei hävinneet ja hiekkarannat ovat kesäisin veden alla. Myös kalasto ja kalastus ovat kärsineet säännöstelystä.

Lukuisat vakituiset ja vapaa-ajan asukkaat ovat olleet tyytymättömiä järven säännöstelyyn ja katkeria sen aiheuttamista vaikutuksista. Heidän mukaansa säännöstelyn haittavaikutukset vesistön tilalle ja käyttömahdollisuuksille ovat säännöstelystä saatavia hyötyjä suuremmat. Paikalliset menettivät luottamuksensa jokiyhtiöön jo ensimmäisten koskikauppojen yhteydessä, jolloin jokiyhtiön toiminta koettiin epäreiluksi. Paikallisten kertoman mukaan jokiyhtiön edustajat sanelivat kauppojen ehdot kuuntelematta ja kunnioittamatta kemijärveläisiä maanomistajia. Paikallisten mukaan maakauppojen ehdot eivät olleet maanomistajille tasapuolisia; hintaan vaikuttivat usein enemmän myyjän ja jokiyhtiön edustajan väliset suhteet kuin itse maan arvo. Lisäksi väitettiin myös tapahtuneen erilaisia huijauksia, joissa jokiyhtiö osti maat alihintaan. (Pokka 1994.)

Vesistöä ryhdyttiin rakentamaan ilman, että voimalaitosyhtiöiden edustajat olisivat olleet henkilökohtaisesti tekemisissä paikallisväestön kanssa. Tämä vahvasti osaltaan paikallisten käsitystä siitä, että ”herrat” katsoivat olevansa tavallisen kansan ja jopa lain yläpuolella. Paikalliset pitivät myös vesistön rakentamisen katselmuskokouksia puolueellisina tapahtumina, joissa he eivät saaneet puhua vapaasti, mutta sen sijaan kaikki jokiyhtiön edustajien kyseenalaisetkin väitteet kirjattiin pöytäkirjoihin. (emt.)

Reilut neljä vuosikymmentä sitten syntynyt vastakkainasettelu oli voimassa edelleen Kemijärven säännöstelyn kehittämistä aloitettaessa vuonna 2000. Paikalliset ovat olleet tyytymättömiä järven säännöstelyyn ja myös katkeria sen aiheuttamista vaikutuksista. Eri osapuolten näkemykset, intressit ja tavoitteet säännöstelyyn liittyen ovat olleet keskenään ristiriitaisia ja asioita on ratkottu oikeusteitse. Uuden vuosituhatosen kehittämishankkeessa päätettiinkin soveltaa monitaavoitteisen päätöksenteon suunnittelua (Väntänen & Marttunen 2005, Marttunen & Suomalainen 2004) sekä yhteistyömenettelyä, koska lähestymistavasta oli saatu myönteisiä kokemuksia Päijänteen säännöstelyn kehittämishankkeessa (Marttunen & Järvinen 1999).

2.2 Säännöstelyn kehittäminen

Kemijärven säännöstelyn kehittämishankkeen tavoitteina olivat:

- 1) Säännöstelyn keskeisten vaikutusten tunnistaminen

- 2) Toimenpiteiden tunnistaminen säännöstelyn haitallisten vaikutusten lieventämiseksi
- 3) Mahdollisten toimenpiteiden arviointi ja vertailu
- 4) Säännöstelysuositusten laadinta

Viimeksi mainittu tavoite on hankkeen näkyvin lopputulos, johon on sisällytetty kolmen ensiksi mainitun tavoitteen aikaansaannokset. Hankkeessa ei siis vielä tavoiteltu säännöstelykäytäntöjen muuttamista tai käytännön kunnostustoimenpiteitä vaan suositukset olivat sen konkreettisin tavoite. (Marttunen ym. 2004.)

Kuten useissa suomalaisissa suurten järvien säännöstelyn kehittämishankkeissa, ryhdyttiin Kemijärven prosessiin vesilain 8 luvun 10b pykälän pohjalta (ks. liite 1). Kyseisen pykälän mukaan säännöstelyn haitallisia vaikutuksia tulee pyrkiä vähentämään yhteistyömenettelyllä, mikäli säännöstelystä aiheutuu vesiympäristön ja sen käytön kannalta huomattavia haitallisia vaikutuksia eikä päätökseen ole sovellettava pykälää 10a (ks. liite 1). Vuonna 1994 voimaan tullut vesilain 8 luvun 10b pykälän mukaan *asianomaisen alueellisen ympäristökeskuksen tulee riittävässä yhteistyössä luvan haltijan, säännöstelystä hyötyä saavien, vaikutusalueen kuntien ja muiden asianomaisten viranomaisten kanssa selvittää mahdollisuudet vähentää säännöstelyn haitallisia vaikutuksia*. Lisäksi alueellisen ympäristökeskuksen tulee tarvittaessa kuulla muitakin asianosaistahoja.

Kemijärven säännöstelyn kehittämiseen ryhdyttiin Kemijärven kaupungin ja kalastusalueen aloitteesta vesilain 8 luvun 10b pykälän pohjalta. Lain mukaan ensisijaisena pyrkimyksenä on sovittaa yhteen eri osapuolten ristiriitaiset tavoitteet ilman vesioikeuskäsittelyyn päättymistä. Oikeuskäsittelyn osalta em. vesilain pykälässä todetaan, että mikäli vaikutuksia ei voida muutoin riittävästi vähentää, voi alueellinen ympäristökeskus, kalatalousviranomainen tai kunta hakea ympäristölupavirastossa lupaehtojen tarkistamista tai uusien määräysten asettamista. Tarkistamisen edellytyksenä kuitenkin on, että siitä yleisen edun kannalta saata-va hyöty on olosuhteisiin nähden merkittävä. Vesilain mukaan *lupaehtojen tarkistaminen ei saa myöskään vähentää huomattavasti säännöstelystä saatua kokonaisuhyötyä eikä muuttaa olennaisesti säännöstelyn alkuperäistä tarkoitusta*, paitsi milloin se on jo menettänyt merkityksensä.

2.3 Vuorovaikutteinen suunnittelu

Kemijärven säännöstelyn kehittämishanketta on toteutettu vuorovaikutteisena prosessina, johon säännöstelyn eri osapuolet ovat osallistuneet. Näin on pyritty mahdollisuuksien mukaan sovittamaan yhteen eri tahojen keskenään ristiriitaiset tavoitteet. Vuorovaikutteiseen suunnitteluun ryhtymistä on motivoinut myös ajatus siitä, että paikallisen väestön tietämys ja kokemus ovat arvokkaita ja parantavat työn lopputulosta.

Kemijärven säännöstelyn kehittämisen vuorovaikutteisen suunnitteluprosessin tavoitteena on ollut:

- 1) Kerätä tietoa säännöstelyn vaikutuksista, kehittämistarpeista ja –mahdollisuuksista
- 2) Esittää yhteisesti hyväksyttävissä olevia ratkaisuja säännöstelyyn liittyviin ongelmiin
- 3) Kehittää sidosryhmien välistä kommunikaatiota ja yhteistyötä
- 4) Lisätä yleistä tietämystä Kemijärven säännöstelystä ja sen vaikutuksista.

Vuorovaikutteisessa suunnittelussa on ollut mukana paikallisten sidosryhmien edustajia, säännöstelevän voimayhtiön edustajia, viranomaisia sekä vesistöjen

säännöstelyn asiantuntijoita. Vuorovaikutteisessa suunnittelussa on hyödynnetty monia eri menetelmiä;

- Ohjausryhmätyöskentely
- Työryhmäkokoukset
- Postikyselyt
- Teemahaastattelut
- Yleisötilaisuus
- Seminaarit ja työpajat
- Dialogiharjoitus

	2000				2001				2002				2003				2004	
	I-III	IV-VI	VII-IX	X-XII	I-III	IV-VI	VII-IX	X-XII	I-III	IV-VI	VII-IX	X-XII	I-III	IV-VI	VII-IX	X-XII	I-III	IV-VI
Ohjausryhmän kokous		x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x	x	x	x
Kalatyöryhmän kokous					x	x	x		x	x	x							
Kalatalouden kehittämissuunnitelman kokous											x		x	xx	x			
Hydroryhmän kokous					x	x	x		x		x		x			x		
Luontoryhmän kokous					x				x									
Postikyselyt					x		x											
Teemahaastattelut									x		x		x					
Dialogi									x									
Yleisötilaisuus											x				x		x	
Työpajat											xxx		x					

Taulukko 1. Kemijärven säännöstelyn kehittämisen vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmät (Marttunen ym. 2004)

Prosessin keskeisin menetelmä on ollut ohjausryhmätyöskentely. Ohjausryhmätyöskentely toimi säännöstelyn kehittämishankkeen moottorina: sen kautta vietiin asioita eteenpäin ja muut menetelmät täydensivät ja tukivat sitä. Ohjausryhmän kokouksia järjestettiin yhteensä 14 vuoden 2000 ja 2004 välillä. Ohjausryhmän aktiivisia jäseniä ovat olleet:

- kemijärveläinen kansalaisaktiivi
- kalastusalueen ja maaseutukeskuksen edustajat
- kaupungin edustaja
- voimayhtiön edustajat
- Lapin ympäristökeskuksen edustaja
- SYKEN asiantuntijat ja tutkijat

Alun perin ohjausryhmään oli kutsuttu edustajia myös Lapin TE-keskuksesta, Kemijoen vesiensuojeluyhdistyksestä ja Pelkosenniemen kunnasta, johon osa Kemijoen vesistöalueesta sijoittuu. Näiden tahojen edustajat eivät kuitenkaan osallistuneet ohjausryhmätyöskentelyyn aktiivisesti vaan olivat mukana ajoittain kiinnostuksesta riippuen.

Prosessiin osallistuneet paikalliset olivat määritelleet omat tavoitteensa säännöstelyn uusiksi suosituksiksi. Merkittävimmät niistä heille olivat säännöstelyn alarajan nostaminen kahdella metrillä ja istutettujen kalojen alasvaelluksen estäminen. Näiden tavoitteiden toteutuminen olisi paikallisten mukaan merkinnyt oleellisia parannuksia kalastoon ja kalastusolosuhteisiin.

Neljä vuotta kestäneen hankkeen aikana kerättiin runsaasti tietoa säännöstelyyn liittyvistä asioista sekä paikallisten ihmisten näkemyksiä siitä, miten säännöstelyä pitäisi kehittää. Erilaisista säännöstelyn kehittämisen vaihtoehdoista ja mahdollisista kunnostustoimenpiteistä keskusteltiin runsaasti ohjausryhmän kokouksissa ja yleisötilaisuudessa. Hankkeen lopputuloksena laadittiin suositukset Kemijärven säännöstelyn haittojen vähentämiseksi ja hyötyjen lisäämiseksi. Suosituksia on yhteensä 18 ja ne hyväksyttiin yksimielisesti ohjausryhmässä. Suositukset koskevat rantojen ja vesialueen kunnostusta, raivausta, kalatalouden kehittämistä sekä viestinnän ja vuorovaikutuksen parantamista.

Prosessin seuraavassa vaiheessa tullaan asettamaan seurantaryhmä, joka ohjaa suositusten täytäntöön panoa.

3

Tutkimuksen tarkoitus ja aineisto

Tässä tutkimuksessa on selvitetty, mitä Kemijärven säännöstelyyn kehittämiseen liittyneessä osallistumisprosessissa saatiin aikaan ja millä tavalla. Tutkimuksessa analysoidaan osallistumisprosessin toimivuutta osallistujien omien kokemusten valossa sekä hankkeessa asetettujen tavoitteiden ja vuorovaikutteisen suunnittelun sosiaalisten tavoitteiden toteutumisen kannalta (ks. Beierle 1999). Tutkimuksen tavoitteena on

- 1) kuvailla osallistumisprosessia siihen aktiivisesti osallistuneiden henkilöiden näkökulmasta
- 2) analysoida osallistumisprosessin onnistuneisuutta sille asetettujen tavoitteiden näkökulmasta
- 3) tunnistaa mahdollisia prosessin aikana ilmenneitä menetelmällisiä puutteita ja esittää niiden kehittämisehdotuksia

Tutkimuksen empiirisenä aineistona ovat Kemijärven säännöstelyn kehittämisen ohjausryhmän jäsenille tehdyt haastattelut, joita on yhteensä 8. Haastateltavat olivat ohjausryhmään ja Kemijärven säännöstelyyn aktiivisesti osallistuneita henkilöitä. Tutkimukseen kerättiin laadullinen aineisto, sillä tavoitteena on selvittää ohjausryhmäläisten käsityksiä, arvostuksia ja niiden perusteluita osallistumisprosessia koskien¹. Haastattelut tehtiin vuoden 2004 elokuun aikana, jolloin kehittämishankkeen päättymisestä oli kulunut noin puoli vuotta. Haastateltaville kerrottiin alustavasti haastattelun aiheesta ja tarkoituksesta puhelimitse. Haastattelut alkoivat taustoittavilla kysymyksillä, joissa haastateltavaa pyydettiin kertomaan Kemijärven henkilökohtaisesta merkityksestä omassa elämässä sekä kokemuksistaan Kemijärven säännöstelystä ja sen herättämistä tuntemuksista. Taustoittavan keskustelun jälkeen haastatteluiden kulku pohjautui haastattelurunkoon, jonka teemat olivat:

1. **Kokemukset hankkeesta ja sen ohjausryhmätyöskentelystä.** Ensimmäisessä teema-alueessa haastateltavaa pyydettiin tiivistäen kuvailemaan hänen omaa kokemustaan kyseessä olevasta prosessista sekä omasta roolistaan ohjausryhmätyöskentelyssä. Kysymykset liittyivät yleiseen vaikutelmaan prosessista sekä sen mielekkyyteen, työläyteen ja tehokkuuteen.
2. **Näkemykset hankkeessa sovelletuista työskentelymenetelmistä.** Toisessa teema-alueessa käsiteltiin erilaisten menetelmien toimivuutta, riittävyttä ja kattavuutta sekä merkitystä hankkeen lopputuloksen kannalta.
3. **Näkemykset osallistumisprosessin edustavuudesta ja tasapuolisuudesta.** Kolmannessa teemassa keskityttiin haastateltavan näkemyksiin prosessiin osallistuneiden tahojen ja henkilöiden edustavuudesta sekä ohjausryhmän kokoonpanosta. Osallistumisen laadusta keskusteltiin myös pyytämällä haastateltavaa kertomaan näkemyksensä mielipiteiden kuuntelemisen ja huomioon ottamisen tasapuolisuudesta.
4. **Näkemykset hankkeen viestinnästä ja vuorovaikutuksesta.** Neljännessä teemassa pohdittiin prosessiin liittyneen julkisen tiedottamisen sekä eri osapuolten välisen kommunikaation laatua ja riittävyttä sekä ymmärrettävyyttä.

¹⁾ Laadullinen aineisto mahdollistaa myös ilmiöiden ymmärtämiseen pyrkivän lähestymistavan ja tarvittaessa tarkastelunäkökulman vaihtamisen (Alasuutari 1995, Eskola & Suoranta 1999).

- 5. Ajatukset hankkeen lopputuloksesta ja jatkovaiheesta.** Viidennen teeman kysymykset käsittelivät haastateltavan näkemyksiä prosessin lopputuloksen tyydyttävyydestä ja vaikutuksista sekä henkilökohtaisesta merkityksestä. Haastateltavaa pyydettiin myös kertomaan, mitä hän olisi tehnyt toisin ja millä tavalla olisi voitu päästä mahdollisesti parempaan lopputulokseen. Lisäksi tuotiin esille hankkeen jatkovaihe ja kysyttiin haastateltavan ajatuksia sen toteuttamisesta ja siihen mahdollisesti liittyvistä ongelmista.
- 6. Käsitusten muuttuminen ja mahdollinen oppiminen.** Viimeisessä teemassa paneuduttiin prosessin aikana mahdollisesti tapahtuneisiin muutoksiin suhtautumisessa Kemijärven säännötelyyn ja prosessissa mukana olleisiin tahoihin. Haastateltavia pyydettiin myös kertomaan olivatko he oppineet jotain uutta prosessin aikana ja oliko jotain erityistä, mitä prosessista oli haastateltavan mielestä opittavissa.

Haastatteluista tehtiin muistiinpanoja ja ne nauhoitettiin. Nauhat translitteroitiin ja tekstejä analysoitiin aluksi teemoittain (Eskola & Suoranta 1999). Aineistosta nousi esille osallistumisprosessiin liittyviä teemoja, jotka rakentuivat kunkin haastattelutekstin kokonaisuudesta, yhdistelmänä eri aiheiden vastauksista. Näitä teemoja ovat:

- Vanhojen kaunojen rasite, konfliktiasetelman vaikutus
- Osapuolten eriävät näkemykset oikeudenmukaisuudesta ja kohtuullisuudesta
- Paikallisten asukkaiden luottamus riippuvaista konkreettisista parannuksista elinolosuhteissa
- Kokemuseräisen tiedon arvostaminen suhteessa asiantuntijätietoon.

Haastattelujen kesto oli kolmesta vartista puoleentoista tuntiin, keskimäärin noin tunnin. Kaikki haastattelut etenivät puolistrukturoiduille haastatteluille ominaisella tavalla niin, että ennalta päätetyt teemat käytiin jokaisen haastateltavan kohdalla läpi, mutta kysymysten järjestys ja muoto saattoivat muuttua tilannekohtaisesti. Keskustelu pyrittiin pitämään vapaamuotoisena, jotta haastateltavien näkemyksille, perusteluille ja miellelyhtymille jäisi tilaa. Näin päästiin paremmin kiinni heidän näkökulmiinsa ja kokemuksiinsa.

4

Tulokset

4.1 Osallistujien kokemukset työskentelystä

Kemijärven säännöstelyn kehittämishankkeeseen osallistuneista ihmisistä osa oli mukana työnsä puolesta ja osa vapaaehtoisina kansalaisina. Haastatelluista ohjausryhmäläisistä viisi oli osallistunut prosessiin työnsä puolesta ja kolme vapaaehtoisina kuntalaisten edustajina. Vapaaehtoisina osallistuneilla on tiukka side Kemijärven vesistöön ja sen rantoihin. He ovat syntyisin Kemijärven kunnan alueelta ja ovat viettäneet aikaansa vesistöalueella lapsesta saakka. Paikkakuntalaiset omistavat usein ranta-alueita ja he kokevat tärkeänä vesistöalueen maiseman, kalastuksen, veneilyn ja vesillä liikkumisen. He myös muistavat hyvin vesistön rakentamisen sekä säännöstelyn aloittamisesta seuranneet muutokset. Yleistäen voi sanoa, että he suhtautuvat Kemijärven vesistöön ja sen säännöstelyn hieman tunteellisemmin kuin ne ohjausryhmäläiset, jotka osallistuivat prosessiin työnsä puolesta. Työnsä puolesta osallistuneet haastateltavat tiedostivat osallistuneensa prosessiin hieman eri asemasta kuin järven säännöstelyn hyvin omakohtaisesti kokevat.

”Kyllä minä luultavasti puhuisin toisenlaisesti jos minulla olisi täällä tuota niin minulla olisi täällä maaomaisuutta, olisin vahingonkärsijä niin niitä perkeleitä voisi olla paljon enemmän tässä haastattelussa, jota varmaan tulet huomaamaan kun näitä meidän luottamusmieheni haastattelet.”

Ohjausryhmän jäseniä pyydettiin haastatteluissa kertomaan vapaasti, millainen kokemus neljä vuotta kestänyt prosessi oli ollut. Vastauksia yhdistävä seikka on prosessiin osallistumisen työläys. Kaikki haastateltavat olivat osallistuneet kokouksiin ja muihin tilaisuuksiin aktiivisesti ja kokivat, että osallistuminen oli ollut aikaa vievää ja paneutumista vaativaa. Viisi haastateltavaa osallistui hankkeeseen työnsä puolesta, mutta kolmelle haastatelluista ohjausryhmätyöskentely ja muu osallistuminen perustuivat vapaaehtoisuuteen. Maallikon on perehdyttävä asioihin huolellisesti voidakseen esittää ja viedäkseen läpi näkökulmia ja ehdotuksia.

”... kyllähän se vei aikaa kun varsin laajoja asiapapereita joutu niinkun tätä taustatietoa selvittämään ja sillä tavalla niin eihän siihen voi paneutua, että usein oli pyhäpäivä muutama tunti siitä ihan pelkästään sitä eli vapaa-aikana siihen tutustuin jotta oli kanttia jotain asiaa esittää ja puolustaa...”

Vapaaehtoiselle kansalaisaktiiville useamman vuoden kestävä osallistumisprosessi voi olla hyvinkin kuluttavaa, sillä osallistuminen vie sekä aikaa että voimavaroja. Kyseessä oleva prosessi oli kuitenkin koettu ”arvostavaksi” eli ihmisten näemyksille annettiin painoarvo. Jos osallistuja sen sijaan kokee, että hänen osallistumiselleen ei anneta merkitystä eikä hänen panoksellaan ole vaikutusta osallistuminen alkaa helposti tuntua uhrautumiselta ja velvollisuudelta, joka voi käydä hyvinkin raskaaksi.

Haastateltavat pitivät kuitenkin prosessia vaivannäön arvoisena. Ohjausryhmäläiset pohtivat vaivannäköään suhteessa alkuperäisiin tavoitteisiin ja lopulta aikaan saatuihin tuloksiin. Hankkeen konkreettiset vaikutukset eivät haastattelu

tehtäessä olleet varmistuneet, mutta haastatellut kokivat prosessin tässä vaiheessa, että ajan ja työn uhraaminen oli kannattanut.

Väsyttävintä ohjausryhmätyöskentelyssä oli ollut tiettyjen asioiden käsitteleminen useaan otteeseen. Kaikki haastateltavat toivat esille turhautumisensa "samojen asioiden jankkaamiseen". Kokouksissa jouduttiin siis toisinaan palaamaan asioihin, jotka oli jo käsitelty. Haastateltavien mukaan prosessissa juututtiin toisinaan tiettyihin yksityiskohtiin. Toisaalta muutamit vapaaehtoisesti osallistuneet korostivat sitä, että oli tärkeää, että ihmisten mieltä painavat kysymykset käsiteltiin juurta jaksuen.

"... varmaankin kuitenkin se on ihan hyvä, että ne (ihmisten näkemykset) käydään läpi koska siinä tulee tunne, että ne tosissaan käydään läpi ja katotaan ja sitten ihmiset saavat purkaa itteensä. Että minun mielestä siinä ei paljon mitään muuta merkitystä ole kuin, että saa purkaa itseänsä koska niihin ei saatu muutoksia eikä noilla rahamäärillä voi millään saada muutoksia siis siinä määrin lähellekään, mitä ihmiset kokee epäoikeudenmukaista kokeneensa, mutta näinhän se on joku terveystutkimuskin, että kun käsitellään jotakin ongelmaa niin se saattaa olla parantava vaikutus." (Ohjausryhmään vapaaehtoisena osallistuneen kommentti)

4.2 Näkemykset osallistumisprosessista

Haastatteluissa keskusteltiin osallistumisprosessista monesta eri näkökulmasta. Kysymykset käsitelivät ohjausryhmäläisten näkemyksiä osallistumisen menetelmistä, edustavuudesta, tasapuolisuudesta ja osallistumisen merkityksestä lopputuloksen syntymiselle.

Nelivuotisen prosessin aikana työskenneltiin monin erilaisin menetelmin (Väntänen ym. 2003). Haastateltavien mielestä useiden eri työskentely- ja osallistumismenetelmien hyödyntäminen oli positiivista ja mahdollisti erilaisten näkökulmien huomioon ottamisen päätöksenteossa. Vuorovaikutteisen suunnittelun eri menetelmien tavoitteena on kerätä tietoa ja tuottaa ideoita päätöksenteon tueksi sekä edistää vuoropuhelua eri osapuolten välillä. Kemijärven kaltaisissa tapauksissa, joissa taustalla on konfliktiasetelma, on hyödyllistä kiinnittää huomiota avoimeen keskusteluun ja mahdollisimman ennakkoluulottomaan kuuntelemiseen. Kemijärven säännöstelyn kehittämishankkeessa tähän pyrittiin muun muassa dialogiharjoituksen avulla (Väntänen ym. 2004, Slotte & Hämäläinen 2004). Haastateltavat olivat kokeneet erilaisten menetelmien hyödyntämisen positiivisena asiana.

"Se oli positiivinen asia että pystyttiin ja osattiin käyttää niinkun muutakin kuin vaan kokouksissa istumista. Se oli selvästi rikkaus tässä työssä, raskaitahan ne oli ja monia iltoja istuttiin yleisötilaisuuksissa mutta kyl se sitten varmaan oli sen väärtti ja sit se mikä oli tää dialogiharjoitus niin se oli tosi hyvä. Se nyt oli vaan yhden päivän mutta se oli hyvä ja siitä vaan jäi se maku että kun siinä dialogiharjoituksessa oli osapuolia, jotka oli hyvin riitaisia keskenään niin sen päivän aikana saatiin minun mielestä aikaan semmonen hyvä fiilis että ne riidat on unohdettu ja nyt tuli tilaisuus oikeasti niitä ongelmia ratkoa ja semmosta yhteisymmärrystäkin löyty, mutta kuinka pysyväksi se sitten jää niin se on toinen kysymys."

Dialogi keskustelussa pyritään luopumaan omista ennakkokäsityksistä ja kuuntelemaan toisia mahdollisimman avoimesti. Tällä tavoin pyritään tilanteeseen, jossa on mahdollista ymmärtää myös asioista eri mieltä olevia henkilöitä ja löytää kokonaan uusia näkökulmia ja mahdollisia ratkaisuja ongelmiin. Dialogi oli haastateltaville ennestään kokematon työskentelymuoto. Kukaan ei ollut kokenut sitä negatiivisena ja pari haastateltavaa uskoi sen auttaneen yhteistyön sujumista.

Ohjausryhmätyöskentely oli prosessin keskeisin työskentelytapa, johon haastateltavat olivat osallistuneet aktiivisesti. Ohjausryhmän kokouksia oli nelivuotisen hankkeen aikana yhteensä 14 kertaa ja lisäksi järjestettiin erillisiä kokouksia tietystä teemoista (kuten säännöstely ja kalastaminen), joista joihinkin haastateltavat olivat myös osallistuneet. Haastateltujen ohjausryhmäläisten mukaan kokousten ilmapiiri oli yleensä ottaen hyvä ja tiukoissakin tilanteissa kommunikointi asiallisesti. Ohjausryhmä toimi prosessin moottorina: sen kautta vietiin asioita eteenpäin ja muut menetelmät täydensivät ja tukivat sitä.

”Jos ajatellaan niin että me työryhmänä saatiin yksimielisyys siitä, että nää on ne meidän suositukset niin kyllä tietysti se työryhmätyöskentely pääasiallinen muoto siinä, mut kyllä ne yleisötilaisuudet oli tärkeitä siinäkin suhteessa, että ne anto vahvistusta sille, että me ollaan oikealla tiellä, ja me puhutaan oikeista asioista et se kyllä se varmaan autto siinäkin asiassa, nää eri työskentelymuodot, että päästiin tähän lopputulokseen.”

Yksi haastatelluista, ohjausryhmään työnsä puolesta osallistunut henkilö, toi esille, että myös menetelmien valinnasta olisi voitu sopia yhdessä esimerkiksi ohjausryhmäläisten kesken sen sijaan että prosessia vetäneet tahot sopivat niistä etukäteen. Tämä on tärkeä huomio siinä mielessä, että yleensä vuorovaikutteisten suunnitteluprosessien vetäjillä on kaikkein eniten valtaa prosessin kulun suhteen ja tämä ilmenee muun muassa siten, että usein juuri vetäjät päättävät työskentelytavoista, jotka taas luonnollisesti osaltaan vaikuttavat hankkeen lopputulokseen. Antamalla osallistujille mahdollisuus vaikuttaa työskentelymenetelmiin voidaan lisätä heidän tunnettaan osallisuudesta prosessiin ja myös jonkin verran kasvattaa osallistujien konkreettisia vaikuttamisen tilaisuuksia. Toisaalta tämä voi hieman hidastaa käynnistymistä ja lisätä työtaakkaa prosessin alkuvaiheessa.

Prosessin vetäjän valta-asema ilmenee myös esimerkiksi työryhmien ja ohjausryhmien kokoamisen ja nimittämisen yhteydessä. Prosessin vetäjä on yleensä se, joka päättää ketä kutsutaan ryhmiin tai ainakin valitsee tavan, jolla osallistujia kutsutaan. Kemijärven säännöstelyn kehittämishankkeessa tähän vaiheeseen ei kiinnitetty huomiota riittävän huolellisesti vaan ohjausryhmä muodostettiin melko ripeään tahtiin kutsumalla mukaan henkilöitä, jotka olivat valmiiksi hankkeen vetäjän ja paikallisten asiantuntijoiden tiedossa. Alkuperäistä ohjausryhmää täydennettiin myöhemmin, kun asiaan perehtynyt henkilö ilmaisi olevansa kiinnostunut osallistumaan. Kaksi haastateltavaa kuitenkin toi esille, että heitä mietitytti tapa, jolla ohjausryhmä oli muodostettu. Työnsä puolesta prosessiin osallistunut kertoi, että hänen mielestään ei ollut kovin selkeää, miten ohjausryhmä muodostui.

”...onko se vaan, että nopein voittaa tai joka haluaa ja on aktiivinen, se oli vähän semmonen, kun ei prosessista tiedä niin oli tämmönen vähä, että mitenkäs se nyt näin tuli.”

Ohjausryhmään vapaaehtoisena osallistuneen mielestä ryhmän jäseniä ei oltu harkittu kriittisesti vaan oli tyydytty siihen, että esimerkiksi kaupungin virkamies voi tasapuolisesti ja kattavasti edustaa kuntalaisia. Haastateltavan mukaan kaupungin nimeämä virkamies ei riitä kuntalaisten näkemysten esille tuomiseksi, sillä hän ei välttämättä nauti edes kuntalaisten luottamusta. Prosessin vetäjän tulee siis varmistaa, että mukana on alusta alkaen riittävän laaja kuntalaisten edustus:

”Ei pidä olla sillä tavalla sinisilmäinen, että täällä asiat menee jotenkin järkevästi tai oikeudenmukaisesti tai kohtuullisesti että vaikka se paperilla siltä näyttää”.

4.3 Edustavuus

Ohjausryhmäläisiä pyydettiin haastatteluissa kertomaan heidän käsityksestään osallistumisen edustavuudesta, eli oliko prosessissa riittävästi edustettuina eri osapuolet vai puuttuiko kenties joidenkin tahojen tai näkemysten edustajia. Osa haastateltavista katsoi, että prosessiin oli osallistunut kattavasti eri osapuolten näkemyksiä, mutta muutamat mainitsivat tiettyjen ryhmien jääneen puuttumaan. Näitä ryhmiä olivat veneseura, luonnonsuojeluyhdistys ja matkailuyrittäjät. Alueellisessa edustavuudessa oli myös todettu joitakin puutteita, sillä Kemijärven alapuolisen osuuden kylien edustajat eivät olleet juuri osallistuneet. Muutamat haastateltavat olivat myös sitä mieltä, että prosessiin olisi pitänyt saada vahvemmin mukaan tavallisia kuntalaisia ja etenkin nuoria, jotka nyt loistivat poissaolollaan. Prosessiin siis osallistuivat pääasiassa sellaiset aktiiviset henkilöt, joilla on oma-kohtaisia intressejä säännöstelyn kehittämisen suhteen. Ihmisiä, jotka edustaisivat niin sanottua keskivertokemijärveläisen näkemystä ei oltu saatu aktiivisesti mukaan ja tämä lieneekin tyypillinen vuorovaikutteisen suunnittelun ongelma. Mikäli osallistujien joukko on jollakin tavalla ”vääristynyt” suhteessa väestön kokonaisuuteen voivat myös yleisöpalautte ja suunnittelun linjaukset vinoutua. On tavallista, että suunnittelun kohteesta vahvasti kiinnostuneet ihmiset tulevat omaaloitteisesti mukaan ja antavat palautetta, mutta erityisesti nuoria olisi usein erikseen lähestyttävä, jotta heidät saadaan mukaan. Ohjausryhmään työnsä puolesta osallistuneen sanoin:

”...vielä korostan sitä, että näitä rivi-ihmisiä, siis sellaisia kuntalaisia, jotka ei oo niin kauhean aktiivisia olleet tässä säännöstelyprosessissa aikaisemmin mutta jotka paljon käyttää vesistöjä niin niitä olis jotenkin pitänyt saada mukaan, mutta miten niitä saa jos ei ole omaa aktiivisuutta.”

Kuten yllä olevassa ohjausryhmäläisen kommentissa todetaankin, niin sanottujen tavallisten ihmisten ja nuorten saaminen mukaan voi olla hyvin haasteellista elleivät he ole asiasta omaaloitteisesti kiinnostuneita. Koska osallistuminen monivuotiseen suunnitteluhankkeeseen kuluttaa paljon aikaa ja energiaa, on ymmärrettävää, että hankkeisiin osallistuvat tyypillisesti sellaiset henkilöt, jotka kokevat asian erittäin tärkeäksi. Usein näillä henkilöillä on myös poikkeuksellisen vahvat mielipiteet kyseessä olevista asioista.

Osallistuneiden henkilöiden osalta haastateltavat näkivät puutteena sen, että jokiyhtiön johtoporras ei ottanut osaa kokouksiin eikä tapaamisiin. Haastateltavien mukaan vaikeista asioista keskusteltaessa olisi tärkeää voida puhua sellaisten ihmisten kanssa, jotka ovat vastuussa päätöksistä. Nyt prosessissa oli mukana jokiyhtiön edustajia, joiden päätösvalta ja siten myös kommunikointimahdollisuudet olivat rajalliset.

4.4 Kuulluksi tuleminen

Haastateltavien mukaan prosessissa oli kuunneltu osallistujien näkemyksiä kärsivällisesti ja otettu heidän esittämänsä asiat käsittelyyn kiitettävällä aktiivisuudella. Kaksi haastateltavaa kuitenkin toi esille kokeneensa, että osa mielipiteistä ikään kuin rajattiin pois keskustelusta, koska säännöstelysuosituksia voitiin suunnitella vain siten, etteivät ne huomattavasti vähennä säännöstelystä saatavaa kokonaisyötyä. Haastateltavan mukaan uusista suosituksista voitiin keskustella vain siltä pohjalta, ettei jokiyhtiön voimatuotanto kärsi:

”Kyllähän mielipiteitä otettiin huomioon mutta vaikuttiko ne niin siinä taas palaan niihin reunaehtoihin jotka haittas eli silloin kun mielipide oli se, että alaraja pitää nostaa kahdella metrillä niin mielipide sanotaan että tää ei kuulu tähän asiaan.”

Merkille pantavaa on myös, että useimmat haastateltavista korostivat, että vaikka he kokivatkin tullessa kuulluksi, heillä ei ole varmuutta siitä, miten heidän mielipiteensä tullaan ottamaan huomioon eli onko omilla näkemyksillä konkreettisia vaikutuksia. Muutamat haastateltavat toivat esille sen, että olivat kiinnittäneet huomiota siihen, että heidän mielipiteensä oli aina kirjattu ylös. Vuorovaikutteeseen suunnitteluun osallistuvalla on siis tärkeää paitsi tulla kuulluksi niin myös nähdä, että näkemykset rekisteröidään tai julkaistaan jollakin tavalla ja että niillä on jonkinlainen vaikutus prosessin lopputulokseen.

Toinen jokiyhtiön edustajana haastateltu oli myös kokenut, että prosessissa rajattiin ulkopuolelle osa relevanteista keskustelun aiheista. Hänen mielestään suosituksia laadittaessa olisi tullut pohtia myös mahdollisuuksia voimatuotannon kehittämiseen. Haastatellun mukaan säännöstelyn kehittämistä olisi voitu tarkastella myös jokiyhtiön näkökulmasta selvittämällä, olisiko säännöstelykäytäntöjä mahdollista väljentää ”ilman, että siitä olisi tullut dramaattisia haittoja vahingonkäräjille”.

”Kun puhutaan säännöstelyhankkeiden kehittämisestä niin se sana kehittäminen on jo myönteinen sana. Pitäs ymmärtää niin, että kaikkien osapuolien niinku tavallaan mahdollisuuksia voitais kehittää niin kyllä tää suljettiin heti pois, että tässä ei voimantuotantoa voida kehittää. Ja kyllä mä ymmärrän, että se on erittäin vaikeaa... mutta tätä puolta ois voitu enemmän vielä funtsia, et nyt aika nopeesti lyötiin raamit, että näin ei voida tehdä. Et siihen ois voinu uhrata vähän enemmän aikaa ja käyttää luovuutta, että eikö sittenkään vois.”

Haastatteluissa nousi esille myös jonkinasteinen kokemusperäisen ja tutkitun tiedon vastakkain asettelu. Kaksi haastateltavista oli kokenut, että heidän kertomiaan tietoja ei aina otettu vakavasti vaan asiasta olisi pitänyt olla tutkittua asiantuntijatietoa. Joissakin tapauksissa tutkijat lähetettiin tarkistamaan paikallisten esittämiä väittämiä esimerkiksi veden kiertämisestä ja happitilanteesta. Näin asioihin saatiin selvyys, mutta haastateltavat kokivat kuitenkin hyvin harmittavana sen, että heidän kokemusten perusteella saatuun tietoon ei luotettu ilman tutkijoiden tekemiä selvityksiä.

4.5 Näkemykset hankkeen lopputuloksesta

Kemijärven hankkeen keskeisinä tavoitteina oli tunnistaa säännöstelyn keskeiset vaikutukset ja mahdolliset toimenpiteet haitallisten vaikutusten lieventämiseksi sekä kehittää uudet suositukset säännöstelylle. Tämä työ on edellyttänyt suuren määrän tutkimus- ja selvitystyötä. Prosessin aikana hankittiin runsaasti uutta tietoa ja koottiin tiedot aikaisemmista selvityksistä säännöstelyn kehittämisen tueksi. Asiantuntijat ja tutkijat tekivät lukuisia erilaisia selvityksiä hankkeen kuluessa. Haastateltavat olivat panneet merkille, että selvitystöitä tehtiin hyvin huolellisesti ja tietoa hankittiin yksityiskohtaisesti. Tämä paneutuminen sai toisaalta kiitosta, toisaalta osa haastateltavista kyseenalaisti kaikkien selvitysten tarpeellisuuden. Puolet haastateltavista oli sitä mieltä, että selvityksiä oli tehty liiankin perusteellisesti ja niihin oli uhrattu turhan paljon hankkeen resursseja.

”Jossain välissä tuli mieleen että olisko vähemmälläkin selvittämällä, tutkimisella selvitysten tekemisellä päästy lopputulokseen...”

Haastateltavilta kysyttiin, mitä mieltä he ovat siitä, otettiin prosessissa tasapuolisesti huomioon kaikkien näkemyksiä. Vastaukset eivät poikenneet suuresti toisistaan, sillä kaikki katsoivat, että heidän omiaan ja muiden mielipiteitä ja ehdotuksia oli kuunneltu tasapuolisesti. Itse lopputulokseen muut kuin jokiyhtiön edustajat eivät kuitenkaan vaikuta olevan kovin tyytyväisiä.

”No kyllä minun on myönnettävä, että enempi minä kyllä tältä asialta toivoin alkaessa kuin mihin päästiin elikkä tämä ns. maksajan eli aiheuttajan rooli oli nyt sitten se, että mahdollisimman halvalla tästä prosessista selvitään. Kyllä se oli minusta pikusen pettymys siinä mielessä, että paljon suurempaan olin kyllä mielestäni varautunut. Konkreettisempiin ja tulosta tuottavampiin päätöksiin.”

Neljä vuotta osallistumista säännöstelyn kehittämiseen – etenkin täysin vapaaehtoisesti ja korvauksetta – on pitkä aika. Niinpä ei olekaan yllätys, että osallistujat odottivat myös jotakin konkreettisempia tuloksia prosessilta. Heidän omat keskeiset tavoitteensa jäivät toteutumatta. Säännöstelyn alarajan nostaminen kahdella metrillä ei tullut kysymykseen, koska se olisi voimataloudellisten laskelmien mukaan vähentänyt huomattavasti (n. 2 milj. euroa vuodessa) voimataloudelle aiheutuvaa hyötyä ja lisäksi lisännyt tulvariskiä Kemijärvellä ja alapuolisessa vesistöissä. Kalojen alasvaelluksen eston osalta laadituissa suosituksissa on esitetty jatkoselvitystä alasvaelluksen estävän aidan rakentamisesta. Ongelmat sen osalta ovat teknisiä: voimakkaat virtausnopeudet ja esteaidan nopea roskaantuminen.

Jonkinasteisesta tyytymättömyydestä huolimatta suositukset on yksimieleisesti hyväksytty hankkeen ohjausryhmässä. Vesistöä säännöstelevä voimayhtiö on muun muassa sitoutunut panostamaan vuosina 2005-2010 150 000 euroa vuodessa vapaaehtoisiin haittojen vähentämistoimenpiteisiin. Käytännössä kuitenkin vasta konkreettisten toimenpiteiden toteuttaminen on paikallisille osoitus siitä, että heidän esittämänsä tiedot ja näkemykset ovat todella vaikuttaneet suunnitteluprosessiin. Viime kädessä paikallisten luottamus prosessiin ja siinä mukana olleisiin tahoihin on siis kiinni suositusten toimeenpanon onnistumisesta. Haastatteluissa osallistujat mainitsivat usein, että Kemijärven vesistön ja sen rantojen tilanne voi muuttua paremmaksi, jos yhdessä sovitut suositukset todella toteutetaan.

”Kyllä suositus on hyvä, mutta ainoa mikä minua vaivaa ja sanoin monta kertaa, nyt kun tehtiin tätä suositusta, joka on vaan suositus ja ei niinkun jatkoa tiedä, tuleeko se sitten toteutumaan. Eli minusta tässä olisi pitänyt nyt tälle koko porukalle antaa tehtäväksi toimenkuovaksi se, että viedään asiat niinkun päätökseen. Nyt siinä jätettiin niinkun kiitollinen riitelyn aihe siinä, että rahaa on tietty määrä mutta nyt mihiin kohteisiin se käytetään.”

Myös yksi jokiyhtiön haastateltava toi esille, että osa selvityksiin käytetyistä resursseista olisi voitu käyttää konkreettisiin toimiin, kuten rantojen kunnostamiseen.

Kuten edellä on käynyt ilmi, haastatellut ohjausryhmäläiset pitivät prosessia tietystä turhautumisestakin huolimatta osallistumisensa arvoisena. Tämä selittyy muun muassa sillä, että paikalliset eivät nähneet mitään välttämättä parempaa tai ainakaan nopeampaa keinoa nykyisten ongelmien ratkaisemiseen. Asian vieminen oikeuteen olisi saattanut tarkoittaa ongelmien käsittelyn pitkittymistä vuosikausiksi. Kemijärveläisillä on entuudestaan kokemusta vuosikymmenten mittaisista oikeustaisteluista, joten jonkinlainen sopuratkaisu katsotaan paremmaksi kuin kiistojen selvittely oikeusteitse. Tilaisuudessa, jossa esiteltiin säännöstelysuosituksia tehtiin kysely, jossa osallistujilta kysyttiin mm. sopuratkaisun toivottavuutta. Miltei kaikki vastaajat pitivät sopuratkaisua parempana kuin riitelyn tiellä jatkamista. Paikalliset osallistujat pitäytyivät sopuratkaisu tavoitteessa, vaikka suosituk-

set eivät sisällöltään vastanneet heidän alkuperäisiä tavoitteitaan. Kysyttäessä, mikä oli tärkeintä syntyneessä lopputuloksessa, eräs haastateltava kertoi:

”No tärkeintä siinä tietysti oli, että jos tässä ei olis päässy tähänkään tulokseen niin se olis ollu vieläkin pitempi prosessi ja sen prosessin tulos, onko se 50:n vuoden perästä... Niin kun tässä on 40 vuotta katsonu rantoja eli meillähän poistuu ajan myötä henkilöt, jotka on sen todellisen tilanteen nähneet ja jos he kovin kauas menee niin ei he voi verrata sitten mikä olis se todellinen tilanne mistä on lähdetty liikkeelle ja eivät osaa vaatiakaan, eli koettiin parempana, että kun päästään edes tämmöseenkään ratkaisuun päästiin niin tämä antaa paremman tuloksen kuin se epävarma kenties parempi ratkaisu jossakin vuosikymmenen perästä olis sitte saatavilla.”

Toisen haastateltavan mukaan sopuratkaisuun taipumiseen vaikutti myös halu päättää prosessi henkilökohtaisesti kunniakkaalla tavalla:

”No ehkä se, että toisella puolella oli se, että mitään ei saada aikaseks, koska olimme ajautuneet siihen tilanteeseen, että tiedettiin, että me emme näitä asioita saa läpi. Sitten tietenkin tottakai toisaalta semmonen taustaan piilotettu ajatus, että emmehän me tietenkään henkilöinä haluaisi epäonnistua eli luoda semmosta kuvaa, että me olemme täällä taitamattomia tai kykenemättömiä, mutta sitähän ei kukaan tietenkään ääneen sanonut.”

Jokiyhtiön edustajat kokivat lopputuloksen kompromissina, joka kokonaisuasetelman huomioon ottaen oli tyydyttävä tulos. Toinen jokiyhtiön edustajista toi myös esille, että kaikkein tärkeintä oli se, että päästiin yhteisymmärrykseen eikä jouduttu oikeusprosessiin.

4.6 Konfliktin loppu?

Kemijärven säännöstelyn kehittämisen prosessia voi pitää monilta osin onnistuneena. Prosessin aikana haettiin yhteisymmärrystä monin eri tavoin ja osittain siinä näytetään onnistuneen. Tästä ovat osoituksena haastateltavien näkemykset, joiden mukaan vastakkainasettelu ei ole enää niin voimakasta kuin prosessin alussa. Haastatteluissa tuli kuitenkin ilmi, että osapuolten välillä on edelleen jännitteitä. Vaikka prosessissa saavutettiin konsensus säännöstelyn kehittämisen suosituksista, ei yhtiön ja paikallisten välinen vastakkainasettelu suinkaan ole kokonaan hävinnyt. Tästä on osoituksena esimerkiksi Kemijärven kalastusalueen lausunto suosituksia koskien. Lausunnossa todetaan, että ”esitettyjen toimenpiteiden voidaan jo tässä vaiheessa arvioida olevan sinänsä tervetulleita, mutta riittämättömiä”.

Kemijärven säännöstelyn kehittämishankkeen lähtökohtana oli, että eri osapuolet neuvottelevat uudet säännöstelysuositukset niin, että ne ovat yhteisesti hyväksyttävissä. Jokiyhtiö ja paikalliset lähtivät kuitenkin neuvotteluihin eri asemista, sillä vesilaki turvaa säännöstelyoikeuden. Lain lähtökohta oli selvä ja vahvasti läsnä prosessin kulussa tullen esille esimerkiksi jokiyhtiön edustajien puheenvuoroissa. Haastatteluissa kävi ilmi, että osa mukana olleista henkilöistä koki, että heidän osallistumisensa ja mahdollisuutensa muuttaa nykyisiä säännöstelykäytäntöjä oli hyvin tiukasti rajattua. Erään haastateltavan kommentti kertoo turhautumisesta vaikutusmahdollisuuksien suhteen:

”...aina niinkun vetäydyttiin sen määritelmän et meillä on lain antama oikeus säännöstellä ja piste ja tuntu, että mikään ei tahtonu upota sitten siihen ajatusmalliin. Että meillä on tämä oikeus ja kun meillä on tämä oikeus niin meidän ei juuri muu-

hun tartte puuttua ja jos sitten näennäisiä korjauksia tehdään niin ne oli yhtä tyhjän kanssa, että tää oli jollakin lailla turhauttavaa.

Jotkut osallistujat katsoivat siis toimivansa hyvin pienin vaikutusmahdollisuuksin ja kokivat prosessin olevan ainakin osittain vain näennäistä pyrkimystä muutokseen. He olivat kuitenkin sitoutuneet pyrkimään konsensus-ratkaisuun, jossa yhdessä eri osapuolten kanssa luotaisiin uudet suositukset säännöstelylle.

Mikäli konsensusta uusista säännöstelysuosituksista ei olisi saavutettu, olisivat alueellinen ympäristökeskus, kalatalousviranomainen tai kunta voineet hakea lupaehtojen tarkistamista tai uusien määräysten asettamista. Vesilain 8 luvun 10b pykälä ei kuitenkaan lupaehtojen tarkistamisenkaan kautta luo edellytyksiä säännöstelyn merkittävään vähentämiseen, sillä siinä todetaan, että lupaehtojen tarkistaminen *ei saa huomattavasti vähentää säännöstelystä saatua kokonaishyötyä eikä muutata olennaisesti säännöstelyn alkuperäistä tarkoitusta*. Tämän vuoksi jotkut prosessiin osallistuneet kokivat, että neuvotteluasetelma ei ollut tasapuolinen jokiyhtiön voimassa pitää kiinni nykyisistä säännöstelykäytännöistä lakiin tukeutumalla. Eräs ohjausryhmään työnsä puolesta osallistunut haastateltava kyseenalaistikin kyseisen lain pykälän onnistuneisuuden:

“...tietenkin sitten kun ollaan tällasessa tilanteessa niinkun Kemijärvi, jossa luvat on lainvoimaisia ja muuta keinoa ei näköpiirissä ole kuin tämä kasi kymppi b (vesilain 8 luvun 10b pykälä) niin sillonhan on tietenkin on mentävä sen mukaan. Mutta kuitenkin tätä pykälää pidän hiukan heikkona ihan sen takia, että se kuitenkin lähtee siitä, että tästä oleellista haittaa säännöstelijälle ei saisi aiheuttaa ja sillon kun pannaan vastaan saadut tulot säännöstelystä vastaan syntyneet vahingot niin onhan se selvä asia, että se on niinkun hiiren ja karhun painia, että sen tietää kumpi syö kumman.”

4.7 Ristiriidat ja niiden sovittaminen

Ristiriitojen syyt voivat perustua erilaisiin asioihin. Delli Priscolin (1997) mukaan ristiriidat liittyvät valtasuhteisiin, henkilökemiaan, arvoihin, tietoon ja etuihin. Kemijärven prosessissa on kerätty ja jaettu paljon tietoa sekä keskusteltu näkemyksistä. Todennäköisesti konfliktia ei enää voida kovin suuresti vähentää pelkästään tietoon liittyviä asioita muuttamalla. Henkilökemiatkin ovat nelivuotisen prosessin aikana parantuneet eivätkä haastatteluiden perusteella tunnu näyttelevän suurta roolia konfliktissa.

Kyse on pikemminkin epäsymmetrisistä valtasuhteista ja merkittävästi toisistaan poikkeavien arvojen kohtaamisesta sekä myös aineellisoikeudellisista kiistoista. Vesilaki turvaa jokiyhtiön oikeuden jatkaa sääntelyä, josta paikalliset ihmiset katsovat aiheutuvan heille lähinnä haittaa. Paikallisten käsitys oikeudenmukaisuudesta on toinen kuin voimayhtiön, joka perustelee toimintaansa sillä, että se on täysin laillista. Paikalliset tietävät vesivoimatuotannon taloudellisen merkityksen ja sanovat tuntevansa myös eteläsuomalaisen suuren energiayhtiön vesivoimasta saamat merkittävät taloudelliset voitot. He suhteuttavat esimerkiksi rantojen kunnostustoimenpiteiden kustannuksia voimayhtiöiden saamiin miljoonien eurojen hyötyihin eivätkä siten voi ymmärtää, miksi voimayhtiö ei ole valmis panostamaan haitallisten vaikutusten lieventämiseen suosituksissa esitettyä enempää. Erään haastateltavan mukaan Kemijärven alueella ollaan *”siirtomaa-asemassa tavallaan”*. Paikallisten käsitykset oikeudenmukaisuudesta ja kohtuullisuudesta poikkeavat siis hyvin paljon osakkeen omistajille vastuussa olevien voimayhtiöiden käsityksistä, jotka viime kädessä perustuvat taloudellisen voiton tavoitteluun.

Vahvojen arvo- valta- ja eturistiriitojen sovittaminen on haasteellinen tehtävä kaikkein taitavimminkin johdetulle vuorovaikutteiselle prosessille. Kemijärven säännöstelyn kehittämishankkeessa on eri osapuolten vastakkainasettelua onnistuttu vähentämään jonkin verran, mutta jatkuvan konfliktin ainekset ovat yhä ilmassa. Muutamat haastateltavat katsovatkin, että mahdollisesti vasta tuleva sukupolvi pystyy ratkaisemaan vanhaan konfliktiin lukkiutuneen asetelman. Erään haastateltavan mukaan katkeruus Kemijärven säännöstelystä liittyy muuhun Itä-Lapin luonnon muuttamiseen ja tuhoamiseen, jonka nykyiset aikuiset ovat joutuneet kokemaan.

”Se sukupolvi, joka on tämän hävityksen nähnyt niin se alkaa olla jo ehtoopuolella ja tuota uus sukupolvi, sehän on syntynyt maailmaan, jossa nämä on, ne on asioita he eivät oo nähneet sitä ns. luonnontilaista Kemijärveä ja pääsevät niinkun ennakkoluulottomasti kehittämään tätäkin aluetta ilman sitä rasiitetta. Nuorempi sukupolvi sitte lukee näistä tutkimusraporteista ja selvityksistä, että tämmöstä joskus on ollu, mutta lähtee tavallaan puhtaalta pöydältä miettimään tätä tulevaisuutta.”

Johtopäätökset

5.1 Saavutettiin vuorovaikutteisen suunnittelun tavoitteet?

Vuorovaikutteisella suunnittelulla voi olla monenlaisia tavoitteita. Kemijärven säännöstelyn kehittämisessä keskeinen tavoite oli löytää yhteisesti hyväksyttävissä olevia ratkaisuja säännöstelyyn liittyviin ongelmiin. Muut tavoitteet liittyivät tiedon keräämiseen ja lisäämiseen sekä kommunikaation ja yhteistyön parantamiseen. Hankkeen tavoitteiden toteutumiseksi on tehty paljon työtä ja haastatteluiden perusteella vaikuttaa siltä, että eri osapuolet ovat kaiken kaikkiaan melko tyytyväisiä yhteisiin aikaan saannoksiin. Hankkeen onnistuneisuutta voidaan tarkastella monien eri kriteerien valossa. Osallistujien tyytyväisyyden ohella voidaan arvioida esimerkiksi lopputulosten laatua ja hankkeen kustannustehokkuutta tai vaikkapa lähtökohtana olleen lakipykälän soveltamisen onnistuneisuutta. Beierle (1999) on määritellyt vuorovaikutteisen suunnittelun sosiaaliset tavoitteet. Hänen mukaansa ne ovat:

- Tiedon lisääminen kansalaisten keskuudessa
- Päätösten sisällöllisen laadun parantuminen
- Kansalaisten näkemysten huomioon ottaminen päätöksenteossa
- Konfliktin ratkaiseminen tai lieventäminen kilpailevien intressien välillä
- Luottamuksen lisääminen osapuolten välillä

Beierlen esittämät sosiaaliset tavoitteet tuntuvat kattavan vuorovaikutteisen suunnittelun ulottuvuudet melko hyvin. Niiden toteutumisen arvioiminen on kuitenkin haastavaa. Seuraavassa esitetään näkökulmia Kemijärven prosessin onnistuneisuudesta Beierlen määrittelemien tavoitteiden toteutumisen valossa.

Kemijärven prosessin osalta voidaan todeta, että tietoa jaettiin runsaasti ja haastateltavien kommentteista on nähtävissä, että he olivat oppineet työskentelyn aikana paljon uutta sekä säännöstelystä että mukana olleista osapuolista ja heidän ajattelutavoistaan. Jotta voitaisiin sanoa, lisääntykö kansalaisten tieto, olisi tehtävä erillinen tutkimus, jossa testattaisiin kansalaisten tietotasoa. Tiedon lisääntymisen ja siihen johtaneiden syiden määrittely on kuitenkin ongelmallista: on vaikea todentaa, mitkä tekijät vaikuttavat ihmisten tietotason parantamiseen. Kemijärven säännöstelystä tiedotettiin neljän vuoden aikana melko aktiivisesti: lehtijuttuja julkaistiin noin 30, alueradiossa uutisoitiin 8 kertaa ja lisäksi järjestettiin näyttely Kemijärven kaupungin kirjastossa. Haastateltavien kommentit osoittivat kuitenkin, että tiedottaminen olisi voinut olla tehokkaampaa ja kattavampaa. On kuitenkin muistettava, että nykyaikana aktiivinenkin viestintä voi helposti jäädä kansalaisen kohtaaman muun tietotulvan alle. Eri kohderyhmien tavoittamiseen tulee jatkossa kiinnittää enemmän huomiota ja myös tiedottamisen sisältöä tulee selkeyttää. Suositusten toimeenpanovaihetta varten on laadittu viestintäsuunnitelma, jossa on otettu huomioon sidosryhmiltä saatu palaute.

Päätösten sisällön laatu on myös asia, jonka vahvistumisen tai heikentymisen osoittaminen on monimutkaista. Riippuu tarkastelijan näkökulmasta, vaikuttavatko päätökset vuorovaikutteisen suunnitteluna toteutettuina paremmilta kuin sitä

ilman. Joka tapauksessa voidaan olettaa, että laaja osallistujajoukko tuo mukanaan monipuolista osaamista ja siten Kemijärven prosessinkin tulokset perustuvat monialaiseen ja monesta näkökulmasta punnittuun harkintaan. Kemijärven lopputulokseen vaikutti sekä asiantuntijatieto että paikallisten esittämä kokemusperäinen tieto ja eri osapuolten näkemykset asioista ja niiden keskinäisistä suhteista.

Kansalaisten näkemysten huomioon ottaminen oli Kemijärven prosessin keskeinen tehtävä, jonka toteuttamisessa olisi osallistujien edustavuuden osalta ollut hieman parantamisen varaa. Kuten edellä on käynyt ilmi, haastatteluissa tuli esille, että osallistujien kutsumiseen olisi voitu paneutua huolellisemmin. Laajalle joukolle tarkoitettu yleisötilaisuus olisi voitu järjestää heti prosessin alussa ja siten houkutella mukaan myös esimerkiksi nuoria, matkailuyrittäjiä ja veneseuralaisia.

Arvio konfliktin lieventymisen toteutumisesta perustuu usein subjektiivisiin näkemyksiin asioiden tilasta: toisen osapuolen mielestä konflikti voi olla siirtynyt taustalle kun taas toinen osapuoli kokee tilanteen edelleen tulehtuneena. Pätevän arvion tekemiseksi vaadittaisiin osapuolten näkemyksiä ja heidän välistään vuorovaikutusta analysoiva tutkimus. Kemijärven osalta on kuitenkin mahdollista todeta, että osapuolet ovat tehneet yhteistyötä neljän vuoden ajan ja päätyneet sopuratkaisuun ainakin tässä vaiheessa. Muutamien haastateltujen mukaan paikallisten ja voimayhtiön välinen konflikti on hieman liehtynyt prosessin aikana. Selvää on kuitenkin, että ”vahingonkärsijä” vastaan ”säännöstelijä” asetelma edelleen vahva. Kuten edellä on todettu, osapuolten välisten suhteiden kehittyminen jatkossa riippuu suositusten täytäntöönpanon onnistumisesta.

Yhteiskunnan toimivuuden kannalta on luonnollisesti edullista, että kansalaiset luottavat yhteisiin instituutioihin riittävästi. Beierlen (1999) mukaan yksi vuorovaikutteisen suunnittelun keskeinen tavoite onkin luottamuksen lisääminen eri osapuolten välillä. Tämänkin tavoitteen toteutumisen osoittaminen on käytännössä hyvin vaikeaa ja voidaan todennäköisesti todentaa vasta pitkän ajan kuluessa. Kemijärven prosessin osalta osapuolten luottamus toisiinsa on konfliktin liehtymisen tavoin riippuvainen suositusten täytäntöönpanon onnistumisesta. Paikallisen yhteistyön kannalta kriittisin kysymys lienee, lisääntyykö paikallisten asukkaiden luottamus alueelliseen ympäristökeskukseen ja vesivoimayhtiöön. Mikäli suosituksia onnistutaan toteuttamaan suunnitellulla tavalla ja prosessiin osallistuneet paikalliset näkevät positiivisia konkreettisia muutoksia ympäristössään, on mahdollista, että heidän luottamuksensa mukana olleita organisaatioita kohtaan lisääntyy.

Vesilain 8 luvun pykälä 10b kannustaa eri osapuolia yhteistyössä etsimään ratkaisuja säännöstelyn haitallisten vaikutusten vähentämiseksi. Se ei kuitenkaan välttämättä ole konfliktin lieventämisen ja luottamuksen lisäämisen näkökulmasta kaikkein suotuisin vaihtoehto. Vesilaissa määritellään tietyt ehdot säännöstelyn haitallisten vaikutusten selvittämiseksi ja lupaehtojen tarkistamisen tai uusien määräysten asettamisen hakemiselle (ks liite 1). Laki jättää kuitenkin konfliktin osapuolille mahdollisuuden kiistellä kyseisen pykälän tulkinnasta. Kemijärven tapauksessa on kiistelty esimerkiksi siitä, mitä on haitallisten vaikutusten **riittävä** vähentäminen ja missä vaiheessa voidaan todeta säännöstelystä saatavan kokonaisyödyn vähentyvän **huomattavasti** tai sen alkuperäisen tarkoituksen muuttuvan **olennaisesti**. Jos kiistan osapuolet ovat valmiita yhteistyöhön ja konfliktiasetelman lieventäminen otetaan keskeiseksi tavoitteeksi olisi todennäköisesti hyödyllistä lähestyä ongelmia mahdollisimman avoimesti ja työstää niitä erilaisin konfliktin ratkaisumenetelmin ilman lakipykäliden asettamia reunaehtoja (Wondolleck & Yaffee 2000, Folger ym. 2001).

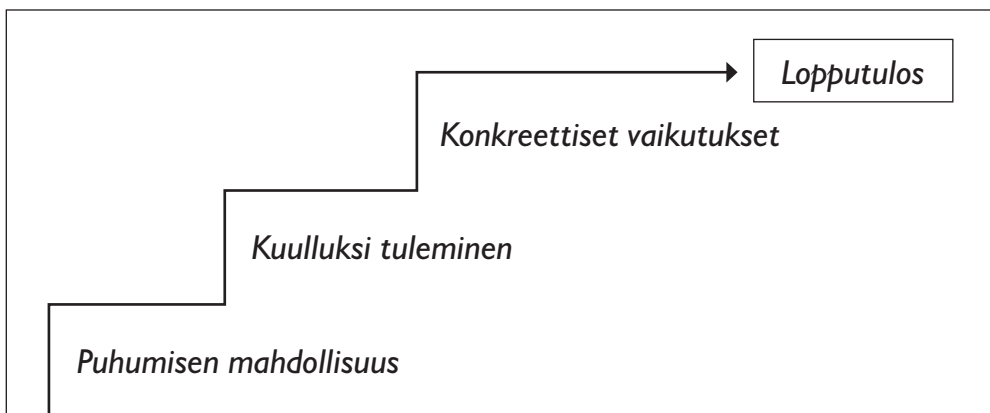
Prosessin toteuttamisessa mukana olleet Vántänen ja Marttunen (2005) ovat todenneet luottamuksen lisäämisen olleen prosessin heikoimmin toteutunut ulottuvuus. Heidän mukaansa suunnittelun muut osa-alueet toteutuivat joko hyvin tai kohtalaisesti, mutta luottamuksen ja yhteisymmärryksen rakentaminen jäivät puutteellisiksi. Vántänen ja Marttunen toteavat, ettei osapuolten välillä ollut

ta konfliktia ei onnistuttu lieventämään niin, että olisi syntynyt tilaa uudelle luot-
tamukselle.

5.2 Suositukset vuorovaikutteisen suunnittelun kehittämiseksi

5.2.1 Osallistujien turhautumisen välttäminen

Kemijärven prosessin haastatteluaineisto paljastaa, että useita vuosia kestävä prosessi sisältää monia riskejä osallistujien turhautumiselle. Turhautumisen riskit liittyvät kolmeen kysymykseen: 1) mitkä ovat osallistujien mahdollisuudet esittää näkemyksiään, 2) kokevatko osallistujat tulevansa kuulluksi ja 3) onko osallistujien esittämällä näkemyksillä jonkinlaisia konkreettisia vaikutuksia?

Kuvio 1. Osallistumisprosessin kolme porrasta. (Lähde: Soveltaen Senecah 2004)

Osallistujien turhautumisen riskiä voidaan pienentää kiinnittämällä huomiota jokaisen osallistumisen vaiheen toteutukseen. Prosessin alkuvaiheessa on tärkeää, että osallistujat saavat mahdollisimman realistisen käsityksen siitä, mitä voidaan saada aikaan ja missä aikataulussa. Osallistujien vaikutusmahdollisuuksien rajoitteet on tehtävä selväksi ja annettava mahdollisimman selkeä käsitys siitä, kuinka paljon aikaa ja työtä osallistuminen tulee vaatimaan. Seuraavassa esitellään suosituksia vuorovaikutteiselle suunnittelulle Kemijärven haastatteluaineistoon pohjautuen.

5.2.2 Avoin ja huolellinen osallistujajoukon määrittely

Yksi alkuvaiheen keskeinen kysymys on se, ketkä osallistuvat prosessiin. Kemijärven kokemusten perusteella osallistujien etsimiseen, mukaan saamiseen ja valitsemiseen kannattaa kiinnittää erityistä huomiota. Laajalle yleisölle tarkoitettu tilaisuus on viisasta järjestää heti prosessin alkuvaiheessa, jotta mahdollisimman moni kuulee hankkeesta ja saa mahdollisuuden osallistua. Vaikka ohjausryhmään ja työryhmiin osallistuvien henkilöiden joukko jouduttaisiinkin käytännön syistä rajaamaan suhteellisen pieneksi, kannattaa ryhmiä muodostettaessa toimia mahdollisimman avoimesti. Jos ryhmien ulkopuoliselle jää epäselväksi, miten ja millä perusteilla ryhmät on muodostettu, koko hanke voi saada ”keskenään puuhaavien kuppikuntalaisten” negatiivisen leiman.

Osallistumisväsymyksen välttämiseksi prosessissa voitaisiin harkita osallistumisen jakamista laajemman ihmisjoukon kesken. Jako voisi perustua joko eri tee-

moihin tai prosessin ajanjaksoihin. Kemijärven kaltaisissa hankkeissa esimerkiksi nuoria olisi motivoitava mukaan esimerkiksi kertomalla, millaisia konkreettisia vaikutuksia säännöstelyllä on heidän elinympäristöönsä ja miten he voivat itse vaikuttaa elinympäristöönsä osallistumalla säännöstelyn kehittämiseen.

5.2.3. Osallistujien kuunteleminen

Keskusteltavissa olevia asioita ei kannata rajata kovin tiukasti ainakaan suunnittelun alkuvaiheessa. Kemijärven prosessissa osa haastateltavista oli kokenut vesilain lähtökohdan ja sen tulkinnan rajoittavana. Heidän mukaansa säännöstelyn uusista suosituksista keskusteltiin vain näennäisesti vetoamalla vesilain kohtaan jossa todetaan, että *lupaehtojen tarkistaminen ei saa vähentää huomattavasti säännöstelystä saatua kokonaishyötyä*. Toisin sanoen osa haastateltavista koki, että uusia suosituksia voitiin kehittää vain siltä pohjalta, ettei voimayhtiön taloudellinen tulos kärsi.

Kuulluksi tulemisen kokemisen edellytyksenä on, että osallistujat voivat keskustella niiden ihmisten kanssa, jotka viime kädessä ovat asioista vastuussa. ”Renkijohtajille” puhuminen ei vakuuta osallistujia siitä, että viesti menee perille. Tämän vuoksi tilaisuuksissa olisi oltava paikalla ne henkilöt, joilla todellisuudessa on päätöksentekovaltuudet ja erityisesti ne, jotka osallistujat kokevat vaikutusvaltaisiksi. Kemijärven osallistujia haastateltaessa tuli myös ilmi, että heidän näkemyksensä kirjatuksi tuleminen on tärkeä osa kuulluksi tulemistä. Osallistujien esittämien tietojen, ehdotusten ja mielipiteiden dokumentointi niin, että näkemykset voivat välittyä prosessissa eteenpäin on tärkeää.

5.2.4 Avoin vuorovaikutus ja ristiriitojen käsittely

Kemijärven hankkeessa saatujen kokemusten valossa vaikuttaa siltä, että erityisesti dialogiharjoituksen kaltaisista, avoimeen vuorovaikutukseen pyrkivistä työskentelymenetelmistä voi olla hyötyä konfliktin liennyttämisessä ja vastaavan tyyppisissä tilanteissa. Kemijärven prosessissa avoin keskustelu oli joidenkin haastateltavien mukaan lisännyt yhteisymmärrystä eri osapuolten välillä. Konfliktin taustalla olevien tunteiden ja ajatusten käsittely voi siis edistää vanhojen kaunojen ylittämistä. Toisaalta ristiriitojen esille nostaminen voi herättää konfliktin uudelleen eloon, jos katkeruus on hyvin voimakasta. Kemijärven kokemusten myötä nouseekin esille tarve tutkia sitä, mitkä tekijät vaikuttavat ihmisten käyttäytymiseen pitkittyneiden konfliktien alaisissa olosuhteissa. Ymmärtämällä ihmisten käyttäytymisen dynamiikkaa ja keskinäistä vuorovaikutusta voisi olla mahdollista kehittää menetelmiä, joilla yhteistyötä voidaan rakentaa vaikeissakin olosuhteissa.

5.2.5 Erilaisten menetelmien hyödyntäminen

Haastatteluiden perusteella useiden eri työskentely- ja osallistumismenetelmien hyödyntäminen mahdollistaa erilaisten näkökulmien huomioon ottamisen päätöksenteossa ja edistää konsensuspohjaisen lopputuloksen saavuttamista. Kemijärven kaltaisissa prosesseissa joudutaan käsittelemään hyvin monia erityyppisiä asioita ja työskentelytavat on hyvä valita kunkin aiheen edellyttämällä tavalla. Esimerkiksi yksityiskohtaisista asioista, kuten vaikka kalataloudesta, voidaan järjestää asiantuntijoiden tukemia teemakokouksia. Osallistujien välisiä ristiriitoja taas on hyvä käsitellä ryhmätöiden tai vuorovaikutuksen ammattilaisen ohjaaman keskustelun avulla.

5.2.6 Osallistujien esittämän tiedon huomioon ottaminen ja dokumentoiminen

Osallistujat voivat turhautua myös, jos heidän esittämälleen kokemusperäiselle tiedolle ei anneta arvoa ja huomionarvoisena ja luotettavana pidetään vain asiantuntijatietoa. Kemijärvellä paikalliset asukkaat kertoivat tietojaan esimerkiksi järven happitilanteesta ja veden määrästä tietyillä alueilla. Usein eri tahojen esittämät tiedot ja väittämät poikkeavat kuitenkin toisistaan ja niiden oikeellisuutta joudutaan selvittämään asiantuntijoiden avulla. Tästä huolimatta tulisi maallikkotietokin systemaattisesti koota ja dokumentoida prosessin käyttöön pelkästään siksi, että näin saadaan tietoa myös siitä, mistä ei ole tietoa tai mistä on virheellistä tietoa. Myös paikallisten esittämät näkemykset, esimerkiksi ongelmat heidän elinympäristössään sekä niiden ratkaisuehdotukset kannattaa dokumentoida päivitettyväksi listaksi. Tällä tavoin osallistujat varmistuvat siitä, että heille tärkeät asiat eivät välittömästi painu unohduksiin. Tilanteissa, joissa esille nousee jo kertaalleen käsitelty aihe voidaan viitata olemassa olevaan ja julkisesti saatavilla olevaan dokumenttiin. Näin voidaan välttyä samojen asioiden toistuvasta käsittelyltä ja siitä aiheutuvasta osallistujien turhautumiselta.

5.2.7 Konkreettisten vaikutusten aikaan saaminen

Osallistujien mahdollisuus esittää mielipiteitään ja heidän kuulluksi tuleminen ovat menestyksekkään vuorovaikutteisen suunnittelun ennakkoehtoja. Niillä ei kuitenkaan viime kädessä ole juurikaan merkitystä ilman, että osallistujien näkemyksillä on jonkinlaisia konkreettisia seurauksia kyseessä olevaan asiaan. Lopputulos ei yleensä voi eikä sen tarvitse täydellisesti vastata kaikkien osallistujien odotuksia, mutta siinä olisi oltava joitakin konkreettisia elementtejä osallistujien antamasta panoksesta (Senecah 2004). Myös Kemijärvellä osallistujat arvioivat prosessin merkitystä viime kädessä sen perusteella, millaisia konkreettisia muutoksia hankkeesta seuraa rantamaisemalle, vesistön tilalle ja sen käytölle.

5.3 Lopuksi

Yhteistyöhön perustuva suunnittelu ja päätöksenteko vaatii aina jonkin verran ponnistelua ja lannistumattomuutta. Parhaimmillaankaan se ei kuitenkaan kokonaan poista tai tee yksinkertaiseksi luonnonvaroihin liittyvän suunnittelun teknistä ja sosiaalista monimutkaisuutta (Daniels & Walker 2001). Vuorovaikutteinen suunnittelu on kuitenkin hyödyllinen lähestymistapa tilanteissa, joissa täytyy aikaan saada ratkaisuja monia eri tahoja koskevissa ja monimutkaisissa kysymyksissä.

Vuorovaikutteista suunnittelua on verrattu tanssiin, johon kukaan ei ennalta käsin tiedä oikeita askelkuvioita (Wondolleck & Yaffee 2000). Askeleita tapaillaan ja opitaan prosessin kuluessa ja vähitellen harjaannutaan yhteiseen, eteenpäin vievään rytmiin. Vuorovaikutteinen suunnittelu onkin siis aina oppimisprosessi myös suunnitteluhankkeen vetäjille. Jokainen vuorovaikutustilanne ja suunnitteluprosessi on tilaisuus harjoitella joustavuutta, nöyryyttä, vilpittömyyttä ja muita prosessin läpiviemisessä tarvittavia taitoja. Jos uskaltaa ryhtyä tanssiin mukaan, vuorovaikutteinen suunnittelu tarjoaa eri osapuolille mahdollisuuden ratkoa ongelmia yhdessä, oppia toisiltaan ja luoda yhteisesti hyväksyttävissä olevia päätöksiä. Samalla avautuu tilaisuus oppia kuuntelemaan ja työskentelemään ennakkoloulttomasti luovuutta hyödyntäen.

Kirjallisuus

- Alasuutari, P. 1995. Laadullinen tutkimus. Vastapaino, Jyväskylä.
- Arnstein, S. 1969 "A ladder of citizen participation", *Journal of American Institute of Planners*, 35: 216-224.
- Beierle, T. 1999. "Using Social Goals to Evaluate Public Participation in Environmental Decisions", *Policy Studies Review* 16 3/4: 75-103.
- Bäcklund, P, Häkli, J. and Schulman, H (Eds.) 2002. Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Gaudeamus, Helsinki 2002.
- Daniels, S. & Walker G. 2001. Working Through Environmental Conflict. The Collaborative Learning Approach. Praeger.
- Delli Priscoli, J. 1997. Participation and Conflict Management in Natural Resources Decision-Making. Teoksessa Solberg, B. ja Miina, S. (toim.) Conflict Management and Public Participation in Land Management. European Forest Institute. EFI Proceedings No 14, 1997. 61-89.
- Eskola, J. & Suoranta J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. Vastapaino, Jyväskylä.
- Folger, J., Poole, M., Stutman, R. 2001. Working through Conflict. Strategies for Relationships, Groups, and Organizations. Longman Inc. 356p.
- Marttunen, M. ja Järvinen, E.A. 1999. Päijänteen säännöstelyn kehittäminen, yhteenveto ja suositukset. Suomen ympäristö 357. Suomen ympäristökeskus.
- Marttunen, M. and Suomalainen, M. 2004. Participatory and Multiobjective Development of Water Course Regulation – Creation Regulation Alternatives from Stakeholders values. Paper presented in MCDM conference in Whistler 6-11.8.2004. *Journal of Multicriteria Decision Analysis* (forthcoming).
- Marttunen, M., Hellsten, S., Kerätär, K., Tarvainen, A., Visuri, M., Ahola, M., Huttunen, M., Suomalainen, M., Ulvi, T., Vehviläinen, B., Vääntänen, A., Päiväniemi, J. & Kurkela, R. 2004. Kemijärven säännöstelyn kehittäminen – yhteenveto ja suositukset. Suomen ympäristö 718. Suomen ympäristökeskus.
- Nature. 2000. Benefits Of Increased Public participation (Editorial), *Nature* 405(6784): 259
- Pokka, H. 1994. Kemijokeni – minun jokeni. WSOY, Porvoo.
- Senecah, S. 2004. "The Trinity of Voice: The Role of Practical Theory in Planning and Evaluating the Effectiveness of Environmental Participatory Processes". In Depoe, P., Delicath J. and Aepli Elsenbeer, M-F. (Eds.) *Communication and Public Participation in Environmental Decision Making*. Albany New York: State University of New York.
- Slotte, S. & Hämäläinen, R.P. 2004 Rethinking Dialogue - Philosophy and Systems Intelligence. Helsinki University of Technology, Systems Analysis Laboratory, Research Reports A88, 2004
- Vääntänen, A., Marttunen, M., Turunen J-P, Slotte S & Hiedanpää, J. 2003. Vuorovaikutteiset suunnittelumenetelmät Kemijärven säännöstelyn kehittämisessä. *Ympäristö ja terveys* 6/2003, s. 42-50.
- Vääntänen, A., Marttunen, M., Turunen J-P, Slotte S & Hiedanpää, J. 2004. Vuorovaikutteiset suunnittelumenetelmät Kemijärven säännöstelyn kehittämisessä. Suomen ympäristö 658. Suomen ympäristökeskus.
- Vääntänen, A. and Marttunen, M. 2005. Public involvement in multi-objective water level regulation development projects – evaluating the applicability of public involvement methods. *Environmental Impact Assessment Review*, Volume 25, Issue 3, April 2005, Pages 281-304
- Wondolleck, J. & Yaffee, S. 2000. Making collaboration work. Lessons from innovation in natural resource management. Island Press.

Osa II

Maine ja mielikuvat Päijänteen säännöstelyssä

Jari Lyytimäki, Pia Rotko

Johdanto

Maine ja mielikuvat määrittelevät osaltaan sitä, millaista luonnonvarojen käyttöä ihmiset pitävät suotavana ja millaista epätoivottavana. Monilla luonnonvarojen käyttötavoilla on ainakin joitakin konkreettisia vaikutuksia, joita ihmisten on helppo havaita omakohtaisesti. Esimerkiksi vesistöjen säännöstely vaikuttaa vedenpinnan korkeuteen, mikä voi näkyä selvästi rantaviivan korkeuden vaihteluna. Siihen, miten vedenpinnan vaihteluun suhtaudutaan, vaikuttaa muun muassa se pidetäänkö vaihtelua luontaisena vai säännöstelystä johtuvana.

Arkikokemusten nojalla on usein hyvin hankalaa hahmottaa ympäristömuutoksiin liittyviä syy-seuraussuhteita. Syyt ja seuraukset pikemminkin laskostuvat moniulotteisiksi verkoiksi kuin ketjuttuvat selväpiirteisiksi jatkumoiksi. Ihmisen aiheuttamat ja luontaisesti syntyvät ympäristömuutokset kietoutuvat toisiinsa, eikä läheskään aina ole helppoa päätellä, onko esimerkiksi tietty vedenpinnan korkeus ensisijassa luonnonolojen vai säännöstelyn seurausta. Yhteiskunnan ja luonnon väliltä ei ole löydettävissä selväpiirteisiä rajalinjoja.

Ympäristöongelmien moniulotteisuus on tuotu useasti esiin ympäristökysymyksiä käsittelevässä kirjallisuudessa (esim. Hakala & Välimäki 2003; Haila & Jokinen 2001; Botkin & Keller 2003). Tässä lähestymme ympäristöongelmien moniulotteisuutta maineen näkökulmasta. Perusajatuksena on se, että ihmisten nykyiset kokemukset ympäristön muutoksista suodattuvat aiempien kokemusten ja mielikuvien kautta ja peilautuvat tulevaisuutta koskeviin odotuksiin.

Sovellamme Pekka Aulan ja Jouni Heinosen (2002) ajatuksia maineesta. Käytämme esimerkkinä vesistöjen säännöstelyä, erityisesti Päijänteen vesistöaluetta. Päijänteen vesistöalueella toteutettiin vuosina 1995-1999 laaja säännöstelyn kehittämisselvitys (ks. Marttujen & Järvinen 1999), jossa kerättiin runsaasti tietoja säännöstelyn ekologisista vaikutuksista sekä ihmisten suhtautumisesta säännöstelyyn. Tämän aineiston lisäksi hyödynnämme kesällä 2004 Päijänteellä tehdyistä kyselytutkimuksista saatuja tuloksia. Kyselyissä haastateltiin yhteensä 85 ihmistä. Näiden joukossa oli 16 Päijänteen ympäristön asukasta, joille tehtiin niin sanottu systeemiälykysely (ks. kolmas artikkeli tässä raportissa). Haastattelujen lisäksi hyödynnämme Päijänteen säännöstelyä koskevaa lehtikirjoittelua sekä säännöstelyyn liittyvien tahojen tiedotusmateriaalia vuodelta 2004.

Esittelemme aluksi lyhyesti maineen käsitettä ja sen suhdetta mielikuvan, brändin, ja imagon käsitteisiin. Tämän jälkeen tarkastelemme yleisellä tasolla maineen ja ympäristönsuojelun suhdetta sekä mainetarkastelun hedelmällisyyttä vesistöjen säännöstelyn kehittämisessä ja säännöstelyn vaikutusten analysoinnissa. Tämän jälkeen tarkastelemme säännöstelyn maineeseen vaikuttavia tekijöitä käyttäen Päijänteen vesistöaluetta esimerkkinä. Lopuksi pohdimme maineen näkökulmasta mihin seikkoihin säännöstelyn kehittämisessä, erityisesti viranomaisviestinnässä ja vuorovaikutuksessa, on perusteltua kiinnittää huomiota.

2

Mitä maine on?

Mitä mielikuvilla ja maineella tarkoitetaan? Pekka Aula ja Jouni Heinonen (2002) esittävät kirjassa *Maine - menestystekijä*, että maine on organisaation menestyksen edellytys mielikuvataloudessa. He tarkoittavat mielikuvataloudella nykyään vallitsevaa talousjärjestelmää, jossa keskeisiä ovat uudet yhteisöt, verkostomainen toiminta, läpinäkyvyys, julkisuus sekä muutosten nopeus ja arvaamattomuus.

Talouden globalisaatio ja uuden tieto- ja viestintätekniiikan yleistymisen korostavat maineen merkitystä. Enää ei riitä se, että tekee paremmin, tehokkaammin ja nopeammin kuin kilpailijat. Maailmanlaajuisilta – tai ainakin useilla samankaltaisilla toimijoilla kyllästetyiltä – markkinoilta löytyy aina joku, joka on vielä parempi, nopeampi tai tehokkaampi.

Maineen rakentumisen kannalta oleellinen nyky-yhteiskunnan piirre on se, että raja julkisen ja ei-julkisen välillä on hämärtyvässä. Julkinen voi muuttua ei-julkiseksi, esimerkiksi kun esite tai tiedote kiinnittää informaatiotulvassa niin harvojen huomiota, että se käytännössä muuttuu ei-julkiseksi. Toisaalta esimerkiksi *www*-sivuilla oleva muistio voi olla periaatteessa kenen tahansa luettavissa, ja voi herättää paljonkin huomiota.

Globalissa verkostotaloudessa maine erottaa jyvät akanoista. Monia tuotteiden ja palvelujen ominaisuuksia on hyvin vaikea verrata keskenään, jolloin valinnan perusteeksi nousevat hinnan lisäksi brändit, mielikuvat ja maine. Hyvämaineista ostetaan ja hyvästä maineesta ollaan valmiita maksamaan. Jos maine on riittävään hyvä, se voi myös kompensoida tuotteen tai palvelun muiden ominaisuuksien ilmeisiäkin heikkouksia.

2.1 Maine on vastaanottajan arvio kertomuksesta

Aula ja Heinonen (2002, 36) löytävät maineelle (reputation) kolme peruspiirrettä: maine on olemassa kerrottuna, se sisältää arvioinnin ja on vastaanottajakeskeinen. Nämä peruspiirteet tulevat esiin myös siinä, miten maine ymmärretään arkikielessä. Kun minä väitän toista ihmistä hyvämaineiseksi, teen arvion ja kerron arviostani. Omien mielikuvien ja kokemustensa pohjalta arvioni kuulija kuitenkin tekee uudelleenarvion kertomastani, eli maine syntyy vastaanottajakeskeisesti.

Maineelle voidaan lisäksi löytää useita muitakin määritelmiä, jotka ovat osittain päällekkäisiä (Aula & Heinonen 2002). Maine voidaan määritellä arvottavien kertomusten kokonaisuudeksi tai mielikuvien ja kokemusten vuorovaikutuksessa muodostuvaksi kokonaisuudeksi. Maine voidaan määritellä tiettyjen henkilöiden näkemykseksi organisaatiosta tai sitä voidaan pitää yksinkertaisesti henkilöiden tuntemana luottamuksena.

Yrityksen tai muun organisaation näkökulmasta maine on sidosryhmien yrityksestä tekemä arviointi, joka perustuu mielikuviin ja kokemuksiin (Aula & Heinonen 2002, 61). Johtamisen näkökulmasta maine on luottamukseen ja uskottavuuteen perustuvaa vuorovaikutusten hoitamista ja yritystarinoiden rakentamista.

Maine voidaan nähdä yhtenä pääoman muotona, jolla on yhteys yrityksen taloudelliseen menestykseen. Jos maine ymmärretään pääomana, voidaan hyvän

maineen synnyttämiseksi tarvittava vuorovaikutus hahmottaa pelkän kuluerän sijaan tuottavana osana organisaation toimintaa.

Mainetta voidaan arvioida rahamääräisesti maineen synnyttämiseen ja ylläpitoon käytettyjen investointien ja saadun tuoton suhteena (Aula & Heinonen 2002, 76-78). Tyypillinen mainepääoman mittaustapa on kuitenkin kysely, jossa avainhenkilöitä pyydetään arvioimaan tiettyjä maineelle määritettyjä ominaispiirteitä. Näitä voivat olla esimerkiksi johdon kyvykkyys, tuotteiden ja palveluiden laatu, yhteiskuntavastuu, henkilöstön osaaminen, innovatiivisuus, taloudellinen vakavaraisuus, yrityksen arvo pitkän aikavälin sijoituskohteena ja yrityksen oma-varaisuuden hyödyntäminen. Saadut vastaukset pisteytetään numeeriseksi tiedoksi. Niistä voidaan muokata indeksiluku eli yksi lukuarvo, jonka kehitystä voidaan vertailla eri ajanjaksoilla ja eri organisaatioiden välillä.

Mainetta kuvaavien numerotietojen vertailu on näennäisen helppoa, mutta vertailujen tulkinnassa on oltava varovainen. Erityisen vaikeaa on verrata eri maista ja kulttuureista saatuja tuloksia. Kun samaa mittauskehikkoa käytetään eri kulttuureissa, vaarana on, että mitataan oikein, mutta väärä asioita. Maineen mittamisessa erityisen ongelmallista on se, että maine syntyy vastaanottajakeskeisesti. Avainhenkilöille tehdyt kyselyt voivat siksi antaa parhaimmillaankin vain näkemysten maineen syntyedellytyksistä.

Tarkastelun aikajänteen on myös oltava riittävän pitkä, sillä maineen kehitystä ei ole mielekästä mitata talouden tunnuslukujen tapaan esimerkiksi neljännesvuosittain. Maineen rakentumisessa on kysymys paljon pitemmistä aikajaksoista.

Aikajänteen pituuden ja eri paikkojen välisten erojen suhteen maineen mittaukseen päteekin paljolti sama kritiikki, jota on esitetty ympäristönsuojeluun liittyviä indeksejä kohtaan (esim. Hukkinen 2001). Indeksit tarjoavat näennäisesti yksiselitteisen tavan vertailuun, mutta voivat kätkeä sisäänsä monia epävarmuuksia. Indeksit eivät myöskään yleensä anna riittävän yksityiskohtaista tietoa siitä, mitä tulisi tehdä asioiden korjaamiseksi. Tämän takia pelkät numeeriset indeksiluvut eivät riitä, jos mainetta halutaan käyttää käytännön toiminnan ohjaamisen apuvälineenä.

2.2 Maine on rahaa

Yrityksen kannalta maine on oleellista, koska juuri se toimii erottelijana tapahtumien, tuotteiden ja toimintojen yltäkylläisyydessä. Kun markkinoilla on lukuisia muita vaihtoehtoja joista kuluttaja voi valita, voi juuri maine olla se tekijä, joka kääntää vallinnan tietyn tuotteen hyväksi. Kuluttajilla ei ole useinkaan mahdollisuutta, aikaa tai halua selvittää tuotteiden todellisia ominaisuuksia. Esimerkiksi ympäristötietoinen kuluttaja voi valita tietyn tuotteen, koska luottaa tuotteessa olevan luomumerkin tai muun ympäristömerkin kertomaan hyvään ympäristömaineeseen. Luomumerkki voidaankin määritellä ympäristökuormitusta arvioivaksi tarinaksi, johon kuluttaja luottaa.

Maineen käsitettä on pohdittu eniten liiketaloustieteen näkökulmasta.² Markkinoilla maineella on keskeinen asema ainakin kolmenlaisessa tilanteessa (Aula & Heinonen 2002). Maine voi olla oleellista, kun hankintaa tehdään ensimmäistä kertaa, eikä aiempia kokemuksia käsillä olevasta hankinnasta ole. Hyvä maine nostaa tällöin valinnan kohdetta esiin muiden samankaltaisten joukosta. Esimerkiksi rantatontin ostaja ei ehkä harkitsekaan ostavansa palstaa sellaisen vesistön rannalta, johon liittyy mielikuvia säännöstelyn haitoista.

Toisaalta maine voi osoittautua arvokkaaksi, kun arviointia hankinnasta tai sen käyttöominaisuuksista on hankala tehdä. Tyypillinen esimerkki tästä on sellainen tuote, jonka ominaisuudet, kuten käyttövarmuus, tulevat ilmi vasta pitkän

²⁾ Yleiskuvan keskustelusta antaa esimerkiksi vuodesta 1997 ilmestynyt *Corporate Reputation Review* -lehti.

aikavälin kuluessa. Säännöstelyn hyvä tai huono maine voi olla perustana mökinostajan arviolle rannan pitkän aikavälin käytettävyydestä.

Kolmanneksi maine on oleellista kun halutaan psykologinen vakuus hankinnasta ja kun hankintaan liittyy myös toimintakulttuurin ostaminen. Esimerkiksi hammaslääkäripalveluissa maine voi ilmentyä turvallisuuden tunteena tiettyä hammaslääkärinä kohtaan. Samoin esimerkiksi tontinostaja voi tukeutua maineeseen arvioidessaan sitä, miten hyvin säännöstelyn toteuttamisessa otetaan tai tullaan ottamaan huomioon rannanomistajien tarpeita.

Aulan ja Heinosen (2002, 63) mukaan maine on tärkeää, koska se ensinnäkin lisää tuotteen tai palvelun vetovoimaa ja toiseksi koska se tekee maineen kohteesta paremman sidosryhmien mielessä eli vaikuttaa sidosryhmiin. Aulan ja Heinosen mukaan maine siis on samaan aikaan vastaanottajan määrittelemä ja vaikuttaa vastaanottajaan. Tämä ensisilmäyksellä ristiriitaiselta vaikuttava näkemys kuvastaa sitä, miten vaikeaa maineen vaikutusten hahmotus voi olla. Kyse on yksisuuntaisten syy-seuraussuhteiden sijaan vaikutusten ja vastavaikutusten kiertokulusta.

2.3 Mielikuva, imago ja brändi

Yhden määritelmän mukaan maine on brändin imago. Mainetta ei kuitenkaan voi johtaa pelkästään imagosta, brändistä tai mielikuvasta, vaikka se liittyykin näihin läheisesti. Maine ei ole pelkästään viestintää, joten mainetta ei voi luoda pelkällä viestinnällä. Maineen ja viestinnän eron voi määritellä siten, että kun viestintä kertoo siitä, mitä viestijä on, niin maine luo sitä mitä viestijä on. (Aula & Heinonen 2002.)

Imago on termi, jota käytetään usein negatiivisessa sävyssä, samaan tapaan kuin kiiltokuvan käsitettä. Imago painottaa visuaalisuutta, esimerkiksi logojen käyttöä yritysviestinnässä. Imagoviestintä on yksisuuntaista viestintää, jossa viestinnästä vastaa yritys itse. Imagon suhde konkreettisiin kokemuksiin, toimintaan ja todellisuuteen on löyhempi kuin maineen.

Myös brändin käsite viittaa yksisuuntaiseen viestintään. Brändin käsitteessä keskeistä on jokin aineellinen tuote, joka ikään kuin kantaa mielikuvia. Nämä mielikuvat taas muodostavat brändin. Brändi voi liittyä yksittäiseen tuotteeseen tai laajemmin tiettyyn organisaatioon.

Maineessa oleellisia ovat tarinat, jotka syntyvät vuorovaikutteisesti. Nämä tarinat kehittyvät osin omalakisesti ja itsenäisesti, eivät niin selkeästi yksisuuntaisen viestinnän tuloksena kuin imago tai brändi. Tämän eron voi kiteyttää siten että brändin voi tehdä ja imagon voi rakentaa, mutta maine pitää ansaita.

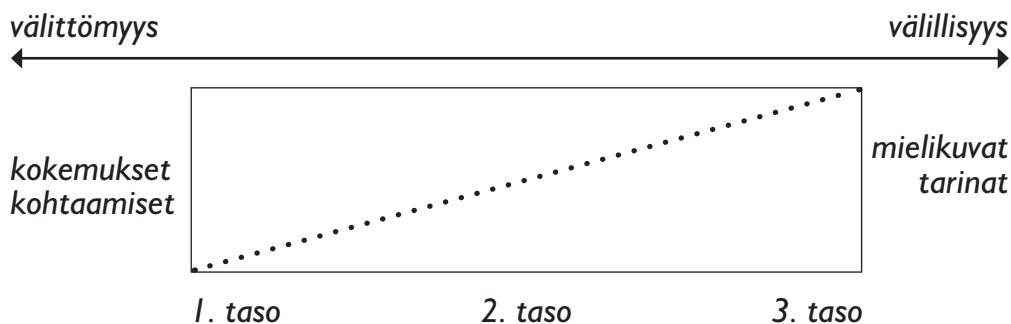
Maine liittyy läheisesti mielikuvaan käsitteeseen. Mielikuvalla voidaan tarkoittaa monia eri asioita, mutta oleellista käsitteessä on tulkintojen moniulotteisuus. Karvonen (1999) ottaa esimerkiksi järven, joka voi merkitä kalastajalle elinehtoa, maanviljelijälle peltoalaa turhaan rajoittavaa haittatekijää, metsäyhtiölle kätevää uittoreittiä, voimalainsinöörille säätelyallasta, biologille ekosysteemiä, taiteilijalle kaunista maisemaa, veneettömälle estettä, veneelliselle oikotietä.

Muitakin merkityksiä voidaan keksiä: järvi voi tarkoittaa kesämökkiläiselle kiireettömyyttä ja luonnonläheisyyttä tai vaikkapa kunnostusta kaipaavaa ongelmalla. Yksittäinenkin tulkitsija voi liittää samaan järveen hyvin erilaisia mielikuvia tulkintayhteyden, paikan ja ajan mukaan.

Mielikuvan käsitteen rajoja kolkutellaan, jos ajatellaan järveä vaikkapa kalan näkökulmasta. Onko kalalla mielikuva järvestään? Esimerkiksi Jussi Viitalan (2003) näkemysten perusteella voidaan väittää, ettei ole mitään periaatteellista syytä mikseivät myös muut eliöt kuin ihminen hahmottaisi mielikuvia. Tämä laajentaisi huomattavasti myös maineen sovellusmahdollisuuksia ympäristönsuojelussa.

Miten maine syntyy ympäristönsuojelussa?

Maine syntyy kokemusten ja mielikuvien kietoutuessa yhteen. Tuotteista tai palveluista voidaan saada kokemuksia esimerkiksi käyttämällä niitä, esitteitä lukemalla tai osallistumalla tiedotustilaisuuteen. Maine syntyy kun nämä kokemukset yhdistyvät kyseiseen tuotteeseen tai palveluun liittyviin mielikuviin. Maine voi painottua miltei kokonaan mielikuviin ja tarinoihin tai se voi rakentua ennen muuta kokemusten ja eri tyyppisten konkreettisten kohtaamisten kautta (kuvio 1.).

Kuvio 1. Maineen syntyminen

Maine on dialogia välittömien kokemusten ja välillisten mielikuvien kesken.

(Lähde: Aula & Heinonen 2002.)

Maine ei ole ajasta ja paikasta riippumatonta, kulttuureista riippumatonta eikä se ole jotakin, jonka voisi rakentaa muista piittaamatta. Maine muuttuu koko ajan. Erityisen huono tai hyvä maine voi elää sitkeästi ihmisten kertomuksissa vielä pitkään senkin jälkeen kun tuotteen valmistus on loppunut. Maineen hallinnan kannalta on oleellista, että hyvän maineen synnyttäminen voi vaatia paljon määrätietoista ja pitkäkestoista työtä. Hyvän maineen mureneminen tapahtuu sen sijaan usein nopeasti ja arvaamatta. Dopingista kärähtäneen urheilijan tai ympäristömyrkkijä veteen livauttaneen tehtaan on tehtävä paljon työtä maineensa palauttamiseksi. Täysin ennalleen mainetta ei välttämättä pystytä palauttamaan.

Hyvä maine syntyy vain harvoin – jos koskaan – sattumalta. Heinosen ja Aulan (2002, 106) erinomainen maine edellyttää yrityksen kulttuurilta sitä, että johdon ja työntekijöiden välillä vallitsee luottamus, yritys arvostaa työntekijöitään, työntekijät ovat sitoutuneita ja tyytyväisiä ja että ilmapiiri on motivoiva ja palkitseva. Maine rakentaa luottamusta ja kääntäen saa perusvoimansa luottamuksen ilmapiiristä.

Avaimia luottamuksen synnyttämiseen ovat avoin viestintä ja vastuun hajauttaminen sekä eri osapuolten arvostaminen. Tietokoneiden Linux-käyttäjärjestelmä on oivallinen esimerkki tuotteesta, jossa nämä piirteet ovat erityisen oleellisia. Ilman Linuxin hyvää mainetta lukuisat tietokoneharrastajat ja muut asiantuntijat tuskin olisivat vapaaehtoisesti lähteneet kehittämään käyttäjärjestelmää.

3.1 Maineen tuhoutuminen Kaukaalla

Jo yksittäinen, melko vähäiseltäkin vaikuttava tapahtuma voi riittää hyvän maineen tuhoutumiseen. Teollisuuslaitosten ympäristöonnettomuudet tarjoavat monia esimerkkejä tästä. Vuosien ajan määrätietoisesti rakennetut mielikuvat ympäristöasioiden hyvästä hoidosta voivat pirstoutua jo yhden, ympäristöhaitoiltaan suhteellisen pienenkin odottamattoman päästön takia. Esimerkiksi Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuus vuonna 1986 osoitti, että yksittäinenkin tapahtuma ja siitä syntyneet mielikuvat voivat vaikuttaa voimakkaasti kokonaisen teollisuudenalan kehitykseen.

Julkinen keskustelu kärjistää herkästi tapahtumia. Kärjistyminen puolestaan johtaa helposti mielikuvien entistä voimakkaampaan mustumiseen ja maineen kiihtyvään rapautumiseen. Noidankehää on vaikea murtaa, sillä kerran syntynyt epäluottamus ruokkii helposti lisääntyvää epäluottamusta. Tuore esimerkki tästä on UPM-Kymmene Oyj:n Kaukaan tehtailla kesällä 2003 sattuneet suopa- ja mustalipeäpäästöt, jotka silminnähtävästi pilasivat Saimaan mökkirantoja. Seuraava kuvaus perustuu analyysiin, jonka ovat esittäneet Korjonen-Kuusipuro ym. (2004a; 2004b).

Päästöt osuivat parhaimpaan loma-aikaan jolloin kesämökeillä oleili paljon ihmisiä, jotka kokivat haitat omakohtaisesti. Talviaikaan sattuneet päästöt olisivat voineen laimentua Saimaassa käytännössä näkymättömiin ennen kesän tuloa.

Kilpailevia uutisaiheita oli kesäaikaan suhteellisen vähän, joten näkyvyys lehdistössä oli suuri. Merkitystä saattoi olla myös sillä, että osa kokeneista työntekijöistä oli lomalla sekä Kaukaan tehtaalta että tiedotusvälineissä.

Tapahtumien alkuvaiheessa maltillisena pysynyt uutisointi kärjistyi monien eri seikkojen yhteisvaikutuksena. Tehtaalta ei annettu tapahtuman kriittisessä alkuvaiheessa riittävän selvää kuvaa onnettomuuden syistä ja seurauksista. Saatavilla ollut tieto oli sekavaa. Reaaliaikainen, mutta sisällöltään rajoittunut ja puutteellinen tieto antoi tilaa keskustelun kärjistymiselle. Uutisoinnista löytyi silti ymmärrystä tehtaalle. Onnettomuuden syyksi ounasteltiin sinänsä ymmärrettävää inhimillistä virhettä.

Kansanedustaja Pentti Tiusasen julkinen vaatimus tehtaan lupaehtojen kiristämiseen avasi kanavia entistä aggressiivisemmalle ja polarisoituneemmalle uutisoinnille. Toisaalta lappeenrantalaisten tunteita kuohutti päästöjen leviäminen suosituille uimarannoille. Esiin nousi kärjistyneitä syytöksiä ympäristön pilaamisesta, salamyhkäisyydestä ja jopa salaliittoteorioita, joiden mukaan Saimaan luonto ja ihmiset joutuivat taloudellisen kilpailun kärsijöiksi päätösvallan siirtyessä pois paikallistasolta. Tehtaan edustajan varomaton lausunto haittojen vähäisyydestä tulkittiin välinpitämättömyydeksi, mikä kärjisti tilannetta entisestään.

Noin kuukausi onnettomuuden jälkeen UPM-Kymmene onnistui rauhoittamaan tilannetta avoimella, sovittavalla ja itsekriittisellä tiedottamisella. Riittävän vakuuttavaa tietoa haitoista oli saatavilla Saimaan vesiensuojeluyhdistyksen selvityksestä. Jätevesipäästö ymmärrettiin julkisuudessa useiden seikkojen summana sattuneeksi onnettomuudeksi.

Tilanne kärjistyi kuitenkin uudelleen, kun ympäristöviranomaiset tekivät poliisille tutkintapyynnön onnettomuudesta. Tehdas lopetti avoimen tiedottamisen ja uutisointi muuttui taas kriittiseksi.

Syksyllä Saimaaseen pääsi tehtaalta pieni määrä jätevedenpuhdistamon bakteeribiomassaa. Tämä onnettomuus oli kesän päästöjä paljon harmittomampi, ja siitä tiedotettiin avoimesti.

Syksyn ja talven aikana keskustelu vähitellen hiipui. Tehtaan maine ympäristöstään huolehtivana tuotantolaitoksena oli kuitenkin murentunut, eivätkä päätökset ympäristökoulutuksen lisäämisestä ja ympäristöinvestointien aikaistamisesta luultavasti riitä palauttamaan mainetta entiselleen. Mainetta tuskin palaut-

tavat edes UPM-Kymmenen maksamat korvaukset, vaikka keväällä 2004 noin 90 prosenttia rantakiinteistönomistajista olikin hyväksynyt tehtaan tarjoaman rahallisen korvauksen kärsityistä haitoista.

Korjonen-Kuusipuro ym:n (2004a, 2004b) mukaan Kaukaan tapauksessa kävi niin, että avoimeen tiedottamiseen pyrkivässä tietoyhteiskunnassa juuri tiedosta tuli ongelma, joka kärjisti ristiriitoja. Tehtaan edustajat kokivat uutisoinnin puutteelliseksi ja puolueelliseksi, vaikka toimittajat korostivat uutisoinnin olevan totuudenmukaista. Tietoa tarjottiin jatkuvasti, mutta tiedotusvälineiden varassa asiaa seuraavat ihmiset kokivat olevansa uutispimennossa.

Onnettomuuden seurauksena Lappeenrantaisten luottamus tehtaaseen romahti. Esiin nousivat vanhat mielikuvat saastuttavasta puunjalostusteollisuudesta ja uudemmat pelot päätösvallan siirtymisestä pois paikallisista käsistä. Vaikka keskustelu laantui aikanaan, vahvasti tapahtuma aiempia kielteisiä mielikuvia. Nämä mielikuvat luultavasti kertautuvat sitten, kun tapahtuu seuraava onnettomuus tai muu negatiivinen tapahtuma.

3.2 Maine on hyvä ja huono

Aula ja Heinonen (2002, 51) esittävät, että maine on joko hyvä tai huono, välimuotoa ei heidän mukaansa ole. Ainakin Kaukaan tapauksen perusteella tämä väite vaikuttaa liian kärjistetyltä. Pikemminkin vaikuttaa siltä, että maineella on aina sekä hyvä että huono ulottuvuus, joista toinen on hallitsevassa asemassa.

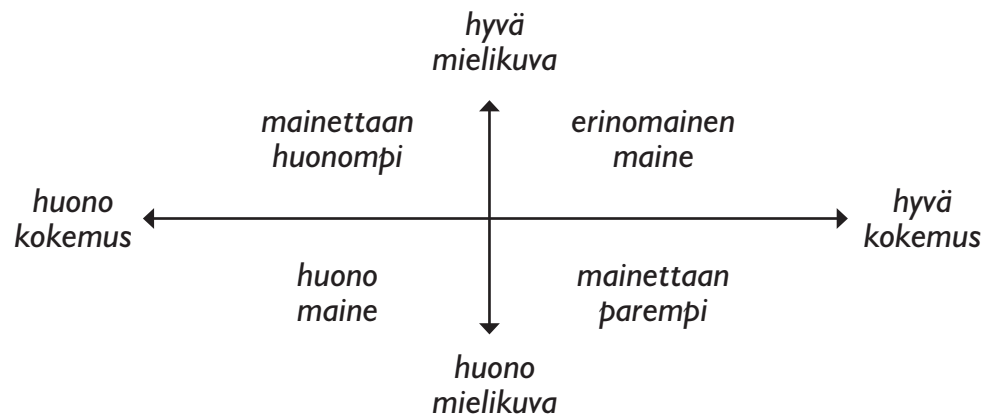
Erinomaisenkin maineen taakse voi kätkeytyä huonon maineen siemeniä. Nämä voivat olla esimerkiksi aivan muista yhteyksistä rakentuvia mielikuvia, jotka nousevat herkästi esiin kriisitilanteessa. Yleinen keskustelu ympäristöongelmista luo kaikkiin tehtaisiin kohdistuvia mielikuvia ja vaikuttaa siten jokaisen yksittäisen tehtaan maineeseen. Jos tehtaalla tapahtuu onnettomuus, yleisen ympäristökeskustelun perustalta rakentuvat negatiiviset mielikuvat vaikuttavat kyseisen tehtaan maineeseen. Konkreettinen kokemus yhdestä tehtaasta yhdistyy yleisestä keskustelusta ammentuneisiin mielikuviin.

Vesistövahingon myötä Kaukaan tehtaiden maineeseen tuli paha kolhu, ja tapaus toi esiin myös aiempia kielteisiä kokemuksia, joista kaikki eivät välttämättä liittyneet suoraan Kaukaan tehtaisiin. Ympäristönsuojelun investoinneilla synnytetty suhteellisen hyvä ympäristömaine menetettiin äkkiä ja sen palauttaminen vaatii todennäköisesti runsaasti työtä. Onnettomuutta seuranneen kiistelyn takia syntyi epäluuloinen ja kyyninen ilmapiiri, joka vaikeuttaa ympäristönsuojelutyön hyvistä saavutuksista viestimistä.

4

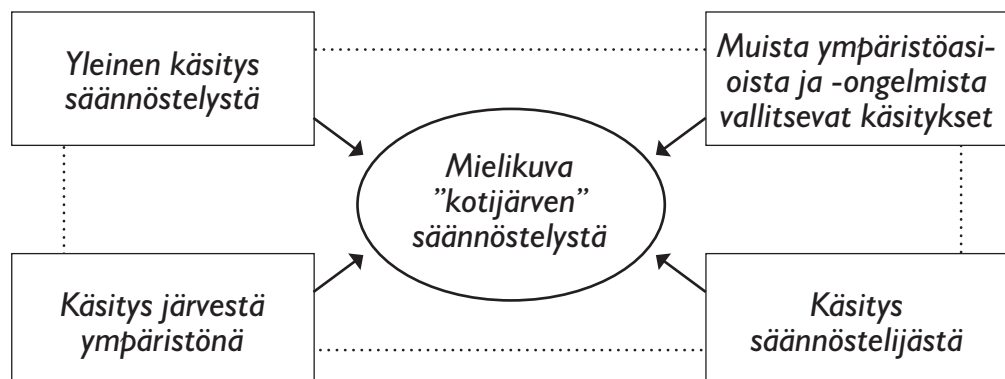
Maine vesistöjen säännöstelyssä

Miten maineen käsitettä voisi soveltaa vesien säännöstelyyn? Säännöstelyssä perusasetelma on usein se, että maine on huono (ks. Saari & Marttunen 2003). Huono maine voidaan määritellä siten, että sekä ihmisten kokemukset että mielikuvat ovat huonoja tai kielteisiä (kuvio 2.).

Kuvio 2. Maineen nelikenttä (Lähde: Aula & Heinonen 2002.)

Säännöstelyn mielikuvat muotoutuvat useista eri tekijöistä (kuvio 3.). Yleinen käsitys säännöstelystä muodostuu lähinnä median välityksellä. Siihen vaikuttaa oleellisesti se, onko viestintä säännöstelyasioissa yleensä ollut myönteistä vai kielteistä. Myös muut ympäristöasiat ja -ongelmat ja niiden ratkaisumallit vaikuttavat käsitykseen säännöstelystä. Käsitys järvestä ympäristönä muodostuu oman käyttörannan laadusta, vedenlaadusta, vedenpinnan korkeuden vaihteluista, virkistysmahdollisuuksista, maisemasta jne. Osaan näistä säännöstelylläkin on vaikutusta, mutta järven käyttäjän voi olla vaikea tietää, mikä vaikutus on ja mitkä muut asiat järveen vaikuttavat. Käsitykseen säännöstelijästä vaikuttaa toimintatapa nykyään, mutta yhtälailla mahdolliset koetut vääryydet menneisyydessä. (Rotko & Laitinen 2004.)

Kuvio 3. Säännöstelyn järven julkisuus kuvan muodostuminen (Lähde: Rotko & Laitinen 2004.)

Jos säännöstelyn mainetta halutaan parantaa, pitää ihmisten sekä kokea hyviä kokemuksia että hahmottaa hyviä mielikuvia. Vesistöjen säännöstelyn maineen parantamisessa erityisen ongelmallista on se, että hyvin toteutettu säännöstely ei niinkään tuota hyviä kokemuksia, vaan estää huonojen kokemusten syntyä. Tämän takia on tärkeää, että ihmiset ymmärtävät millaisia hyviä kokemuksia säännöstely mahdollistaa. Tähän tarvitaan aktiivista viestintää säännöstelyn toteuttamisesta ja vaikutuksista. Esimerkiksi sitä, että säännöstelyn avulla tuotetaan ympäristöä melko vähän kuormittavaa sähköä, ei välttämättä osata tai muisteta yhdistää vedenpinnan vaihteluun. Myös säännöstelyn yhteys tulvasuojeluun voi jäädä hahmottamatta.

Ongelmallista voi olla myös se, että säännöstelyyn liitetään sellaisiakin kielteisiä vesistökokemuksia, jotka johtuvat ainakin osin muista syistä. Esimerkiksi luontaisesta vedenkorkeuden vaihtelusta johtuvien haittojen syynä voidaan pitää säännöstelyä. Vesistön rehevöitymistä voidaan pitää säännöstelystä johtuvana ja ilmastonmuutoskeskusteluun liittyvä pelko meriveden pinnan noususta voidaan liittää säännöstelyn aiheuttamiin vedenpinnan vaihteluihin. Toisaalta myös säännöstelyn haittoja voidaan pitää muista ympäristöongelmista aiheutuvina. Esimerkiksi rantojen ruovikoitumista voidaan pitää rehevöitymisestä aiheutuvana, vaikka pääsyyllinen olisi säännöstely, joka vähentää tulvia ja edistää siten ruovikoitumista.

Nykyisten kokemusten lisäksi säännöstelyn huono maine voi pohjautua vuosia sitten koettuihin ristiriitoihin ja niiden käsittelytapoihin. Esimerkiksi Helena Ruotsalan (1992) mukaan Oulujoen vesistön säännöstelyyn kaikkein kielteisimmän suhtautuneen ryhmän asenteet kumpusivat vuosikymmenten takaa. Asenteet voivat olla varsin pysyviä. Ruotsala kuvaa kielteisimmän asennoituvien ihmisten erään haastateltavan sanoin: ”kuolemaani asti olen katkera Oulujoki Oy:lle”.

Totuudenmukaiset ja vääristyneet muistot vesistön aiemmasta tilasta voivat sekoittaa nykyhetken kokemuksiin. Osin kyse voi olla siitä, ettei säännöstelyn vaikutuksia osata riittävästi erottaa vesistöjen luontaisesta hydrologiasta (Saari & Marttunen 2003).

Yksittäisen vesistön säännöstelyn maineeseen heijastuu yleisempi säännöstelystä käytävä keskustelu. Kansallisesti esillä olleista kysymyksistä varsinkin Vuotoksen altaan rakentamisesta vuosikymmeniä käyty keskustelu ja riitely on luonut negatiivista julkisuutta säännöstelylle (ks. Suopajarvi 2001). Myös kansainvälisestä keskustelusta on helppo poimia esimerkkejä kielteisestä suhtautumisesta säännöstelyyn. Erityisesti suurten patohankkeiden ekologisia ja sosiaalisia haittoja on kritisoitu runsaasti (ks. Égré & Senécal 2003).

Tiedotusvälineiden tapaa luoda ja pitää yllä suuria patohankkeita koskevia stereotypioita voidaan valottaa kahdella esimerkillä vuoden 2004 lopulta. Lotta Valtosen kirjoittama artikkeli Kumppani-lehdessä kuvaa Pohjois-Mosambikiin suunnitteilla olevaa patoa (Valtonen 2004). Joulukuussa 2004 esitetty Marja Pensalan (2000) ohjaama TV-dokumentti kertoo Euroopan suurimman tekojärvestä, Keski-Venäjällä sijaitsevasta Rybinskistä. Valtosen artikkeli painottaa tulevaisuudessa ilmeneviä vaikutuksia kun taas Pensalan dokumentti on historiallinen, ihmisten muistojen kautta etenevä kertomus.

Nämä esimerkit ovat sekä kerrontatavaltaan että esitysmuodoltaan erilaisia, mutta kummankin perusasetelmassa ilmenee samankaltaisuuksia. Valtosen artikkelin otsikko ”Patohanke hukuttaa pienviljelijät” ilmentää jutun perusasetelmaa, ristiriitaa suuren, keskitetyn, valtio- ja suuryritysvetoisen hankkeen sekä paikallisten ihmisten ja heidän elinympäristönsä säilymisen kanssa. Pensalan dokumentti korostaa tämän lisäksi rakennusvaiheen tuomia kärsimyksiä paikallisille ihmisille ja patoa rakentaneille vangeille. Tämän perusasetelman ohella näistä esimerkeistä hahmottuu seuraavat vastakohtapareja ja ristiriitoja, joita voitaneen pitää tyyppillisinä myös patohankkeita ja vesien säännöstelyä koskevassa julkisessa keskustelussa laajemminkin:

- perinteiset kulttuuriset käytännöt vastaan moderni kehitysajattelu
- paikallinen luonnonvarojen hallinta vastaan ylipaikallisesti, usein kansainvälisesti ohjattu luonnonvarojen hyödynnys
- kulttuuriset arvot vastaan taloudellinen hyöty
- paikallisten asukkaiden ja ekosysteemien kärsimät haitat vastaan muualla ohjautuvat hyödyt
- esiin tuodut esimerkit hankkeiden haitoista muualla vastaan hankkeen vääjäämättömältä vaikuttava ja vastalauseista piittaamaton eteneminen.

Kotimaisissa haastattelu- ja kyselytutkimuksissa on tullut selvästi esiin se, että voimayhtiöiden suhtautumista paikallisiin ihmisiin on pidetty ylimielisenä ja ”pärs-täkertoimesta” riippuvaisena (Ruotsala 1992, Vántänen ym. 2004.) Varsinkaan aiemmin ei nähty erityistä tarvetta viestiä säännöstelystä paikallisille ihmisille, vaan säännöstely oli ennen muuta voimayhtiön ja viranomaisten välinen asia.

Yksi ongelmakenttä syntyy siitä, että säännöstelyllä on monia erilaisia tavoitteita. Voimayhtiölle vesistön säännöstely on toiminnan sivuvaikutus. Maanviljelijälle tai rantakiinteistön omistajalle säännöstely voi olla elinkeinon tai asumisen kannalta tärkeä tulvavahinkojen estäjä, kalastajalle taas harrastuksen tai työn estäjä. Säännöstelyä valvovan vesiviranomaisen tulisi kyetä viestimään siten, että erilaiset intressit kohtaisivat toisensa riittävän sopuisasti ja vuorovaikutteisesti.

4.1 Kannattaako säännöstelyn maineesta piitata?

Hyvän maineen synnyttäminen voi vaatia paljon työtä, tietotaitoa ja rahaa. Tämän takia on perusteltua kysyä, kannattaako maineesta välittää? Onko todennäköistä, että maineen rakentamiseen käytetyistä voimavaroista on riittävästi hyötyä?

Maine Aulan ja Heinosen (2002) tapaan ymmärrettynä on väline markkinoilla menestymiseen. Lisäisikö siis säännöstelyn hyvä maine esimerkiksi voimayhtiön taloudellista tulosta? Ensisilmäyksellä vaikuttaisi siltä, että säännöstelyn mainetta on äärimmäisen vaikea saada niin hyväksi, että säännösteltyltä vesialueelta tuotettu sähkö kävisi merkittävästi paremmin kaupaksi kuin kilpailevilla menetelmillä tuotettu sähkö.

Tilanne voi kuitenkin muuttua, jos ympäristönsuojeluun liittyvät arvot vahvistuvat ja jos esimerkiksi ydinvoimalaonnettomuuden tai ilmastonmuutoksen haitallisten seurausten esiinnousun myötä vesivoima hahmotetaan entistä selkeämmin ympäristöystävälliseksi energian tuotantomuodoksi. Jo nyt vesivoimalla tuotetulle sähkölle on mahdollista saada Suomen luonnonsuojeluliiton myöntämä ekosähkömerkintä (ks. <http://www.ekoenergia.info/>).

Voimayhtiöiden näkökulmasta pääosa säännöstelyn hyvän maineen hyödyistä vaikuttaisi kuitenkin olevan epäsuoria. Hyvä maine voi ehkäistä eripuraa voimayhtiön ja säännöstellyn vesistön äärellä asuvien välillä. Sujuva vuoropuhelu, eri osapuolten välinen yhteisymmärrys ja myös rakentava kritiikki voi ehkäistä riitelyä ja tuoda esiin uusia ideoita. Parhaimmillaan korvausvaatimusten sijaan syntyy kehittämis ehdotuksia. Edellä esitelty Kaukaan ympäristöonnettomuus on esimerkki ehkä tyypillisemmästä tapauksesta, jossa erimielisyydet ja epäluulo kärjistyivät ja jossa päädytään jopa oikeuskäsittelyihin ja rahallisiin kompensatioihin.

Jos säännöstelystä vastaavan tahon kaikkien toimintaan suhtaudutaan epäillen ja kyynisesti, maine ei välttämättä kohene, vaikka säännöstelykäytäntöihin tehtäisiin merkittäviäkin parannuksia. Myös esimerkiksi epäsuosiolliset luonnonolot voivat peittää tehtyjen parannusten vaikutukset, jolloin ihmiset voivat kokea säännöstelykäytäntöjen muuttuneen entistäkin huonommiksi. Pitkällä aikavälillä esiin tulevat parannukset jäävät lyhyen aikavälin vaihtelujen peittoon.

Huonon maineen kohentaminen onkin haastavaa, sillä pelkät hyvin toteutetut käytännön toimet eivät riitä, vaan tarvitsevat tuekseen onnistunutta viestintää ja vuorovaikutusta. Huonosti toteutettu tai epäonninen viestintä voi pahimmillaan synnyttää ketjun, jossa epäonnistumiset ruokkivat toinen toistaan ja jossa parannustoimiin suhtaudutaan kyynisesti ja epäillen.

5

Maine Päijänteiden säännöstelyssä

Päijänteiden säännöstelykäytännöt tarjoavat mielenkiintoisen esimerkin säännöstelyn maineesta. Päijänteiden säännöstelyyn ollaan kyselytutkimusten perusteella oltu varsin tyytymättömiä, vaikka säännöstely on vedenkorkeuden vaihtelulla mitattuna suhteellisen maltillista (Saari & Marttunen 2003). Esimerkiksi voimakkaimmin säännösteltyyn vesistöömme, Kemijärveen verrattuna Päijänteiden vedenkorkeuden vaihteluväli on noin kymmenen kertaa vähäisempi eli noin 0.7 metriä.

Säännöstelyn mainetta tarkastelemalla voidaan avata sitä, miksi sekä mielikuvat että kokemukset säännöstelystä ovat huonoja. Päijänne ehkä mielletään ikään kuin luonnonmukaiseksi järveksi, jonka manipulointi säännöstelemällä on erityisen tuomittavaa. Sen sijaan esimerkiksi voimakkaasti säännöstelty Kemijärvi voidaan mieltää ihmisen vaikutuspiiriin selkeämmin kuuluvaksi altaaksi. Tämä on yksi mahdollinen selitys sille, että Päijänteiden suhteellisen vähäiseen säännöstelyyn suhtaudutaan kriittisesti. Päijänteiden ympärillä oleskelee paljon kesämökkiasukkaita, jotka haluavat vesistöltään tiettyä luonnonmukaisuutta. Tätä olettamusta tukee myös kesällä 2004 Etelä-Päijänteiden rannalla tehty kyselytutkimus säännöstelyn mielikuvista, jossa haastateltiin yhteensä 85 ihmistä. (ks. Liitteet 3 ja 4) Vastaajista yli puolet mielsi Päijänteiden lähes luonnontilaiseksi järveksi. Sitä kuvailtiin esimerkiksi sanoilla *"hieno, iso, puhdas ja kalaisa järvi"* tai *"suuri vesi"*.

Toisaalta itse säännöstely-termin assosiaatiot viittaavat johonkin, jota ei ole riittävästi. Sana tuottaa herkästi negatiivisia mielleyhtymiä, kuten elintarvikkeiden säännöstelyn toisen maailmansodan jälkeen. Kyselyn vastauksissa sanasta "säännöstely" tai "vesistönsäännöstely" vastaajille tuli mieleen esim. *"nuukuus, pula-ajat, inhottavat rannat, kalastuksen vaikeutumisen, voimatalous, vedenkorkeuden laskeminen, rannat missä sattuu, riesa"*. Osa vastaajista mielsi sanan säännöstely kuitenkin myös myönteisenä kuten *"hyöjänä asiana, ettei hukuta"* tai *"toisinaan tarpeellisenä"*.

Haastatelluista henkilöistä kolmasosa piti säännöstelyä myönteisenä ilmiönä, kolmasosa kielteisenä ja kolmasosa ei osannut sanoa. Yhtenä selityksenä kielteisyydelle saattaa olla se, että säännöstely voi olla helposti mieleen tuleva syy niillekin Päijänteiden ongelmille, jotka eivät ole siitä seurausta tai ovat vain osin säännöstelystä aiheutuvia. Kolmasosa vastaajista arveli säännöstelyllä olevan vaikutusta leväkukintoihin, 60 % arveli sen vaikuttavan hauen lisääntymiseen 56 % suojaisten lahtien umpeenkasvuun, 58 % ruovikoiden leviämiseen ja kolmasosa kuikan tai lokiin lisääntymiseen. Koska syy- ja seuraussuhteet ovat monimutkaisia, säännöstelyn osuutta ongelmiin voi olla vaikea asiantuntijankin erottaa.

Säännöstelyn tavoitteet ja toteutustapa ovat myös paikallisille ihmisille usein epäselviä. Kyselyn vastauksissa tämä tuli esiin, kun kysyttiin ketkä säännöstelystä hyötyvät ja ketkä kärsivät haittaa. Yli puolet vastaajista koki, että voimayhtiöt hyötyvät ja asukkaat kärsivät säännöstelystä. Kolmasosan mielestä säännöstelystä on haittaa myös kalastukselle, joka on paikallisille asukkaille tärkeä asia. Vain kymmenesosa vastaajista oli sitä mieltä, että maataloudelle on säännöstelystä hyötyä, vaikka tulvasuojelu on yksi säännöstelyn alkuperäisistä tavoitteista. Päijänteellä aiemmin tehdyssä kyselyssä on saatu tulos, jonka mukaan miltei puolet maanviljelijöistä uskoi viljelyn kärsivän säännöstelystä (Marttunen & Järvinen 1999).

Ihmisten kielteisessä suhtautumisessa voi olla kyse myös siitä, että säännöstelyn vaikutuksia ei osata riittävästi erottaa vesistöjen luontaisesta hydrologiasta. Vedenpinnan korkeuden vaihtelua ei mielletä luonnolliseksi ilmiöksi. Tätä kä-

sitystä tukivat haastattelussa annetut vastaukset. Puolella vastanneista oli se oikeasuuntainen käsitys, että vedenpinta vaihtelisi kesällä enemmän kuin nykyään jos Päijännettä ei säännösteltäisi, mutta neljäsosa oli sitä mieltä, että se vaihtelisi vähemmän kuin nykyään. Lähes puolet vastanneista oli myös sitä mieltä, että hyvässä Päijänteeseen säännöstelyssä vedenpinnan korkeus ei vaihtelisi juuri lainkaan. Tällainen säännöstely kuitenkin eroaisi huomattavasti sekä luontaisesta vedenkorkeuden vaihtelusta että nykyisestä säännöstelystä ja olisi käytännössä hyvin hankala toteuttaa.

Maine on paikallinen ilmiö. Päijänteelle tyypillinen veden laatu ja sen muutokset vaikuttavat myös säännöstelyn maineeseen, samoin kuin tehdyt säännöstelyhaittoja korvaavat toimet, kuten kalaistutukset. Oleellista on myös se, miten vesistöistä, sen säännöstelystä ja säännöstelyhaittojen korvaamisesta on viestitty ja millaista keskustelua aiheesta on käyty. Vaikka tehdyissä haastatteluissa puhuttiin nimenomaan säännöstelystä, osa vastaajista yhdisti aiheen rehevöitymiseen ja leväkukintoihin tai mainitsi säännöstelyn olevan osasyylinen jopa terveysthaille.

Päijänteeseen säännöstelyn maineeseen vaikuttaa aiempi yleinen vesistönsäätelyn viestintäkulttuuri, tai viestimättömyyden kulttuuri. Aiemmin ei nähty nykyiseen tapaan erityistä tarvetta viestiä säännöstelystä paikallisille ihmisille. Säännöstely oli ennen muuta voimayhtiön ja viranomaisten välinen asia. Yleisö olisi luultavasti kaivannut tietoa säännöstelystä, mutta tarvetta avoimeen ja aktiiviseen viestintään ei tunnustettu säännöstelystä vastaavien puolelta, eivätkä tiedon käyttäjät osanneet vaatia sitä riittävän vakuuttavasti.

Päijänteeseen säännöstelyssä hyvän maineen kehittymistä estävät sekä hyvien kokemusten että hyvien mielikuvien hahmottumattomuus. Säännöstelyssä hyvä maine ei synny kertarysäyksellä. Kyse on jo olemassa olevaan maineeseen vaikuttamisesta. Haasteena on se, miten saada aikaan positiivinen vuorovaikutuksen spiraali, jossa säännöstelyn suoraan ja epäsuorasti tuottamat hyvät kokemukset ja mielikuvat tukevat toisiaan. Oleellista on, että ihmiset hahmottavat itse, mitä hyvää säännöstelyssä voi olla: tulvasuojelu, yhteiskunnan tarvitseman sähkön tuottaminen sekä vedenpinnan luontaista suurempi korkeus kuivina vuosina ja virkistyskäytön kannalta edullinen, luontaista tasaisempi kesäinen vedenkorkeus.

Perimmiltään kyse on siitä, miten hahmotetaan ihmisen ja muun luonnon välinen suhde (Haapala & Oksanen 2000). Hahmotetaanko vesiluonto jonakin ihmisestä ja ihmisen toiminnasta täysin erillisenä, kokonaan ihmisen hallitsemana vai jonakin tältä väliltä? Säännöstelyn maine on oleellisesti riippuvainen siitä, millaisia mielikuvia vesiluonto herättää.

Säännöstelyn maine on siis kokonaisuus, joka syntyy yksittäisten ihmisten mielikuvista ja heidän kokemuksistaan. Maineeseen voidaan vaikuttaa käymällä avointa vuoropuhelua kaikkien sidosryhmien kanssa. Nämä voivat kertoa tarinaa eteenpäin ja uusintaa siten myönteisiä – samoin kuin kielteisiä – mielikuvia. Vuoropuheluun sisältyy myös muiden kuuntelu ja mielikuvien jatkuva luotaus. Vuoropuhelusta syntyvä tietämys antaa pohjan toiminnalle poikkeustilanteissa.

Vuoropuhelu voi olla kasvokkaista tai eri välineiden avulla tapahtuvaa keskustelua, mutta myös paljon muuta. Kyse voi olla hyvinkin passiivisesta tiedottamisesta, jossa osallistuminen tapahtuu viestinnän seuraamisena. Kyse voi olla vuoropuhelusta ei-inhimillisten toimijoiden kanssa, kuten toiminnan ympäristövaikutusten seuraamista ja haitallisten vaikutusten synnyn ehkäisyä.

6

Viestintä ja vuorovaikutus Päijänteen säännöstelyn maineen parantamisessa

Päijänteen säännöstelyä koskeviin mielikuviin ja säännöstelyn maineeseen on pyritty vaikuttamaan kehittämällä viestintää ja vuorovaikutusta tehdyn suunnitelman (liite 5) mukaan vuoden 2004 alusta alkaen. Viestintäsuunnitelman tavoitteena on kehittää viestintää ja vuorovaikutusta siten, että säännöstelystä tiedotettaisiin avoimesti ja tasapuolisesti ja lisättäisiin ihmisten luottamusta viranomaisia kohtaan. Suunnitelmaa ideoitiin yhdessä Suomen ympäristökeskuksen, Kaakkois-Suomen ympäristökeskuksen, Keski-Suomen ympäristökeskuksen ja Hämeen ympäristökeskuksen kanssa.

Päijänteen säännöstelyn viestinnän tavoitteena on suunnitelman mukaan **lisätä** kohderyhmien tietoa ja **luoda** mahdollisuuksia keskustelulle säännöstelystä ja sen tavoitteista sekä vaikutuksista. Samalla pyritään **poistamaan** virhekäsityksiä sekä **kirkastamaan** vesiviranomaisen rooliin säännöstelijänä liitettyjä mielikuvia. Näin parannetaan myös säännöstelyn hyväksyttävyyttä. Tavoitteena on, että viestinnän yhteistyötahot mieltäisivät: *”Säännöstelyviranomaisen olevan luotettavan ja Päijänteen säännöstelyä ja sen valvontaa hoidettavan vastuullisesti”*.

Oheisessa taulukossa käydään läpi suunnitelmassa esitetyt mahdolliset työkalut ja niiden toteutus vuonna 2004:

Mahdollinen työkalu	Toteutus
SYKEN hydrologinen kuukausitiedote	Ilmestyy kuukausittain
Vesitilannekatsaus sekä ammattikäyttöön että viestintävälineille.	Tehtiin 5 kappaletta
Keväällä vesitilannekatsauksen ja seurantaryhmän yhteyteen tiedotteet.	Maaliskuussa lähetettiin tiedote
Syksyllä vesitilannekatsauksen yhteyteen jälkiarviointi menneen vuoden säännöstelystä. Lopullinen jälkiarviointi seurantaryhmän kokoukseen.	Jälkiarviointi toteutettiin vain seurantaryhmän kokoontumisen yhteydessä
Artikkelit paikallislehtiin säännöstelystä ja sen vaikutuksista	Paikallislehti uutisointia oli vuonna 2004 niin runsaasti, ettei kirjoitettu artikkeleita.
Keskustelutilaisuudet toimittajien ym. avainhenkilöiden kanssa	Toimittajille järjestettiin toukokuussa säännöstelyaiheinen risteily Päijänteellä.
Valmiit esittelykalvo-sarjat	Tehty ympäristöhallinnon käyttöön, ei vielä www-sivuille.
Tiedotusyhteistyö kylätoimikuntien ja paikallisten järjestöjen (esim. veneily, kalastus) kanssa	Säännöstelystä kerrottu: <ul style="list-style-type: none"> • Päijänne-foorumissa, Vääksyssä • Päijänteen kalafoorumissa, Leivonmäellä • Vedenpäivänä, Vääksyssä • Rotareiden lounastilaisuudessa
Vedenkorkeustiedot ja –ennusteet www-sivuille	Päivitty joka päivä.
Päijänteen säännöstelyn www-sivut	Tehtiin alkuvuodesta
Poikkeustilanteiden viestintä	-
Esite Päijänteen säännöstelystä ja siitä tiedotus	Tehtiin keväällä esiteluonnos.
Esite Päijänteen säännöstelyn viestinnästä	Tehtiin toukokuussa.
Säännöstelytietokonepelin kehittäminen	-
Yhteistyö koulujen kanssa	-
Yhteistyö Päijännetalon kanssa	Jonkin verran
Säännöstelijän kuukausikalenteri	Toteutuu, tiedot jaetaan asianosaisille aluekeskuksille
Seurantaryhmä	Kokoontui maaliskuussa

Erityisen hyödylliseksi uudeksi viestintäkeinoksi osoittautui toimittajille järjestetty risteily. Vesistöasiat ohjataan lehdissä, mikäli mahdollista samoille toimittajille, jotka ovat perehtyneet lähinnä työnsä kautta yleensä ympäristöasioihin. Tarvittaessa artikkelit kirjoittaa kuitenkin kuka vaan. Risteilyn seurauksena toimittajien ja viranomaisen välinen vuorovaikutus helpottui ja lisääntyi huomattavasti ja myös säännöstelyn näkyvyys paikallislehdissä kasvoi.

Koulutustilaisuus esim. Päijänteen risteilyn puitteissa oli toimittajien joukossa toivottu ja tervetullut, koska säännöstelyasioita pidetään jossain määrin hankalina ja monimutkaisina asioina, joita on vaikea saada selitettyä kansantajuisesti. Tilaisuuden palaute olikin hyvää ja innostunutta.

7

Sanomalehtiutisointi Päijänteen säännöstelyn maineen muokkaajana

Tässä luvussa tarkastellaan uutisoinnin vaikutusta Päijänteen säännöstelyn maineeseen. Ensisijaisena tarkoituksena on nostaa esiin ja analysoida esimerkkitapa- uksia, jotka ilmentävät uutisoinnin vaikutusta maineen kehittymiseen. Erityisenä kiinnostuksen kohteena on se, miten säännöstelystä tiedottamista voitaisiin ke- hittää.

Tarkastelu perustuu lehtileikkeisiin, jotka on kerätty Suomen ympäristökes- kuksen lehdistöseurannasta, Kaakkois-Suomen ja Keski-Suomen ympäristökes- kusten toimittamasta materiaalista sekä tutkijoiden hallussa olleesta lehdistöma- teriaaleista. Aineistoon ei ole pyritty systemaattisesti kokoamaan kaikkea Päijän- teen säännöstelyyn liittyvää lehdistömateriaalia. Tästä huolimatta aineisto riittä- nee antamaan yleiskuvan uutisoinnista.

Tarkastelun kohteena on se, millaisena ilmiönä Päijänteen säännöstely esite- tään sanomalehtiutisoinnissa. Tämä lehtiteksteihin keskittyvä tarkastelu ei ker- ro suoraan sitä, millaisia ajatuksia jutut lukijoissaan herättävät. Sen sijaan analyysi antaa tietoa siitä, millaisiin tulkintoihin jutut ihmisiä ohjaavat ja millaisia mieli- kuvia ne voivat herättää. Lehtijuttujen virittämät tulkinnat ja mielikuvat ovat yksi tärkeä osa viestintää ja vuorovaikutusta, jossa säännöstelyn maine muodostuu.

Risto Kuneliuksen (1996, 393-394) mukaan uutistekstit ovat tutkimukselle tär- keitä, koska ne yhdistävät tiedon kuluttajia, tuottajia ja tutkijoita. Teksteistä syn- tyy keskustelun yhteinen pohja ja ne muokkaavat keskustelun näkökulmia. Tekst- it ovat oleellisia tutkimuskohteita myös siksi, että ne ovat osa arkipäivän kulttuu- ria, olemme tekemisissä tekstien kanssa jatkuvasti. Tekstit eivät vain ilmaise asioita, vaan ne myös osaltaan luovat suhteita ihmisten ja instituutioiden välille. Ne ovat osa laajempia sosiaalisia suhteita.

Aineisto on kerätty vuoden 2004 ajalta. Mainetarkastelun kannalta tämä on lyhyt aika, ja pitemmän aikavälin tarkastelu olisikin tarpeen syvällisemmän ku- van saamiseksi. Valitun ajanjakson kiinnostavuutta lisää se, että vuoden 2004 ai- kana ympäristöviranomaiset aloittivat uuden viestintäsuunnitelman mukaisen tie- dotuksen (ks. liite 5) Analyysiin on poimittu 31 lehtijuttua, joista osa ilmestyi use- ammassa kuin yhdessä sanomalehdessä. Jutut on listattu liitteeseen 6. Liitteessä näkyvät myös lehtijuttujen otsikot, joista ilmenee uutisoinnin yleiskuva. Aineisto koostuu pelkästään toimituksellisesta uutismateriaalista, esimerkiksi mielipidekir- joituksia aineistoon ei otettu mukaan.

Aineiston analyysi perustuu laadulliseen sisällön erittelyyn (esim. Eskola & Suoranta 1999). Sisällön erittelyllä tarkoitetaan analyysimenetelmää, jossa tähdä- tään tiivistettyyn ja yleisessä muodossa olevaan kuvaukseen tutkittavasta ilmiös- tä. Tässä analyysin tavoitteena on tehdä dokumenttien sisältöä koskevia johtopää- töksiä. Lähestymistapa on aineistolähtöinen, jota tuetaan käyttämällä maineen kä- sitettä käsitteellisenä apuvälineenä. Analyysissä on pyritty kiteyttämään aineiston suorasanaisesti ilmaiset perusviestit sekä nostamaan esiin aineistosta välitty- viä piiloviestejä.

Analyysin tulokset on esitetty alla siten, että kunkin kappaleen ensimmäiseen virkkeeseen on kiteytetty analyysistä noussut johtopäätös. Kussakin kappaleessa johtopäätöstä perustellaan lyhyesti ja pohditaan sen merkitystä säännöstelyn mai- neen ja säännöstelystä tiedottamisen kannalta.

Vilkkaan säännöstelyuutisoinnin ajankohdat ovat suurelta osin ennakoitavissa. Säännöstelyuutisoinnin laajuutta ei aineiston perusteella voi kovin luotettavasti arvioida, mutta vaikuttaa siltä, että ainakin alueellisella tasolla säännöstelystä uutisoidaan melko säännöllisesti. Monet jutut olivat näyttäviä, usean palstan levyisiä ja suurilla valokuvilla varustettuja. Uutisointi näyttää jakaantuvan melko tasaisesti ympäri vuoden. Vilkkainta uutisoinnin aikaa vaikuttaa olevan poikkeukselliset vesiolosuhteet, mutta myös yhteiskunnalliset prosessit, kuten säännöstelyn lupakäytäntöjen muuttaminen, vaikuttavat selvästi uutisoinnin vilkkauteen. Säännöstelyä voidaankin uutisoinnin ajallisen jakauman kannalta pitää melko yllätyksettömänä aihepiirinä. Esimerkiksi säännöstelyn lupaehtojen muuttamisesta tai vuodenaikoihin sidoksissa olevista poikkeuksellisista sääoloista syntyvään tiedontarpeeseen voidaan useimmissa tapauksissa varautua jo ennalta.

Tiedotusvälineitä kiinnostavat aiheet ja näkökulmat ovat suurelta osin ennakoitavissa. Sanomalehtiuutisoinnille on tiettyjä yleisen tason kriteerejä, jotka määrittävät sitä, millaiset aiheet ylittävät uutiskynnyksen (ks. Lyytimäki & Palo- saari 2004, 21-22). Säännöstelyuutisoinnissa näistä kriteereistä näkyivät varsinkin negatiivisuus, konkreettisuus, rajattavuus ja omakohtaisuus. Säännöstely näyttäytyi kielteisesti latautuneena ilmiönä, jonka myönteiset puolet eivät helposti nouse uutisoinnin pääaiheeksi. Uutisoinnin konkreettisuus ilmeni kertomuksina maantieteellisesti rajatuista paikoista ja näitä paikkoja kuvaavista numeerisista tunnusluvuista sekä paikan visualisoinneista valokuvien avulla. Konkreettisuus liittyy myös uutisoinnin omakohtaisuuteen. Uutisoinnissa erityisesti vedenpin- nan vaihtelu esitettiin omakohtaisena, arkipäiväisenä ja tutuna ilmiönä. Utisten rajattavuus ja paikallisuus ilmeni myös siten, että aineistoon ei ollut osunut lain- kaan valtakunnallisten medioiden julkaisemia uutisia. Valtaosa aineistosta perus- tui aluelehtien toimittajien itse kirjoittamiin juttuihin. Suomen tietotoimiston vä- littämää materiaalia hyödynsivät vain ne jutut, joissa kerrottiin Päijänteen sään- nöstelylupien käsittelystä eri oikeusasteissa. Kaiken kaikkiaan uutisoinnin sisäl- töä voidaan pitää melko yllätyksettömänä. Tiedotuksessa tätä voidaan hyödyntää keskittymällä tiedottamaan niistä aiheista joiden tiedetään kiinnostavan tiedotus- välineitä. Tähän perusviestintään voidaan toisaalta lisätä harkitusti yllättäviä ele- menttejä. Esimerkiksi säännöstelyn kehittämisen ja rantojen kunnostuksen yhtey- s jäi aineiston jutuissa hahmottumatta. Vain yhdessä jutussa kerrottiin, että ran- tojen kunnostustarpeen selvittäminen liittyy säännöstelyn lupaehtojen uudista- miseen (Härkälä 2004b).

Säännöstelyuutisoinnin painopiste on tulevaisuuden tapahtumissa. Tule- vaisuuden tapahtumiin liittyviä kysymyksiä käsiteltiin aineistossa runsaasti. Vah- vimmin tämä tulevaisuusorientaation korostuminen (ks. Väliverronen 1996) ilme- ni konkreettisesta vesitilanteesta kertovissa uutisissa. Myös nykyisistä säännöste- lykäytännöistä kertovissa uutisissa viitattiin vahvasti säännöstelyn kehittämiseen ja tulevaisuuden käytäntöihin. Tulevaisuuteen suuntautunut ote tuli erityisen sel- västi näkyviin Kaakkois-Suomen ympäristökeskuksen julkaisemaan lehdistötie- dotteeseen (KAS 2004a) pohjautuvassa jutussa, jonka sekä Kymen Sanomat (27.3.) että Kouvolan Sanomat (28.3.) julkaisivat (Vehkaluoto 2004; ks. myös Karjalainen 2004a.). Lehdistötiedotteessa tärkeimmäksi aiheeksi oli nostettu tulokset, joita oli saatu vuoden 2003 säännöstelyn vaikutusten arvioinnista. Lehtijutun otsikkoon oli kuitenkin nostettu tulevan kevään vesitilannetta koskeva ennuste, joka oli mainit- tu tiedotteen loppupuolella. Erilaista ajallista painotusta lukuun ottamatta jutun asiasisältö kuitenkin vastasi pääpiirteissään tiedotteen sisältöä. Tulevaisuusnäkö- kulman huomiointi tiedottamisessa vaikuttaakin tärkeältä keinolta tiedotuksen teh- hon lisäämiseksi.

Säännöstelyä käsitellään ongelmalähtöisesti ja usein kielteiseen sävyyn. Yleiskuva tarkastelluista säännöstelyjutuista on se, että säännöstelyä käsitellään ta- valla tai toisella kielteisesti ladattuna ilmiönä. Uutisointi painottaa riskejä ja uhkia, ja luo usein mielikuvaa kontrollin pettämisestä. Ongelmanäkökulma oli selvästi

havaittavissa myös uutisissa, joiden pääsisältö oli myönteinen. Esimerkiksi Kouvolan Sanomien jutussa ”Pyhäjärven pinta nousee 30 senttiä” (Lainesalo 2004a) säännöstely esitellään otsikossa ja ingressissä tavalla, joka ohjaa negatiiviseen tulkintaan. Jutun leipätekstistä selviää kuitenkin että hyötyjä pidetään suurempina kuin haittoja ja että pinnan nosto vaikuttaa myönteisesti järven ominaisuuksiin virkistyskäytön kannalta. Hyötyjä ei kuitenkaan tuoda esiin ingressissä, jossa kerrotaan että vedenpinnan nosto maksimikorkeuteen on alkanut ja että rahallisia korvauksia on maksettu. Varsinkin maininta korvausten maksamisesta luo mielikuvia säännöstelyn haitoista. Toinen esimerkki myönteisen ja kielteisen asennoitumisen yhdistymisestä on uutinen, jonka pääotsikossa kerrotaan että ”Päijänteen pinta saadaan ylemmäs kuivina vuosina” (Karjalainen 2004c). Jutun alaotsikossa kerrotaan että ”Valitusuhka leijuu uusien lupaheitojenkin yllä.” Säännöstelyn luontovaikutukset esitettiin aineistossa kokonaan negatiivisina, mitään mahdollisia myönteisiä luontovaikutuksia ei aineistossa mainittu. Säännöstelyn kuvailtiin esimerkiksi uhaavan vesilintujen pesimistä (Väisänen 2004; Kujala 2004). Kaiken kaikkiaan säännöstelyn luontovaikutuksista kerrottiin aineiston uutisissa suhteellisen vähän. Tiedotukselle säännöstelyn myönteisten piirteiden esiin nosto on vaikea haaste, sillä säännöstelyn haitoilla on monia tiedotusvälineitä kiinnostavia piirteitä.

Viranomaiset ovat tärkein säännöstelytiedon lähde. Aineiston perusteella ympäristöviranomaiset osoittautuivat selvästi tärkeimmäksi säännöstelyuutisoinnin tietolähteiksi. Viranomaisten roolina oli ennen muuta antaa tietoa vesitilanteesta. Viranomais- ja tutkijakeskeisyys on tyypillistä suomalaisessa ympäristö- ja luonnonvarauutisoinnissa yleisemminkin (esim. Suhonen 1994). Kahdessa kolmasosassa jutuista oli haastateltu Kaakkois-Suomen ympäristökeskuksen edustajaa. Muita ympäristöviranomaisia haastateltiin vain muutamissa jutuissa, mikä luultavasti selittyy aineiston keskittymisellä Kaakkois-Suomen ympäristökeskuksen toimialueelle. Uutisoinnin viranomaiskeskeisyys vaikuttaa joka tapauksessa hyvin selvältä. Kaikkien muiden tahojen edustajia käytettiin lähteenä harvemmin kuin joka kymmenennessä jutussa. Esimerkiksi paikallisia asukkaita haastateltiin vain kolmessa jutussa, samoin kuin voimayhtiön edustajia. Viranomaiskeskeisyyttä osoittaa myös se, että aineistossa mukana olleista kahdesta Kaakkois-Suomen ympäristökeskuksen julkaisemasta säännöstelytiedotteesta (KAS 2004a; 2004b) ilmestyi kummastakin lehtijuttuja. Viranomaiskeskeisyys näyttää tarjoavan erityisesti ympäristökeskusten tiedottamiselle vankan lähtökohdan, mutta siinä saattaa myös piillä riski uutisoinnin yksipuolistumisesta ja eriävien mielipiteiden jäämisestä näkymättömiin. Nämä mielipiteet voivat purkautua esiin esimerkiksi mielipidekirjoittelussa ja kärjistää siten keskustelua. Tiedottamisessa tulisikin pyrkiä seläiseen moniäänisyyden huomiointiin joka tuo ristiriitoja näkyviin jo ennen kuin ne ehtivät kärjistyä.

Säännöstelyn haitat leimautuvat herkästi ympäristöviranomaisiin. Säännöstelyn toteuttaminen liitetään uutisoinnin perusteella alueelliseen ympäristökeskukseen yleisellä tasolla. Ympäristökeskuksen täsmällinen rooli ei tule kuitenkaan selvästi näkyviin uutisoinnissa, lukuun ottamatta viranomaisten tutkimuksellista roolia tiedon kerääjinä. Koska ympäristöviranomaiset ovat näkyvästi esillä, saattaa uutisoinnin perusteella syntyä mielikuva siitä, että ympäristöviranomaiset ovat yksin vastuussa vedenpinnan vaihteluista. Riskinä on että varsinkin negatiivinen uutisointi poikkeuksellisista vesitilanteista yhdistetään ympäristöviranomaisiin yleisellä tasolla ja henkilöidään lehtijutuissa usein haastateltuihin ympäristöhallinnon edustajiin. Tiedotukselle tämä tuo haasteen eri tyyppisten toimijoiden roolien selventämisestä sekä vesistöjen luontaisen hydrologian ja ihmisen toiminnan vaikutusten jäsentämisestä.

Numeeriset arviot hallitsevat uutisointia vesitilanteesta. Uutisointi pyrkii luomaan mielikuvan normaaliudesta ja tähän normaaliin tilaan kohdistuvasta häiriötekijästä. Uutisoinnissa varsinkin numeeriset keskiarvot määrittävät sitä, mitä pidetään normaalina, tasapainoisena ja siten myös julkilausumattomasti parhaim-

pana tilanteena. Vastaavasti keskiarvoisesta poikkeavat tilanteet muodostuvat herkästi täysin poikkeukselliseksi ja epänormaaleiksi. Esimerkiksi Kymen Sanomat uutisoi (2.10.) etusivullaan että ”Sateinen kesä ja syyskuu korjasivat epätasapainon”. Neljän palstan levyisen kuvan alla on kuvateksti, joka korostaa että Kymijoen virtaa vettä ”...yli puolitoistakertainen määrä yli normaalin...” Uutisoinnissa vesitilanteiden poikkeuksellisuus voi ylikorostua, joten numeeristen arvojen merkityksen selittäminen ja suhteellistaminen on tiedotukselle tärkeä tehtävä.

Säännöstelyuutisointi on suhteellisen asiallista ja maltillista. Säännöstelyviranomaisten näkemyksiä ei jutuissa juurikaan kyseenalaistettu, eikä eriäviä mielipiteitä esittäviä tahoja haastateltu. Negatiivispainotteisesta perusvireestä huolimatta ristiriitoja ei tuotu kovin suorasanaisesti esiin, vaan useimmissa jutuissa ne jäivät taustalle ja paljolti julkilausumattomiksi. Aineiston jutuissa selvimmin ristiriidat esitetään artikkelissa ”Laituri kuivalla maalla” (Lainesalo 2004c). Jutun ingressi luo jännitteitä virkistyskäytön ja sähköntuotannon välille kertomalla veden paenneen Mankalan voimalaitoksen yläpuolelta ja voimalaitoksen tuottavan sähköä 24 megawattia tunnissa. Perusasenne jutuissa vaikuttaa kuitenkin rakentavalta. Esimerkiksi Etelä-Suomen Sanomien jutussa otsikko kertoo että ”Kaikki moittivat Päijänteen mataluutta” (Peltonen 2004). Jutun ensimmäisessä kappaleessa esitetään, että monien arvostelijoiden mielestä mataluus johtuu väärästä säännöstelystä. Tämä kuitenkin todetaan jutussa harhaluuloksi ja koko jutun loppuosa käytetään vedenpinnan vaihteluiden muiden syiden selvittämiseen. Tiedotuksen kannalta haasteena näyttääkin olevan se, että juttujen otsikointi on kärjistävämpää ja kielteisempää kuin juttujen muu teksti. Myös juttujen kuvitus on usein kärjistävä ja tilanteen poikkeuksellisuutta korostavaa. Kaiken kaikkiaan uutisointi antaa kuitenkin aineksia sekä myönteisen että kielteisen maineen rakentumiselle.

8

Säännöstelyn maineen parantamisen rakennus keinot

Monivuotisessa Päijänteen säännöstelyn kehittämishankkeessa päädyttiin siihen, että monitavoitteisuus, joustavuus ja avoimuus ovat Päijänteen säännöstelyn kestävyuden kriteereinä (Marttunen & Järvinen 1999, 131-132). **Monitavoitteisuus** tarkoittaa sitä että säännöstelyssä otetaan huomioon erilaiset nykyhetkellä ilmenevät tarpeet ja arvostukset. **Joustavuus** tarkoittaa sitä, että säännöstelyn tavoitteita ja niiden painotuksia muutetaan vesitilanteiden ja vuodenaikojen mukaan. Joustavuudella tarkoitetaan myös sitä, että säännöstely sopeutetaan tulevaisuudessa tapahtuviin muutoksiin vesistön käytössä ja tilassa sekä ihmisten asenteissa ja arvostuksissa. **Avoimuus** tarkoittaa sitä, että luodaan menettelytapa säännöstelyn ja säännöstelysuositusten toteutumisen seuraamiseksi sekä tehostetaan säännöstelystä ja sen vaikutuksista tiedottamista.

Mainetarkastelun näkökulmasta nämä kestäväen säännöstelyn kriteerit vaikuttavat sikäli puutteellisilta, että niissä ei oteta riittävästi huomioon sitä, että maine rakentuu vastaanottajakeskeisesti. Tällöin varsinkin avoimuuskriteeri pitää tulkita vuorovaikutteisemmin. Pelkkä tehtyjen suositusten toteutumisen seuraaminen ja yksisuuntainen tiedottaminen eivät ole riittäviä. Tässä mielessä toimivammilta vaikuttavat Pirkanmaan järvien säännöstelylle määritellyt kriteerit, jotka ovat tieto, tasapuolisuus, joustavuus, kohtuullisuus sekä avoimuus ja vuorovaikutus. (Marttunen ym. 2004, 138-139). Vastaanottajakeskeisyys tulee näissä kriteereissä paremmin esiin erityisesti vuorovaikutuksen korostamisen ansiosta.

Maineen käsite on hyödyllinen tutkimuksessa ja kehittämistyössä, jossa ihmisten mielipiteet ja arvot otetaan aidosti huomioon, eikä oleteta että kiistoissa on kyse pelkästään puuttuvasta tai virheellisestä tiedosta tai itsekkästä omien etujen puolustamisesta. Maine auttaa ymmärtämään erityisesti sitä, miten eri osapuolet pyrkivät vaikuttamaan säännöstelyä koskeviin tulkintoihin tietyissä yhteiskunnallisissa ja yksilöllisissä tilanteissa. Edellä on kuvattu seikkoja ja prosesseja, jotka vaikuttavat mielikuvien ja maineen kehittymiseen. Tämän kuvauksen perusteella säännöstelyn maineen parantamiseen avautuu ainakin seuraavia mahdollisuuksia. Säännöstelyn mainetta voidaan parantaa:

Rakentamalla luottamusta

Maine rakentaa luottamusta ja luottamus lisää mainetta. Eri toimijoiden välinen luottamus on välttämätön ehto hyvän maineen rakentumiselle. Luottamus taas syntyy avoimuudesta. Siihen tarvitaan vuorovaikutusta myös ja erityisesti kriittisistä osa-alueista. Oleellista on sisäistää se näkökulma, että ranta-asukkaan kriittinen yhteydenotto viranomaiseen, säännöstelijään tai esim. voimayhtiöön on mahdollisuus eikä uhka. Viestintää ja vuorovaikutusta kannattaa suunnitella etukäteen ja suunnitelmassa tulee siis keskittyä avoimuuteen ja tasapuolisuuteen.

Ottamalla huomioon median toimintamekanismit

Säännöstelystä kerrottaessa tarvitaan joukkotiedotusvälineitä. Media välittää tarinoita, jotka rakentavat hyvää mainetta, mutta media voi myös tuhota maineen nopeasti ja säännöstelijän näkökulmasta ehkä epärealistisesti. Säännöstelyuutisoinnissa näkyy selvästi, se, että tiedotusvälineiden uutiskriteereihin on sisäänrakennettu negatiivisten asioiden painotus. Tiedotusvälineiden toimintatapojen tunte-

mus on tärkeää, samoin kuin kyky ottaa virheistä opiksi. Kyky varautua yllätyksiin on myös tarpeen.

Tuomalla esiin säännöstelijä toimijana

Maineen rakentumisessa on tärkeää, että on olemassa jokin henkilö tai organisaatio, johon maine voidaan kiinnittää. Esimerkiksi Päijänteen säännöstelyssä alueellisen ympäristökeskuksen edustajasta näyttää muotoutuvan tällainen taho. Ympäristökeskuksen täsmällinen rooli jää kuitenkin melko hämäräksi. Osin tämän takia säännöstelystä ei hahmotu mielikuvaa aktiivisesti ohjattuna, hallittuna ja tarkoituksenmukaisena toimintana.

Kristallisoimalla potentiaalisia vaikutuksia

Säännöstelyn vaikutusten hahmottaminen on usein vaikeaa. Erityisesti toteuttamatta jäävien haittojen konkretisointi on säännöstelyn maineenhallinnassa tärkeää. Totuudellinen, oleellisia syy-seuraussuhteita valottava, juonellinen ja ydinviestin kristallisoiva viestintä on tärkeää. Potentiaalisten vaikutusten hahmottamisessa voi olla hyödyllistä pohtia sitä, mitä nykyiset säännöstelymielikuvat sulkevat pois ja minkä kanssa säännöstelymielikuvat kilpailevat.

Kirjallisuus

- Aula Pekka & Jouni Heinonen. 2002. Maine – menestystekijä. WSOY, Helsinki. 289 s.
- Botkin Daniel, & Keller, Edward. 2003. Environmental science: earth as a living planet. 4th ed. John Wiley & Sons, New York Chichester. 649 s.
- Égré D. & Senécal P. 2003. Social impact assessments of large dams throughout the world: lessons learned over two decades. *Impact Assessment and Project Appraisal* 21(3) 215-224.
- Eskola, Jari & Juha Suoranta. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. Vastapaino, Jyväskylä.
- Haapala Arto & Markku Oksanen (toim.). 2000. Arvot ja luonnon arvottaminen. Gaudeamus, Helsinki. 231 s.
- Haila Yrjö & Jokinen Pekka (toim.). 2001. Ympäristöpolitiikka: Mikä politiikka, kenen ympäristö. Vastapaino, Tampere. 310 s.
- Hakala, Harri & Jari Välimäki. 2003. Ympäristön tila ja suojelu Suomessa. Gaudeamus, Helsinki. 446 s.
- Hukkinen Jukka. 2001. Eco-efficiency as abandonment of nature. *Ecological Economics* 38: 311-315.
- Karvonen Erkki. 1999. Elämää mielikuvayhteiskunnassa. Imago ja maine menestystekijöinä myöhäismodernissa maailmassa. Gaudeamus, Helsinki. 334 s.
- Korjonen-Kuusipuro Kristiina, Pertti Laine & Kalle Michelsen. 2004a. Case Kaukas. Julkaisu 1. Etelä-Karjala-Instituutti, Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Lappeenranta.
- Korjonen-Kuusipuro Kristiina, Pertti Laine & Kalle Michelsen. 2004b. Kaukas perkele. *Tiedotustutkimus* 27(1): 182-195.
- Kunelius, Risto. 1996. The News, Textually Speaking. *Writings on News Journalism and Journalism Research. Acta Universitatis Tamperensis. Ser A vol 520.* University of Tampere, Tampere.
- Lyytimäki Jari & Pia Rotko. 2004. Systeemiälykäs kysely osallistuvassa ympäristösuunnittelussa. Teoksessa: Hämäläinen Raimo P. & Esa Saarinen (toim.) *Systeemiäly – Näkökulmia vuorovaikutukseen ja kokonaisuuksien hallintaan.* Helsinki University of Technology, Systems Analysis Laboratory, Research Reports B24, August 2004.
- Lyytimäki Jari & Palosaari Marika. 2004. Ympäristöviestinnän tutkimus Suomessa. Suomen ympäristö 683, ympäristöpolitiikka. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. 85 s.
- Marttunen Mika, Hanna Nieminen, Antton Keto, Merja Suomalainen, Anne Tärvinen, Sami Moilanen & Erkki A. Järvinen. 2004. Pirkanmaan keskeisten järvien säännöstelyjen kehittäminen. Yhteenveto ja suositukset. Suomen ympäristö 689, luonto ja luonnonvarat. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. 192 s.
- Marttunen, Mika & Erkki A. Järvinen. 1999. Päijänteen säännöstelyn kehittäminen. Yhteenveto ja suositukset. Suomen ympäristö 357, luonto ja luonnonvarat. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. 168 s.
- Pensala, Marja. 2000. Sielunpimennys. TV-dokumentti. Ohjaaja: Marja Pensala, Tuotanto: Jörn Donner Production. Kesto: 57 min. Esitetty uusintana 9.12.2004, YLE TV 2.
- Rotko Pia & Liisa Laitinen. 2004. Viestintä ja vuorovaikutus vesistöjen käytössä ja hoidossa. Suomen ympäristö 674, luonto ja luonnonvarat. Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- Rotko Pia & Jari Lyytimäki. 2004. Viestintä vesistöjen kunnostuksessa. Innostaminen, uutisointi ja sosiaalinen pääoma. Suomen ympäristö 717, luonto ja luonnonvarat. Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- Ruotsala Helena. 1992. Oulujoen vesistön rakentamisen ja säännöstelyn sosiokulttuuriset vaikutukset. *Imatran Voima. Tutkimusraportteja IVO-A-04/92.* Helsinki. 205 s. 100 liit.
- Saari Tuuli & Mika Marttunen. 2003. Ranta-asukkaiden ja virkistyskäyttäjien suhtautuminen järvisäännöstelyihin. Yhteenveto kyselytutkimuksista. Suomen ympäristö 648, luonto ja luonnonvarat. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. 71 s.
- Suhonen, Pertti. 1994. Mediat, me ja ympäristö. Hanki ja jää, Helsinki.
- Suopajarvi L. 2001. Vuotos- ja Ounasjoki-kamppailujen kentät ja merkitykset Lapissa, *Acta Universitatis Lapponiensis, 37 Rovaniemi, Lapin yliopisto.* 178 s.
- Valtonen, Lotta. 2004. Patohanke hukuttaa pienviljelijät. *Kumppani* 06/2004, ss. 36-37.
- Viitala Jussi. 2003. Inhimillinen eläin, eläimellinen ihminen. Sosiaalisen käyttäytymisen avaimet. Atena, Jyväskylä. 220 s.

Väliverronen, Esa. 1996. Ympäristöuhkan anatomia: tiede, mediat ja metsän sairaskertomus. Vastapaino, Tampere.

Väntänen Ari, Marttunen Mika, Turunen Juha-Pekka, Slotte Sebastian & Hiedanpää Juha. 2004. Vuorovaikuttiset suunnittelumenetelmät Kemijärven säännöstelyn kehittämissä. Suomen ympäristö 658. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. 134 s.

osa III

Systemiälykäs kysely Päijänteen säännöstelyn kehittämisessä

Jari Lyytimäki, Pia Rotko

Johdanto: säännöstely, vuorovaikutus ja systeemiäly³

Vuorovaikutteisen ympäristösuunnittelun tarkoituksena on antaa kansalaisille ja sidosryhmille mahdollisuus vaikuttaa ympäristön tilaan vaikuttavaan päätöksentekoon. Vaatimattomimmillaan tämä voi merkitä sitä, että ylhäältä alaspäin tapahtuvaan yhteiskunnalliseen ohjaukseen lisätään palautteenantomahdollisuus. Toisessa ääripäässään osallistuva suunnittelu merkitsee toiminnan lähtökohtien perinpohjaista uudelleenjärjestelyä, tiedon hankkimisen ja käyttämisen tapojen uudelleenarviointia.

Osallistuvasta suunnittelusta käytetään paljon synonyymistä termiä vuorovaikutteinen suunnittelu (ks. Palosaaren artikkeli tässä raportissa). Viime vuosina on puhuttu paljon myös osallistavasta suunnittelusta. Tämä termi painottaa suunnittelijan velvollisuutta innostaa kansalaisia ottamaan osaa suunnitteluun. Suomessa osallistuvaa suunnittelua eri muodoissaan on toteutettu erityisesti metsähallinnossa (ks. Wallenius 2001). Metsien käyttöön liittyy monia, osin keskenään ristiriitaisiakin tavoitteita. Suunnittelukäytäntöjä kehittämällä on pyritty löytämään yhteisesti hyväksyttävissä olevia ratkaisuja varsinkin puuntuotannon, virkistyskäytön ja luonnonsuojelun väliltä. Systeemiälyn näkökulmasta metsiensuojelua tarkastelevat Siitonen ja Hämäläinen (2004).

Myös vesien käyttöön liittyy monia ristiriitoja ja suhtautuminen esimerkiksi vesistö säännöstelyihin on varsin kielteistä. Vesivoimatuotannon ja tulvasuojelun tavoitteet ovatkin osin vastakkaisia vesiluonnon tilalle, kalojen lisääntymiselle ja virkistyskäytölle asetetuille tavoitteille. Erilaisia keinoja, joilla ristiriitoja voidaan välttää ja syntyneitä ristiriitoja ratkaista, on sovellettu lukuisissa tutkimuksissa (ks. Marttunen ja Järvinen 1999; Marttunen ja Turunen 2003, Vätänen ym. 2004).

Tässä luvussa pohdimme sitä, millaisia uusia näkökulmia systeemiälyn käsite tuo säännöstelyn kehittämiseen. Aloitamme esittelemällä kokemuksia, joita on saatu aiemmista kyselytutkimuksista. Jatkamme kiteyttämällä näkemyksemme systeemiälyn käsitteestä ja viestinnän merkityksestä systeemiälykkyydessä. Tämän jälkeen pohdimme systeemiälyn sovellusmahdollisuuksia kyselytutkimuksissa. Kokoamme yhteen perinteisen kyselyn ominaispiirteitä ja puutteita sekä pohdimme, mitä mahdollisuuksia ja uhkia systeemiälyn soveltaminen tarjoaa. Kolmannessa luvussa vedämme yhteen kesällä 2004 tehdyn kokeiluluonteisen systeemiälykkään kyselyn antamia tuloksia. Tässä yhteydessä emme käsittele haastattelututkimuksen ja systeemiälykkyyden suhdetta.

1.1 Vesistöjen säännöstely kyselytutkimuksissa

Vesien säännöstelyllä on kielteinen kaiku. Kyselytutkimuksissa on paljastunut, että ihmiset ovat varsin tyytymättömiä esimerkiksi Päijänteen säännöstelyyn (Marttunen ja Saari 2003). Päijänteen vaikutuspiirissä asuvilta on kysytty muun muassa mielipidettä seuraavasta väittämästä (Korhonen ym. 1999): "Vesistön säännöstelyssä on nykyisin pystytty hyvin sovittamaan yhteen eri tahojen erilaiset ja osittain ristiriitaiset tavoitteet." Väitteen kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä oli alle viidennes vastaajista. Noin puolet vastaajista oli jokseenkin tai täysin eri mieltä väitteen kanssa ja loput eivät osanneet muodostaa selkeää mielipidettä. Tämä

³⁾ Aiempi versio tästä luvusta on ilmestynyt teoksessa: *Systeemiäly: Näkökulmia vuorovaikutukseen ja kokonaisuuksien hallintaan* (Lyytimäki & Rotko 2004)

osoittaa varsin suurta tyytymättömyyttä. Esimerkiksi Kemijärvellä, jonka säännöstely on vedenkorkeuden vaihtelulla mitattuna noin kymmenen kertaa Päijännettä rajumpaa, yli viidennes vastaajista oli samaa mieltä väitteen kanssa (Saari ja Marttunen 2003).

Tyytymättömyyteen on löydetty useita mahdollisia syitä. Vuosia sitten, säännöstelyjen alkuvaiheessa koetut ristiriitatilanteet ja niiden ratkaisutavat – tai ratkaisemattomuus – säilyvät pitkään paikallisten asukkaiden mielissä. Tyytymättömyyttä voivat aiheuttaa myös nykyiset kokemukset säännöstelystä ja niiden toteutuksesta. Yksi tyytymättömyyden syy saattaa olla myös tietämättömyys säännöstelyn tavoitteista, vaikutuksista ja vesistöjen luontaisesta hydrologiasta.

Säännöstelyä vastaan voidaan purnata hiljaa tai äänekkäästi kun haitat ilmenevät, ajattelematta juurikaan sitä, miksi haittoja syntyy, miten niihin kannattaisi suhtautua tai ovatko kokonaishyödyt suurempia kuin haitat. Vaikka säännöstelyn toteuttamistapoja on pyritty parantamaan, kaikkia haittoja ei voida ehkäistä eikä ainakaan kaikkien mielestä kompensoida riittävästi. Eri tyyppiset tavoitteet voivat olla aidosti yhteensovittamattomia. Suomen voimakkaimmin säännöstellyllä luonnonjärvellä, Kemijärvellä, keskeisenä ristiriitojen syynä voidaan pitää säännöstelystä aiheutuvien hyötyjen ja haittojen epätasaista jakautumista. Joissakin tapauksissa syvälle juurtunut epäluottamus on aidon yhteistyön esteenä. Viestintä ja vuorovaikutus eri toimijoiden välillä voi tarjota keinoja näistä tilanteista selviytymiseen. Huonosti toteutettu viestintä voi myös lisätä epäluottamusta ja syventää olemassa olevia negatiivisia ennakkoluuloja.

Vesistöjen säännöstelyn kehittämisessä on käytetty useaan otteeseen perinteisiä tiedonkeruumenetelmiä, kuten mittauksia ja analyysejä (ks. Marttunen ja Järvinen 1999). Ihmisten mielipiteitä, tietoja ja arvostuksia on selvitetty kyselyiden ja haastattelujen avulla (ks. Saari ja Marttunen 2003).

Pelkän asiantuntijatiedon ja ylhäältäpäin tulevan ohjauksen varassa ei kuitenkaan voida saavuttaa kestäviä tuloksia. Säännöstelyn kehittämisselvityksissä onkin kiinnitetty erityistä huomiota avoimen ja vuorovaikutteisen suunnitteluprosessin synnyttämiseksi. Synnyttämällä eri sidosryhmien välille vuoropuhelua ja oppimisprosessi on pyritty luomaan edellytykset sopuratkaisun löytymiselle vaikeita intressiristiriitoja sisältävissä hankkeissa. Säännöstelyssä, kuten muusakin ympäristösuunnittelussa, haasteena on keskustelujen suuntaaminen ongelmista ja ristiriidoista ratkaisuihin ja yhdessä oppimiseen (Daniels ja Walker 2001). Tämän takia esimerkiksi Kemijärven säännöstelyn kehittämisessä on kokeiltu vuorovaikutteisista viestinnän ja suunnittelun menetelmiä. Esimerkiksi päätöksenteon jäsentelydialogista (Väntänen ym. 2004) on saatu lupaavia kokemuksia.

Päijänteen säännöstelyn liittyvää viestintää kehitetään aktiivisesti. Päijänteelle on laadittu erityinen säännöstelyn viestintäsuunnitelma (ks. liite 5). Suunnitelma auttaa viestinnästä vastaavia tahoja (eli alueellisia ympäristökeskuksia) viestimään entistä määrätietoisemmin ja koordinoitummin. Tavoitteena on, että kohde-ryhmien tieto säännöstelystä ja sen tavoitteista sekä vaikutuksista lisääntyisi. Tarkoituksena on myös luoda mahdollisuuksia keskustelulle, poistaa virhekäsityksiä ja kirkastaa vesiviranomaiseen liitettyjä mielikuvia.

Vesistösäännöstelyjen kehittämisessä on sovellettu hyvin erilaisia menetelmiä viestinnän ja vuorovaikutteisen suunnittelun tukena. Kokemukset menetelmistä ovat olleet pääosin myönteisiä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että säännöstelyn kehittämisessä on tarvetta uudennaisille viestinnän ja vuorovaikutuksen keinoille, joiden avulla eri osapuolet voivat ymmärtää paremmin toistensa tavoitteita ja näkemyksiä.

Tarkempi tieto siitä, miten ihmiset kokevat säännöstelyn on tarpeen, jotta haittoja osattaisiin vähentää. Joskus voi riittää pelkästään se, että kaikki osapuolet omaksuvat faktapohjaisen tiedon toimintansa pohjaksi ennakkoluulojen, väärinkäsitysten tai epärealististen odotusten sijaan.

Siitä, että ihmiset haluavat saada lisää tietoa, ei kuitenkaan välttämättä seuraa se, että he todellisuudessa omaksuisivat ja käyttäisivät saamaansa tietoa (ks. Therkelsen & Fiebich 2001). On mahdollista, että lisätiedon tarvetta ei voida täyttää esimerkiksi entistä useammin lähetettävillä tiedotteilla, vaan vaikkapa keskusteluilla ja vuorovaikutuksella eri osapuolten välillä. Kaikkiin säännöstelyn haittoihin ei kuitenkaan voida vaikuttaa ja osa ihmisten tavoitteistakin on sellaisia, että niiden toteuttaminen samanaikaisesti on mahdotonta. Voidaanko siis säännöstelyn tuottamia, sovittamattomilta vaikuttavia ristiriitoja ratkoa kaikkia tyydyttävällä tavalla? Vai pitääkö heikompien osapuolten tyytyä ratkaisuihin, joita he pitävät huonoina?

Systeemiäly tarjoaa yhden mahdollisen näkökulman säännöstelyn kehittämiseen. Perinteisen lomakekyselyn tai teemahaastattelun sijaan Päijänteellä kehitettiin vuoden 2004 kesällä systeemiälystä kyselyä. Perinteisen kyselyn tapaan myös systeemiälykkään kyselyn tarkoituksena on tuottaa kehittämistyössä ja tutkimuksessa tarvittavaa tietoa ihmisten näkemyksistä. Tämän lisäksi tavoitteena on kannustaa sekä kyselijöitä että vastaajia pohtimaan säännöstelyä tavanomaisesta poikkeavista näkökulmista ja arvioimaan säännöstelyä osana laajempaa systeemiä. Tällöin myös säännöstelyä koskevia keskusteluja on mahdollista käydä rakentavammin.

1.2 Systeemiällyn olemus

Kiteytämme alle systeemiällyn oleellisina pitämämme piirteet. Ensin pohdimme systeemiällyn yleisiä piirteitä. Sitten suuntaamme systeemiällyn viestinnän kannalta. Tälle perustalle rakennamme pohdinnan systeemiälykkäästä kyselystä. Ammennamme erityisesti Esa Saarisen, Raimo P. Hämäläisen ja Sakari Turusen systeemiälyä hahmottavasta kirjoituksesta (Saarinen ym. 2003) sekä systeemiällyn käsitettä valottavista esseekokoelmista (Bäckström ym. 2003; Hämäläinen & Saarinen 2004a; 2004b).

Systeemiäly pohjautuu systeemiajatteluun. Systeemiajattelussa tarkastellaan ja mallinnetaan tietyn systeemin, kokonaisuuden sisältämiä vuorovaikutuksia ulkoapäin. Systeemiäly taas tarkastelee tietyssä toiminnallisessa tilanteessa ilmenevää aktiivista ja käytännöllistä järkeä. Systeemiäly tuo systeemiajatteluun toiminnallista, henkilökohtaista ja filosofista ainesta.

Systeemiällyn ydin on toimijan kyky hahmottaa vuorovaikutteisia kokonaisuuksia ja nähdä itsensä niiden osana. Systeemiälykäs henkilö huomioi luovasti ja tarkoituksenmukaisesti ympäristönsä, itsensä sekä vuorovaikutuskokonaisuuden, minkä nämä muodostavat. Systeemiälykäs osaa toimia tarkoituksenmukaisesti niin, että systeemi kokonaisuutena tuottaa halutun hyvän tuloksen. Intuitio on toiminnan ohjaajana tärkeää siinä kuin älykin.

Systeemiälykäs haluaa nähdä asiat toisten näkökulmista ja ymmärtää toista. Hän kykenee myös ymmärtämään, että ihmisillä voi olla samastakin ilmiöstä hyvin erilaisia mielikuvia (ks. Karvonen 1999). Esimerkiksi mökkiasukkaalla vesien säännöstelyyn voi liittyä mielikuva vedenpinnan vaihtelusta ja hauenkudun epäonnistumisesta, voimayhtiön insinööriellä sähköntuotannosta ja valosta talvi-illassa, ja kunnanjohtajalla verotuloista ja hyvinvoinnista. Systeemiälykäs henkilö hahmottaa myös sen, että systeemin toiminta ja systeemiin liittyvät mielikuvat voivat muuttua hyvinkin nopeasti.

Systeemiälykäs uskoo muutoksen mahdollisuuteen, luo vuorovaikutuksella yhteistyötä. Systeemiälykäs tiedostaa, että rakenne voi synnyttää käyttäytymistä eli että on tilanteita, joissa henkilöiden käyttäytymisen taustalla ovat ensisijaisesti systeemin ominaispiirteet. Systeemiälykäs haastaa omia uskomusjärjestelmiään sekä toimii jokaisella sopivalla hetkellä tilanteen parantamiseksi.

Systeemiäly tarkoittaa kykyä nähdä itsensä suhteessa johonkin inhimilliseen systeemiin ja mahdollisesti siihen liittyvään ongelmaan. Oleellista on kyseisessä systeemissä ilmenevien erilaisten näkemysten systeeminen tarkastelu ja kyky edesauttaa systeemiä ja sen ongelman menestyksellistä ratkaisua.

Systeemiälykkääseen toimintaan kuuluu solmukohtien havaitseminen ja niiden hyödyntäminen. Solmukohta voidaan määritellä mahdollisuudeksi vivuta tilanne uuteen uomaan. Oikean kohdan tunnistaminen on oivallus, joka syntyy innostumalla ja antamalla ajatuksen kuljettaa kohti tuntematonta. Oivalluksen synty vaatii uuden kokeilemistä, samaan tapaan kuin lapsi löytää kritiikittömällä kokeilemisella kokonaan uusia piirteitä ympäristöstään.

Totutuista ajatusmalleista irti päästäminen vapauttaa rajoituksista ja auttaa näkemään uusia asioita. Voidaan puhua jopa lumoutumisen hetkestä, jolloin oivallus muutoksen mahdollisuudesta kasvattaa nykytilan sietämisen tuskan muutoksen tuskaa suuremmaksi (Siitonen 2003). Tällöin syntyy liikahdus johonkin uuteen. Systeemiäly on kasvun ja kehittymisen työväline, asenne tarkastella asioita ja tapa tarttua asioihin.

1.3 Systeemiälykäs viestintä

Ihmiset, kuten muutkin eliöt elävät vuorovaikutuksellisia takaisinkytkentöjä sisältävässä kokonaisuudessa, viestintäsystemissä. Systeemiälykäs viestintä huomioi ympäristönsä sekä tiedon ja toiminnan kaksisuuntaisuuden. Systeemiälykkäässä viestinnässä kehitetään viestintää jatkuvasti analysoimalla ulkopuolelta vastaanotettuja tietoja ja mielipiteitä. Vuorovaikutus kuuluu aina systeemiälykkääseen viestintään. Systeemiälykkään viestinnän tavoitteena on tunnistaa solmukohtia ja vaikuttaa solmukohdissa niin että systeemin toiminta muuttuu haluttuun suuntaan. Solmukohtien tunnistaminen vaatii aktiivista luotaamista, herkkyyttä viesteille.

Systeemiälykkään viestinnän perusta löytyy kuuntelemisesta. Kanssaihmissen kuuntelu avartaa näköalaa. Jokainen kokemus asiasta on ainutlaatuinen ja jokainen mielipide on arvokas ja potentiaalisesti käyttökelpoinen. Viestinnässä on oleellista ottaa kaikki yhteistyötahot huomioon. Vaikka toista kuuntelemalla emme voikaan nähdä maailmaa toisen silmin, voimme silti yrittää avartaa omaa näkökulmaamme. Systeemiälykäs kuunteleminen on aitoa pyrkimystä ymmärtämiseen, ei pelkkää omia mielipiteitä tukevien näkemysten etsimistä eikä perustan hakemista vastaväitteiden kumoamiselle.

Viestinnän sisältöä suunniteltaessa on tärkeää eläytyä toisten asemaan. Juuri vuorovaikutuksen ja kuuntelun avulla on kaikilla mahdollisuus uuteen näkökulmaan. Parhaimmillaan viestinnällä tuotetaan uuden oivalluksen hetkiä myös yhteistyötahoille. Tällöin avautuu hedelmällinen muutoksen mahdollisuus.

Systeemiälykkäässä viestinnässä kannattaa sanoa ääneen asioita, sillä vaikka ne tuntuisivat itsestäänselvyyksiltä, saattavat ne tuoda esiin joillekin keskustelun osapuolille uusia asioita, kiteyttää keskustelua ja konkretisoida vuorovaikutussuhteita.

Systemiäly kyselytutkimuksen näkökulmana

2

Nyrkkisääntöjä systeemiälykkääseen kyselyyn:

- kysymykset heräävät kun kysely loppuu
- kysy sellaista, johon et voi ennakoida vastausta
- älä kysy jos tiedät jo vastauksen

2.1 Perinteisen kyselyn ominaispiirteet

Kyselytutkimuksella (survey) tarkoitetaan sellaista ihmisiin kohdistuvaa tiedonkeräystä, jossa kaikille kohteille tehdään samanlainen mittaus. Lähtökohtana on yleensä luonnontieteellisen koeasetelman mukainen malli, jossa tutkimuskohtena ovat otannalla satunnaistetut ja edustavat erilliset havaintoyksiköt. Näille tehdään systemaattinen mittausoperaatio, josta saatuja kvantitatiivisia tuloksia käsitellään tilastollisesti. Tuloksia tulkitaan itsenäisinä faktoina. Kyselyillä voidaan tarkastella sitä, mitä ihmiset pitävät faktoina, miten ihmiset ilmoittavat käyttäytyvänsä tai sitä, millaisia mielipiteitä heillä on. (esim. Louis & Parker 1997; Floyd 1995.)

Kyselytutkimuksen perusolettamus on se, että tutkittavasta ilmiöstä voidaan systemaattisesti mitata haluttuja piirteitä ja että nämä piirteet voidaan eristää mitattaviksi. Muita oletuksia on, että tutkija on harkitusti ja tarkasti määritellyt aiheen, josta halutaan lisätietoa, että vastaajilla on hallussaan kysytty tieto ja että vastaajat kykenevät antamaan tiedon tiedonkeruutilanteessa. Vastaajien oletetaan ymmärtävän kysymykset tarkoitettulla tavalla ja haluavan antaa vastaukset kysymyksiin rehellisesti. Oletuksena voi myös olla, että tutkimustilanne ei vaikuta vastauksiin ja että vastaamisprosessi ei muuta vastaajan käsityksiä tai mielipiteitä. Eri vastaajien vastaukset tiettyyn kysymykseen oletetaan vertailukelpoisiksi.

Yleisesti käytettyjä kyselytutkimuksen menetelmiä ovat otokseen perustuva postikysely, ennalta määritellyn listan mukaan etenevä puhelinhaastattelu tai henkilökohtainen käyntihaastattelu. Sähköpostin ja Internet-sivujen avulla tehtävät kyselyt ovat lisänneet suosiotaan nopeasti. Erityisesti elektronisten kyselytutkimusten etu on se, että niiden avulla on mahdollista saada suuri määrä dataa suhteellisen halvalla (Dillman 2000).

Kyselytutkimuksen prosessi voidaan jaotella eri vaiheisiin: tutkimusongelman ja käsitteiden määrittely, tutkimusasetelman suunnittelu (kuinka mitataan, keitä tutkitaan), aineiston keruu, aineiston käsittely ja analysointi sekä tulosten tulkinta ja raportointi. Saatujen tulosten ohjaamana voidaan tehdä uusi kysely kiinnostavimmiksi osoittautuneista teemoista tai kerätä vertailuaineistoa ajallisena pitkittäistutkimuksena tai eri ihmisryhmään kohdistuvana poikittaistutkimuksena.

Kyselytutkimuksia voidaan pitää sikäli neutraaleina ja objektiivisina, että niissä sama kysymys esitetään kaikille vastaajille. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki vastaajat ymmärtäisivät kysymyksen samalla tavalla. Kyselytutkimukset tuottavat tarkkaa numerotietoa juuri niistä asioista, joita kysytään. Tulosten tulkinnassa onkin otettava huomioon suuri määrä epävarmuustekijöitä. Miten tietoja voidaan soveltaa, voidaanko verrata suoraan muihin kyselytutkimuksiin tai aiempiin tuloksiin? Ovatko tulokset edustavia, vastasiko kysymyksiin riittävän suuri määrä ihmisiä? Olivatko kysymykset järkevästi muotoiltuja? Vastasiko osa ihmi-

sistä tarkoitushakuisesti tai pyrkikö vastaaja antamaan itsestään todellista paremman kuvan?

Sillä, mitä henkilö sanoo tekevänsä ja mitä hän todella tekee, ei ole välttämättä paljokaan yhteyttä. Vastaajan asenteet, mielipiteet, tavat ja kiinnostuksen kohteet vaihtelevat usein tilannekohtaisesti. Pienikin kysymyksen sanamuodon muutos voi vaikuttaa paljon vastauksiin.

Tiedonkeruuta kohtaan koettu luottamus on tärkeä tekijä kyselytutkimuksessa. Esimerkiksi tilastokeskuksen SurveyLaboratorion tutkimuksessa luottamuksen todettiin rakentuvan vastausten anonyymisyydestä, tiedonkeruun yhteiskunnallisesta merkityksestä ja käytännön tiedonkeruumenetelmästä (Ahola 2004). Luottamuksellinen tilanne oli erityisesti sellainen kasvokkainen kysely, jossa vastaaja luottaa siihen, että tuloksia käytetään pyyteettömästi ei-kaupallisiin tarkoituksiin.

Vastaajien kulttuurinen tausta vaikuttaa suuresti kysymysten ymmärtämiseen, erityisesti eri maita koskevissa poikittaistutkimuksissa. Oleellista onkin se, ymmärtävätkö vastaajat kysymykset tarkoitettulla tavalla ja ymmärtääkö tutkija vastaukset vastaajien tarkoittamalla tavalla. Kysymysten ymmärtämiseen vaikuttaa se, miten selkeitä yksittäiset sanat ja käsitteet ovat. Tulkitessaan kysymyksiä vastaajat käyttävät apunaan erilaisia vihjeitä, joita tarjoavat kysymyksen asettelu ja sanamuodot, annetut vastausvaihtoehdot, aikaisemmat kysymykset ja vastaukset sekä haastattelutilanne ylipäätään.

Kysyjä rakentaa kysymyksen ja tulkitsee vastauksen ottaen huomioon omat tavoitteensa, olettamuksensa ja tietonsa vastaajasta sekä havaintonsa itseään koskevista vastaajan olettamuksista ja tiedoista. Samoin vastaaja tulkitsee kysymyksen ja rakentaa vastauksen ottaen huomioon omat tavoitteensa, olettamuksensa ja tietonsa kysyjästä sekä havaintonsa itseään koskevista kysyjän olettamuksista ja tiedoista. Voidaankin sanoa, ettei perinteinen kyselytutkimus ole immuuni kyselyn ulkopuolisille vaikutteille. Systeemiälykkäässä kyselyssä tämä pyritään kääntämään vahvuudeksi.

2.2 Systeemiälykkään kyselyn tavoitteet

Systeemiälykkäässä kyselyssä tiedon saaminen vastaajilta on yksi tavoite. Toisin kuin perinteisessä kyselytutkimuksessa, tämä ei ole ainoa, eikä välttämättä tärkein tavoite. Yksisuuntaisen kyselemisen sijaan systeemiälykäs kysely tavoittelee kaksisuuntaista vuorovaikutusta. Vaikka kyselijän ja vastaajan välillä ei päästä eikä pyritäkään täysin tasavertaiseen asemaan, kuljetaan yksisuuntaisuudesta kohti vuorovaikutteisuutta.

Tavoitteena on aktivoida vastaajia hahmottamaan kyselyn aihepiiriin liittyvää systeemiä, etsimään uusia näkökulmia ja eläytymään systeemin muiden toimijoiden asemaan. Parhaimmillaan systeemiälykäs kysely voi toimia virittimenä, joka luo kipinän systeemin omakohtaiselle tarkastelulle ja synnyttää mahdollisuuden muuttaa oleellisesti systeemin toimintaa.

Systeemiälykkään kyselyn tarkoituksena on tuottaa yllätyksiä myös tutkijalle. Tämä tarkoittaa sitä, että myös kysymysten esittäjä muuttuu omien ennako-asetelmiensa kyseenalaistajaksi. Systeemiälykäs suhtautuminen auttaa tutkijaa hahmottamaan ilmiökenttää uudesta perspektiivistä, jolloin voi syntyä aidosti uusia oivalluksia. Varsinkin sellaisessa perinteisessä kyselyssä, jossa vastausvaihtoehdot on annettu ennalta, kokonaan uudet oivallukset tukahdutetaan jo lähtökohtaisesti varsinkin vastaajan kannalta, mutta paljolti myös tutkijan näkökulmasta.

Systeemiälykäs kysely kääntää vahvuudeksi monet perinteisen kyselytutkimuksen heikkoudet. Systeemiälykkäässä lähestymistavassa esimerkiksi se, että vastaaja ei ymmärrä kysymystä tarkoitettulla tavalla tarjoaa väylän uusien näkökul-

mien hahmottamiseen. Systeemiälykkäässä kyselyssä informoidaan ihmisiä, kuunnellaan, eläydytään ja opitaan molemminpuolisesti. Sen avulla pyritään hahmottamaan systeemin rakenteita. Samalla pyritään katsomaan tarkasteltavaa systeemiä eri näkökulmista, etäytymään omista lähtökohdista ja eläytymään eri toimijoiden asemaan. Tähän pääsemiseksi vastaajan on suhtauduttava kyselyyn edes jossain määrin avoimesti ja kiinnostuneesti.

Perinteisessä kyselyssä ongelmana voi olla se, että vastaajalla ei ole riittävää kiinnostusta ja motivaatiota vastata. Jos kysely on pitkä, voi mielenkiinto hiipua paljon ennen kyselyn loppua. Kyselyt ovat usein kuivan asiallisia, ristiriidattomia ja ennakoitavissa olevia. Systeemiälykkäässä kyselyssä vastaajan mielenkiintoa pyritään lisäämään etsimällä yllätyksiä, ristiriitoja ja paradokseja. Mielikuvitusta pyritään kiihottamaan ja oivalluksia kannustetaan esiin aktiivisesti.

Systeemiälykäs kysely ei ole tentti, jossa testataan vastaajan muistamis- ja arviointikyvyn kapasiteettia. Systeemiälykäs kysely suuntautuu tulevaisuuteen, pyrkii avaamaan uusia näkökulmia. Tärkeää ei tällöin ole niinkään se, millainen näkemys vastaajilla on menneestä toiminnastaan, vaan se, millaisia uusia mahdollisuuksia he pystyvät löytämään ja hyväksymään.

Perinteisessä kyselytutkimuksessa ihmisten ajatusten häilyvyys ja mielipiteiden muuttuminen jopa kyselyn aikana on ongelmallista. Kyselyyn vastattuaan ja tarkemmin asiaa ajateltuaan he voivat päätyä toisenlaisiin tuloksiin. Perinteisen kyselyn luotettavuutta rapauttava tekijä on myös se, että vastausvaihtoehtojen järjestys vaikuttaa vastauksiin, samoin kuin kyselyssä aiemmin esitettyihin kysymyksiin annetut vastaukset. Systeemiälykkäässä kyselyssä tätä voidaan hyödyntää eri näkökulmien esiin tuomisessa. Aiempiin kysymyksiin annetut vastaukset johdattavat tällöin kysymysten uudelleenarviointiin.

Perinteiselle kyselylle ongelma on myös se, että ihmiset voivat herkästi vastata sellaisiin kysymyksiin, joista heillä ei ole riittävästi tietoa tai tuntemusta. Systeemiälykkäässä lähestymistavassa vastaajan mahdollinen haluttomuus myöntää tietämättömyyttään, tiettyjä asenteita tai toimintatapojaan käännetään hedelmälliseksi uuden oppimiseksi.

Joskus perinteisen kyselytutkimuksen kysymyksenasettelu voi olla harhaanjohtava. Esimerkiksi säännöstelyjä koskevissa kyselyissä on usein kysytty, kuinka tärkeänä vastaajat pitävät erilaisten tavoitteiden toteutumista säännöstelyn toteutuksessa. Arvioitavia tekijöitä ovat olleet muun muassa vesivoimatuotanto, tulvasuojelu, virkistyskäyttö, vesiluonnon tila ja kalakannat. Kyselyssä voi olla mahdollista vastata, että kaikki tavoitteet ovat erittäin tärkeitä. Kaikkien tavoitteiden toteutuminen ei kuitenkaan yleensä ole käytännössä mahdollista, sillä tavoitteet ovat ainakin joissakin tilanteissa toisilleen vastakkaisia. Tämän tyyppistä harhaa, että kaikkien tavoitteiden toteutuminen samanaikaisesti olisi mahdollista, voidaan kutsua "pareto-harhaksi".

Pareto-harhan välttämiseksi kyselytutkimuksissa vastaajia on pyydetty esittämään arvionsa erilaisten väitteiden paikkansapitävyydestä. Väitteillä on pyritty kuvaamaan ne tilanteet, jolloin eri intressit ovat törmäyskurssilla ja niiden toteutuminen ei samanaikaisesti ole mahdollista. Tällaiset väittämät ovat osoittautuneet kuitenkin vaikeiksi vastattaviksi ja jotkut ovat kokeneet kysymyksenasettelun jopa uhittelevaksi.

Systeemiälykkäässä kyselyssä kuten muissakin kyselyissä on tärkeää testata ja harjoitella kyselyä etukäteen. Tärkeää on myös kyselyn onnistumisen arviointi jälkikäteen, ja eri näkökulmien hakeminen onnistumisen arviointiin.

On todennäköistä, että suhteellisen pienimuotoisellakin systeemiälykkäällä kyselyllä voidaan saavuttaa laaja vaikuttavuus, jos alueen mielipidevaikuttajat onnistutaan tunnistamaan ja tavoittamaan kyselyllä. Avainhenkilöiden välityksellä kyselyn tuottamat oivallukset ja uudet ideat voivat levitä paikallisväestön keskuuteen.

Ihmiset vastaavat kyselyihin, koska haluavat auttaa tutkimusta ja tieteen edistymistä, haluavat auttaa saamaan selville tärkeää ja käyttökelpoista tietoa. Vastamisen syynä voi olla myös se, että tutkimuksen tekijänä on vakuuttava instituutio tai mukava haastattelija, tai että vastaamiseen käytettäväksi on sattumoisin luppoaikaa, ei kehtaa kieltäytyä tai että tapana on vastata. Syynä voi olla myös halu vaikuttaa asioihin tai yleinen mielenkiinto kyselyn aihetta kohtaan. Nämä ovat myös syitä systeemiälykkääseen kyselyyn vastaamiselle. Listaani voisi vielä lisätä erityisesti systeemiälykkäälle kyselylle ominaisia piirteitä; kiinnostavuus, hauskuus, uuden oppiminen.

Kyselyn tarkoituksena on tuottaa strukturoitua, suhteellisen helposti käsiteltävää tietoa. Tämän takia itse kyselytilanne tuskin tarjoaa kyselyn tekijöille kovin suuria välittömiä mahdollisuuksia oman systeemiälykkään ajattelun kehittämiseen. Systeemiälykkään kyselyn tekijän haasteena onkin suunnitella kysely siten, että kyselijän omat ennakkokäsitykset joutuvat uudelleenarviointiin jo suunnitteluvaiheessa.

Kokemukset systeemiälykkästä kyselystä Päijänteellä 2004

3

Kyselyn valmistelu aloitettiin pohtimalla mahdollisia kysymyksiä tutkimustiimin sisällä. Tarkoituksena oli löytää uudenlaisia, enemmän eläytymistä ja sisäistämistä vaativia kysymyksiä, ja kysymyksiä, jotka johtaisivat pelkän vastauksen sijasta myös uuden oppimiseen. Rento ja normaalista poikkeava työympäristö helpotti kysymysten pohtimista, joka parhaimmillaan oli jopa hulvatonta. Tutkimustiimi kävi kysymysehdotukset useaan kertaan läpi ja myös muokkasi niitä. Lähes valmiit kyselylomakkeet testattiin tekemällä kysely parille Päijänteen ranta-asukkaalle ja kysymällä heiltä myös parannusehdotuksia.

Kyselymenetelmää kokeiltiin hyvin pienellä otoksella. Kesällä 2004 käytiin Päijänteen rannalla Vääksyssä ja Padasjoella haastattelemassa 16 ihmistä. Kysely tehtiin samanaikaisesti toisen kyselyn kanssa ja osa kysymyksistä oli samoja. Yhteensä kyselyihin vastasi 85 henkilöä

Kysely jakaantui viiteen eri teemaan, joiden avulla vastaajalle pyrittiin antamaan kipinä säännöstelyn systeemiälykkäeseen hahmottamiseen. Kyselyn ensimmäinen teema oli orientaatio, jossa kartoitettiin vastaajan spontaaneja mielikuvia sekä Päijänteestä järvenä että Päijänteen säännöstelystä. Toisena teemana oli eläytyminen Päijänteen eri käyttäjäryhmien, kuten ranta-asukkaan, maanviljelijän ja hauen, asemaan. Kolmas teema oli ajatusluutumien etsiminen, jossa pyrittiin nostamaan esiin vastaajan säännöstelyä koskevia ajatusmalleja. Vastaajaa johdateltiin miettimään säännöstelyä niiden kannalta keitä tai mitä hän ei mahdollisesti aiemmin ollut maininnut. Vastaajaa kannustettiin eläytymään sekä muiden käyttäjien asemaan että omaan asemaansa jos säännöstelykäytäntöjä muutettaisiin. Neljäs teema auttoi vastaajaa löytämään ajattelunsa sisältyviä ristiriitoja. Viimeiseksi esitettiin kysymyksiä, joiden tarkoitus oli saada vastaaja reflektoimaan aiempia vastauksiaan, eli arvioimaan sitä, miten tiettyihin vastauksiin päädyttiin.

Systeemiälykäs kysely toteutettiin haastattelemalla ihmisiä kauppakeskuksessa Padasjoella ja Vääksyssä. Vastaajille tarjottiin mehua ja keksiä ja annettiin lopuksi esite Päijänteen säännöstelystä. Tavoitteena oli luoda mahdollisimman rento ja innostunut ilmapiiri, jotta syntyisi avointa vuorovaikutusta. Tässä onnistuttiinkin ilmeisen hyvin. Vastaajat kokivat tilanteen luottavaiseksi ainakin sen perusteella, että osa vastaajista kertoi hyvin henkilökohtaisiakin asioita.

Kyselyn otos oli pieni, mutta sen katsottiin antavan riittävästi informaatiota menetelmän testaamiseksi. Pienen otoksen takia vastaukset eivät kuitenkaan ole kovin hyvin yleistettävissä sisällön suhteen. Kyselyn sisällöllisiä tuloksia on esitelty tämän raportin toisessa artikkelissa osana säännöstelyn mielikuvia ja mainetta käsittelevää analyysiä. Vastaajien tiedon tasoa ennen ja jälkeen kyselyn ei tässä yhteydessä arvioitu. Tiedon taso ei olekaan systeemiälykkään toiminnan kannalta yhtä oleellista kuin ihmisten asennoituminen tiedon hankkimiseen ja oppimiseen. Asennoitumista mitattiin kysymällä haastateltavilta lopuksi kuinka paljon hän sai kyselystä sellaista tietoa, joka vaikuttaa säännöstelyyn suhtautumiseen ja mitä uusia ajatuksia kyselystä heräsi.

Ihmiset antoivat hyvin positiivista palautetta kyselystä. Suurin osa totesi kyselyn aikana heränneen uusia ajatuksia Päijänteen säännöstelystä. Vastaajat sanoivat mm. seuraavaa:

“Rupesin miettimään, että säännöstely on tarpeellista ja vaikuttaa moneen asiaan.”

“Aiemmin en ole tullut ajatelleeksi, kuinka moneen asiaan säännöstely vaikuttaa.”

“Joutui ajattelemaan uudella lailla.”

“Tuli tunne, että säännöstely on hanskassa.”

Haastattelu oli hyvin vuorovaikutteinen, joten vastaajat saivat samalla uutta tietoa säännöstelystä. Tätä myös kiiteltiin. Toisaalta haastattelijan oli syytä olla tarkkana, ettei vastaaja kokenut tilannetta tenttaamisena tai saarnaamisena. Haastattelijalta vaaditaankin kuuntelevaa ja arvostavaa otetta haastateltavaan. Haastattelijan rooli oli erityisen palkitseva silloin, kun hän huomasi vastaajan alkavan ajatella säännöstelyä laajemmin ja uusista näkökulmista. Pienestä otoksesta huolimatta kysely osoitti, että osa ihmisistä tietää säännöstelystä hyvinkin paljon, mutta osalla ei ole mitään käsitystä säännöstelyn yleisistä tavoitteista, luonnontieteellisistä ja yhteiskunnallisista vaikutuksista tai vesistön hydrologiasta.

Menetelmän toteutus on hyvin työläs. Se vaatii tutkijalta hyvää valmistelua, paneutumista asiaan, innostusta, innostamista ja melko paljon pohjatietoa, jotta ihmisille voi antaa kaivattua lisätietoa. Vuorovaikutustilanteen onnistuminen ja ihmisten mielenkiinnon herättäminen on hyvin paljon kiinni haastattelijan tyylistä ja omasta kiinnostuksesta asiaa kohtaan.

Kysely muodostui luonteeltaan enemmän viestinnäksi ja vuorovaikutukseksi kuin tiedon hankinnaksi. Vastauksista vain osa on kvantitatiivisessa tutkimuskäytössä käyttökelpoisia, ja toisaalta vastaukset eivät anna yhtä rikasta kuvaa kuin esimerkiksi teemahaastattelut. Tämä osoittaa, että kysymysten sisältöä, muotoa ja esitystapaa on edelleen syytä kehittää.

Menetelmä tuntui hyvältä keinolta herättää ihmisiä laajempaan ajatteluun. Päijänteellä kokeillun kyselyn suurin hyöty saattaakin olla mahdollisesti alkuun saatettu oppimisprosessi, jossa haastateltavat kiinnostuvat kyselyn aihepiiristä.

Uusien näkökulmien hahmottumiselle ja oivallusten löytymiselle näyttää kyselyn perusteella olevan edellytyksiä. Kysymysten ja vastausvaihtoehtojen järjestystä sekä kyselyssä aiemmin esitettyihin kysymyksiin annettuja vastauksia pyrittiin myös hyödyntämään eri näkökulmien esiin tuomisessa. Aiempiin kysymyksiin annetut vastaukset johdattivatkin uudelleenarviointiin, kun kyselyn edetessä tuli esiin uusia näkökulmia.

Työläyden ja vastausten hyödyntämisen ongelmallisuuden vuoksi menetelmän kokeilu esimerkiksi erilaisten sidosryhmätilaisuuksien pohjustuksena saattaa olla erityisen hedelmällistä. Tällöin kysely ohjaisi osallistujia jo ennalta suhtautumaan myönteisesti vuorovaikutukseen muiden osallistujien kanssa sekä motivoisi lisätiedon hankkimiseen. Sidoryhmätilaisuudet olisivat luontevia paikkoja lisäinformaatiota antamiseen ja jatkokeskusteluihin.

Ryhmähaastattelu vaikuttaa olevan toinen hedelmällinen systeemiälykkään kyselyn kokeilukohde. Ryhmähaastattelussa mielipiteiden ja näkemysten kirjo on suurempi kuin yksittäisiä ihmisiä haastateltaessa. Näkökulmien kirjo luo paljon potentiaalia uusille oivalluksille, mutta toisaalta sisältää myös siemeniä eripuralle. Tämä tulee huomioida myös kyselyä suunniteltaessa.

Systeemiälykkään kyselyn toteutuksesta voidaan vetää kolme selvää johtopäätöstä, jotka tukevat oletuksia menetelmän hyödyistä: ensinnäkin menetelmä koettiin ylipäätään positiivisena, toiseksi vuorovaikutteinen kyselytapa toimi hyvin ja kolmanneksi menetelmä vaikutti lupaavalta tavalta herättää ihmisten kiinnostus. Ainakin osittain negatiivisena johtopäätöksenä menetelmän käyttökelpoisuudesta voidaan pitää sitä, että kyselyn valmistelu oli työlästä ja saatavien tulos-

ten tulkinta hankalampaa kuin perinteisessä kyselyssä. Laajempi otos todennäköisesti vähentäisi valmistelun suhteellista työläyttä ja helpottaisi vastausten tulkintaa tekemällä vastausten kvantitatiivisen käsittelyn mielekkääksi. Valmisteluvaiheen työläyttä voi myös pitää sikäli positiivisena, että se pakottaa tukijan miettimään tavanomaista tarkemmin kyselyn tarkoitusta ja mahdollisesti saatavien tulosten merkitystä.

4

Systemiällyn sudenkuopat

Systemiäly on uusi näkökulma kyselytutkimukseen. teoreettisella tasolla siitä näyttää keriytyvän monia kiehtovia piirteitä ja lupaavia ominaisuuksia. Mutta siihen, kuten kaikkiin muihinkin menetelmiin, liittyy myös arveluttavia piirteitä, kuten tulosten hyödynnettävyys ja kyselyn työläisyys. Päijänteeltä saatujen kokemusten ja edellä läpikäydyn keskustelun perusteella nostamme esiin myös seuraavat systemiällyn mahdolliset sudenkuopat.

Systemiälykkäällä kyselyllä on monenlaisia erilaisia tavoitteita. Onko niitä liian paljon? Mihin systemiälykkäällä kyselyllä oikeastaan pyritään? Onko systemiälykkäs kysely tiedottamista, vuorovaikutusta vai kyselemistä? Voiko se olla näitä kaikkia samaan aikaan?

Systemiälykkäällä kyselyllä voi olla vaikeuksia toimia tiedon keruun välineenä. Miten säilyttää objektiivisuus, miten välittää vastaajien ajatukset ja ideat riittävän vääristymättöminä? Myös tutkijan asema muuttuu radikaalisti systemiälykkäässä kyselyssä. Vastausten tuloksin lisäksi tutkijan tehtäväksi tulee tulosten kehittäminen edelleen.

Kysely on tapahtuma, systemiäly on prosessi. Jos vuorovaikutukseen ei jatkossa ole voimavaroja, voidaanko kertaluonteisella kyselyllä saada aikaan riittävän voimakas sysäys systemiälykkäeseen suuntaan?

Systemiälykkäs kysely näyttää väistämättä vaativan enemmän ennakkovalmisteluja ja olevan työläämpi toteuttaa kuin perinteinen lomakekysely. Toisaalta voidaan väittää, että perinteinen kysely on liian helppo ja halpa tapa toimia. Pahimmillaan ajattelua korvataan toiminnalla, asioiden pohdinnan sijaan kysytään mielipiteitä ja tärkeiden oivallusten sijaan tuotetaan tarkkoja numerotietoja.

Systemiälykkäs kysely voidaan periaatteessa tehdä millä tahansa kyselymenetelmällä, sillä systemiälyssä on kysymys asenteesta ja näkökulmasta, jolla asioihin ja ilmiöihin tartutaan. Systemiälykkään kyselyn toteuttaminen lomakekyselynä vaikuttaa kuitenkin varsin hankalalta tehtävältä. Voiko systemiälykkäs kysely olla strukturoitu?

Yksi erittäin vaikea haaste on se, miten saada aikaan systemiälykkään lähestymistavan vaatima luottamuksellinen ilmapiiri. Voidaanko esimerkiksi tietotekniikan avulla saada aikaan luottamuksellinen ja inspiroiva, uutta synnyttävä ilmapiiri? Onnistuessaan elektroninen kysely saattaisi olla hyvin kustannustehokas. Vai onko onnistunut henkilökohtainen kontakti ja vuorovaikutus välttämätön edellytys?

Ihmisten mielialat vaihtelevat, joten systemiälykkään kyselyn tekeminen juuri oikeassa paikassa ja oikealla hetkellä on tärkeää. Jos vastaaja on väsynyt tai vihainen, systemiälykkään vaikutuksen aikaansaaminen on epätodennäköistä, vaikka vastauksia kysymyksiin saataisiinkin.

Systemiälykkäs kysely ei ole staattinen, vaan se kehittyy, luo uusia yhteyksiä, eikä vain ammenna olemassa olevista. Systemiälykkään kyselyn tavoitteena on laittaa ajatukset liikkeelle. Tällöin kyselyn ja siitä seuraavan pohdinnan tuloksia ja vaikutuksia on hyvin vaikea selvittää. Miten siis testata kyselyn toimivuutta?

Voidaanko systemiälykkästä kyselyä käyttää laajassa mitassa, vai onko se työläytensä vuoksi toteutettavissa vain pienelle määrälle ihmisiä kerrallaan? Voidaanko suuren joukon erilaiset lähtökohdat ottaa huomioon, jotta systemiälykkäs ilma-

piiri syntyisi? Onko systeemiälykäs kysely parhaimmillaan esitutkimuksena, jossa selvitetään esimerkiksi sitä, mitä varsinaisessa kyselyssä kannattaisi kysyä?

Systeemiälykäs kysely lankeaa helposti näihin, ja moniin muihin mahdollisiin sudenkuoppiin. Putoaminen voi kuitenkin tarjota entistä tukevamman pohjan ponnistaa uudelleen. Paras tapa kehittää systeemiälykäs kyselyä on sen ko-keilu käytännössä.

Kirjallisuus

- Ahola Anja. 2004. Indikaattorit syntyvät tiedonkeruuprosessin kehityksessä. Hyvinvointikat-saus 1/2004, s. 56-60.
- Bäckström Tom. 2003. Systeemiälykäs on onnellinen. Teoksessa: Bäckström Tom, Brummer Ville, Kling Terhi & Siitonen Paula (toim.). Systeemiäly!. Systems Analysis Laboratory Research Reports B23. Espoo, Helsinki University of Technology. 227 s.
- Bäckström Tom, Brummer Ville, Kling Terhi & Siitonen Paula (toim.). 2003. Systeemiäly!. Systems Analysis Laboratory Research Reports B23. Espoo, Helsinki University of Technology. 227 s.
- Floyd Fowler Jr. J. 1995. Improving survey questions: design and evaluation. Thousand Oaks, SAGE. 191 s.
- Daniels Steven & Walker Gregg. 2001. Working through environmental conflict. The collabora-tive learning approach. Praeser, London. 299 s.
- Dillman Don A. 2000. Mail and internet surveys: The tailored design method. New York, John Wiley & Sons, Inc. 464 s.
- Hämäläinen, Raimo P. & Esa Saarinen (toim.). 2004. Systeemiäly. Näkökulmia vuorovaikutuk-seen ja kokonaisuuksien hallintaan. Systems Analysis Laboratory Research Reports B24. Helsinki University of Technology.
- Hämäläinen, Raimo P. & Esa Saarinen (toim.). 2004. Systems Intelligence: Discovering a hidden competence in human action and organizational life. Helsinki University of Techno-logy, Systems Analysis Laboratory, Research Reports A88.
- Karvonen, Erkki. 1999. Elämää mielikuvayhteiskunnassa. Imago ja maine menestystekijöinä myöhäismodernissa maailmassa. Tampere, Gaudeamus. 334 s.
- Korhonen Pekka, Rotko Pia, Marttunen Mika, Joukainen Sirpa & Kiljunen Pentti. 1999. Päijän-teen, Konnivesi-Ruotsalaisen ja Kymijoen säännöstelyjen kehittäminen. Kyselytutki-mus alueen vakinaisten ja loma-asukkaiden kokemuksista ja odotuksista vuonna 1997. Suomen ympäristö 289. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. 68 s.
- Louis Rea M. & Parker Richard A. 1997. Designing and conducting survey research. A compre-hensive guide. 2. ed. Jossey-Bass, San Francisco. 254 s.
- Lyytimäki Jari & Rotko Pia. 2004. Systeemiälykäs kysely osallistuvassa ympäristösuunnittelus-sa. Teoksessa: Hämäläinen, Raimo P. & Esa Saarinen (toim.). Systeemiäly. Näkökulmia vuorovaikutukseen ja kokonaisuuksien hallintaan. Systems Analysis Laboratory Research Reports B24. Helsinki University of Technology. Ss. 151-161.
- Marttunen Mika & Järvinen Erkki. A. 1999. Päijänteen säännöstelyn kehittäminen. Yhteenveto ja suositukset. Suomen ympäristö 357. Helsinki, Suomen ympäristökeskus. 168 s.
- Marttunen Mika & Saari Tuuli. 2003. Vaihtelu ei aina virkistä – mielipiteet järvisäännöstelyistä selvitetty. Vesitalous 44(1): 49–54.
- Marttunen Mika & Turunen Merja A. 2003. Päätösanalyysihaastattelut tavoitesäännöstelyjen muodostamisessa: esimerkkinä Pirkanmaan keskeiset säännöstellyt järvet. Suomen ympäristö 602. Helsinki, Suomen ympäristökeskus. 116 s.
- Rotko Pia & Laitinen Liisa. 2004. Viestintä ja vuorovaikutus vesistöjen käytössä ja hoidossa. Suomen ympäristö 674. Helsinki, Suomen ympäristökeskus. 123 s.
- Saari Tuuli & Marttunen Mika. 2003. Ranta-asukkaiden ja virkistyskäyttäjien suhtautuminen järvisäännöstelyihin. Yhteenveto kyselytutkimuksista. Suomen ympäristö 648. Helsin-ki, Suomen ympäristökeskus. 71 s.
- Saarinen Esa, Hämäläinen Raimo P. & Turunen Sakari. 2004. Systems Intelligence: A Program-matic Outline. Teoksessa: Raimo P. Hämäläinen and Esa Saarinen (toim.). Systems Intelligence: Discovering a hidden competence in human action and organizational li-fe. Helsinki University of Technology, Systems Analysis Laboratory, Research Reports A88.
- Siitonen P. 2003. Systeemiällyn häntä. Teoksessa: Bäckström Tom, Brummer Ville, Kling Terhi & Siitonen Paula (toim.). Systeemiäly!. Systems Analysis Laboratory Research Reports B23. Espoo, Helsinki University of Technology. 227 s.
- Siitonen Paula & Hämäläinen Raimo P. 2004. Systems Intelligence in Participatory Forest Conservation Design. Teoksessa: Hämäläinen Raimo P. & Saarinen Esa (toim.). Systems Intelligence: Discovering a hidden competence in human action and organizational life. Helsinki University of Technology, Systems Analysis Laboratory, Research Reports A88.

- Therkelsen, David J. & Fiebich Cristina L. 2001. Message to Desired Action: A Communication Effectiveness Model. *Journal of Communication Management* 5(4): 374-390.
- Väntänen Ari, Marttunen Mika, Turunen Juha-Pekka, Slotte, Sebastian. & Hiedanpää, Juha. 2004. Vuorovaikutteiset suunnittelumenetelmät Kemijärven säännöstelyn kehittämiseksi. *Suomen ympäristö 658*. Helsinki, Suomen ympäristökeskus. 134 s.
- Wallenius Pauli. 2001. Osallistava strateginen suunnittelu julkisten luonnonvarojen hoidossa. *Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja 41*. Vantaa, Metsähallitus. 346 s.

Liite I

Vesilain 8 luku, 10a ja 10b pykälä

10 a § (5.4.1991/629)

Vesiympäristön ja sen käytön kannalta merkittävät säännöstelyluvan ehdot tulee määrätä tarkistettaviksi määräajoin, jollei tällaista määräystä ole pidettävä erityisestä syystä ilmeisen tarpeettomana. Tarkistusta suoritettaessa noudatetaan soveltuvin osin tämän luvun 6 ja 10 §:ssä tarkoitettuja säännöksiä. Lupapäätöksessä on määrättävä, mihin mennessä luvan haltijan on tehtävä hakemus edellä sanottujen lupaehtojen tarkistamiseksi ja mitä selvityksiä tuolloin on esitettävä. Jos luvan haltija ei ole tehnyt hakemusta määräajassa, ympäristölupavirasto voi asianomaisen viranomaisen taikka haittaa tai vahinkoa kärsivän hakemuksesta määrätä, että lupa raukeaa, ja antaa tällöin tarvittavat määräykset. (4.2.2000/88)

Jos lainvoimaista säännöstelylupaa muutettaessa ei merkittävästi muuteta säännöstelyn tarkoitusta eikä lisätä sen haitallisia vaikutuksia vesiympäristöön ja sen käyttöön tai jos toimenpiteellä ensisijaisesti edistetään vesiympäristön suojelua tai sen käyttöä, ei muutettua säännöstelyä pidetä sellaisena uutena säännöstelyinä, johon 1 momenttia olisi sovellettava.

Edellä 1 momentissa säädetty ei estä soveltamasta säännöstelyyn niitä tämän lain säännöksiä, joiden nojalla voidaan muutoin puuttua lainvoimaiseen lupapäätökseen tai sen sisältöön. Jos lupapäätöksessä ei erityisestä syystä ole annettu 1 momentissa tarkoitettua määräystä, asianomainen viranomainen voi painavasta syystä hakea ympäristölupavirastolta 1 momentissa tarkoitettua tarkistamista. (4.2.2000/88)

10 b § (28.6.1994/553)

Jos tämän lain nojalla tai aikaisemmin voimassa olleiden säännösten nojalla annettuun lupaan perustuvasta säännöstelystä aiheutuu vesiympäristön ja sen käytön kannalta huomattavia haitallisia vaikutuksia eikä päätökseen ole sovellettava 10 a §:ää, asianomaisen alueellisen ympäristökeskuksen tulee riittävässä yhteistyössä luvan haltijan, säännöstelystä hyötyä saavien, vaikutusalueen kuntien ja muiden asianomaisten viranomaisten kanssa selvittää mahdollisuudet vähentää säännöstelyn haitallisia vaikutuksia. Alueellisen ympäristökeskuksen tulee tarvittaessa kuulla muitakin asianosaistahoja. (24.1.1995/79)

Kun 1 momentissa tarkoitettu selvitys on tehty, alueellinen ympäristökeskus, kalatalousviranomainen tai kunta voi, jollei 1 momentissa tarkoitettuja vaikutuksia voida muutoin riittävästi vähentää, hakea ympäristölupavirastossa lupaehtojen tarkistamista tai uusien määräysten asettamista. (4.2.2000/88)

Tarkistamisen edellytyksenä on, että siitä yleisen edun kannalta saatava hyöty on olosuhteisiin nähden merkittävä. Tarkistaminen ei saa myöskään vähentää huomattavasti säännöstelystä saatua kokonaisyhyötyä eikä muuttaa olennaisesti säännöstelyn alkuperäistä tarkoitusta, paitsi milloin se on jo menettänyt merkityksensä. Jos tarkistamisen edellytykset ilmeisesti ovat olemassa, ympäristölupavirasto voi, jollei hakemusasiakirjoissa ole riittävää selvitystä, määrätä myös luvan haltijan toimittamaan ympäristölupavirastolle tarvittavat lisäselvitykset. Tähän ympäristölupaviraston päätökseen ei saa hakea erikseen muutosta. Jollei luvan haltija ole toimittanut lisäselvitystä määräajassa ympäristölupavirastoon, se voidaan teettää hänen kustannuksellaan. Tarkistamista suoritettaessa noudatetaan soveltuvin osin 10 §:ssä tarkoitettuja säännöksiä. (4.2.2000/88)

Tarkistamisesta aiheutuvat vahingot, haitat ja muut edunmenetykset, jolleivät ne ole vähäisiä, määrätään hakijan korvattaviksi noudattaen soveltuvin osin 11 luvun säännöksiä. Korvaukset maksetaan kuitenkin valtion varoista, jos tarkistamisella ei ole pääasiassa paikallista merkitystä. Säännöstelystä saatavan hyödyn menetyksestä maksettavia korvauksia voidaan sovitella ottaen huomioon tarkistamisesta saatavat hyödyt ja siitä aiheutuvat edunmenetykset sekä aika, jonka hyödynsaaja on voinut käyttää säännöstelyä hyväkseen.

Liite 2

Kemijärven säännöstelyn kehittämisen päämäärä⁴

Kemijärven säännöstelyä kehitetään siten, että säännöstelystä aiheutuvia huomattavia haitallisia vaikutuksia vesiympäristölle ja sen käytölle vähennetään. Säännöstely toteutetaan ensisijaisesti voimatalouden ja tulvasuojelun ehdoilla kuitenkin niin, että säännöstelyn haitallisia vaikutuksia vesiluontoon ja virkistyskäyttöön pyritään lieventämään säännöstelykäytäntöä kehittämällä.

Haittoja poistetaan erilaisin sekä velvoitteeseen sisältyvien että vapaaehtoisin hoito- ja kunnostustoimenpitein. Vapaaehtoisia lieventämistoimenpiteitä valittaessa kiinnitetään huomiota niiden kustannuksiin sekä saavutettaviin hyötyihin ja aiheutuviin haittoihin. Haittojen vähentämiseksi toteutetaan kustannustehokaimmat toimenpiteet sekä toimenpiteet, joita voidaan pitää kohtuullisina ottaen huomioon säännöstelystä aiheutuvat haitat ja hyödyt. Rantojen kunnostukset toteutetaan pitkäjänteisesti ja tehokkaasti. Kunnostusten suunnittelu ja toteutus tapahtuu yhteisesti hyväksytyjen periaatteiden ja käytäntöjen pohjalta. Kunnostuksissa otetaan huomioon niin virkistykselliset kuin ekologisetkin näkökohdat. Tiedot toteutetuista ja suunnitteilla olevista kunnostuksista ovat helposti saatavilla.

Viestintä säännöstelyasioista on luotettavaa, monipuolista, säännöllistä ja tehokasta. Se tavoittaa vesistön eri käyttäjäryhmät ja vastaa heidän tarpeitaan. Vesistön käyttäjiltä saatu palaute välittyy säännöstelystä sekä kunnostus- ja hoito-toimenpiteistä vastaaville tahoille. Haittoja lieventävien toimenpiteiden suunnittelu ja toteutus on avointa ja vesistön käyttäjien tavoitteita ja toiveita huomioonottavaa.

Haittojen vähentämistoimenpiteiden vaikutuksia seurataan. Tarvittaessa esitetään ja toteutetaan uusia toimenpiteitä, joilla säännöstelystä vesiympäristön ja sen käytön kannalta haitallisia vaikutuksia voidaan vähentää.

⁴⁾ Marttunen, M., Hellsten, S., Kerätär, K., Tarvainen, A., Visuri, M., Ahola, M., Huttunen, M., Suomalainen, M., Ulvi, T., Vehviläinen, B., Vántänen, A., Päiväniemi, J. & Kurkela, R. 2004. Kemijärven säännöstelyn kehittäminen – yhteenveto ja suosikset. Suomen ympäristö 718. Suomen ympäristökeskus.

Liite 3

Päijänteen säännöstelyn mielikuvia koskevan kysely

1. Mitä sinulle tulee mieleen säännöstelystä?
 - 1.
 - 2.
 - 3.
2. (Jos 1. kysymykseen ei tule vesistösäännöstelyyn liittyviä vastauksia kysytään uudelleen:) Entä mitä sinulle tulee mieleen vesistösäännöstelystä?
 - 1.
 - 2.
 - 3.
3. Miten luonnontilaisena pidät Päijännettä?
 - a. lähes luonnontilaisena
 - b. melko muutettuna
 - c. monin tavoin muutettuna
 - d. täysin pilattuna
 - e. en osaa sanoa
4. Minkälainen yleiskuva sinulla on Päijänteen vedenjuoksun säännöstelystä?
5. Mihin käsityksesi perustuu, onko käsityksessäsi tapahtunut muutoksia viime vuosien aikana?
6. Uskotko, että oma näkemyksesi poikkeaa muiden näkemyksistä, perustelee?
7. Jatka virkettä:
Hyvässä Päijänteen vedenpinnan korkeuden säännöstelyssä...
8. Miten kielteisenä tai myönteisenä ilmiönä pidät Päijänteen säännöstelyä?
 - a. erittäin myönteisenä
 - b. myönteisenä
 - c. ei myönteisenä eikä kielteisenä
 - d. kielteisenä
 - e. erittäin kielteisenä
 - f. en osaa sanoa
9. Ketkä tai mitkä mielestäsi hyötyvät Päijänteen säännöstelystä?
10. Keille tai mille Päijänteen säännöstelystä mielestäsi aiheutuu haittaa?
11. Mihin seuraaviin luonnonilmiöihin arvioisit säännöstelyllä olevan vaikutusta?
 - a. leväkukintoihin
 - b. muikkukantoihin
 - c. hauen lisääntymiseen
 - d. suojaisten lahtien umpeenkasvuun
 - e. ruovikoiden leviämiseen
 - f. kuikan tai lокkien lisääntymiseen

- g. en osaa sanoa
12. Kenen arvelet olevan vastuussa säännöstelyn toteutuksesta?
13. Kuinka hyvin vesiviranomainen on mielestäsi toteuttanut säännöstelyä?
14. Kuinka arvelet säännöstelyn tapahtuvan käytännössä?
15. Kuinka paljon arvelisit Päijänteen vedenkorkeuden vaihtelevan kesällä, jos järveä ei säännösteltäisi?
- a. enemmän kuin nykyään
b. saman verran kuin nykyään
c. vähemmän kuin nykyään
d. ei lainkaan
e. en osaa sanoa
16. Kuinka hyvä käsitys sinulla on mielestäsi Päijänteen säännöstelystä ja sen vaikutuksista?
- a. hyvä
b. melko hyvä
c. melko huono
d. huono
e. en osaa sanoa
17. Mistä lähteistä olet saanut tietoa Päijänteen vedenkorkeuksista ja säännöstelystä?
- a. televisiosta
b. radiosta
c. valtakunnallisista sanomalehdistä
d. paikallisista sanomalehdistä
e. aikakausilehdistä
f. Internetistä
g. henkilökohtaisella yhteydenpidolla viranomaisiin
h. tilaisuuksista ja tapahtumista
i. tiedotteista
j. tuttavilta
k. muusta, mistä?
18. Luetko alueellisia tai paikallislehtiä?
- a. kyllä
b. en
19. Kuinka usein?
20. Oletko viime aikoina nähnyt juttuja Päijänteen säännöstelystä?
- a. kyllä, missä?
b. en
21. Haluaisitko lisätietoa Päijänteen säännöstelyn vaikutuksista?
- a. kyllä
b. en
22. Jos vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, kuinka paljon olisit valmis käyttämään aikaa lisätiedon omaksumiseen?

- a. melko paljon
- b. jonkin verran
- c. vähän
- d. en juuri lainkaan
- e. en osaa sanoa

Kyselystä

23. Kuinka paljon sait kyselystä sellaista tietoa, joka vaikuttaa säännöstelyyn suhtautumiseesi?
- a) paljon
 - b) jonkin verran
 - c) vähän
 - d) en juuri lainkaan
 - e) en osaa sanoa
24. Heräsikö kyselyn aikana uusia ajatuksia Päijänteen säännöstelystä?
- a) kyllä
 - b) ei
25. Minkälaisia?
26. Miten vaikeita kysymykset mielestäsi olivat?
- a) vaikeita
 - b) melko vaikeita
 - c) melko helppoja
 - d) helppoja

Taustat

27. Oletko Päijänteen / Kymijoen (alleviivaa kumman)
- a. vakituinen asukas
 - b. vapaa-ajan asukas
 - c. rantatilan / vesialueen omistaja
 - d. ammattikalastaja
 - e. vapaa-ajan kalastaja
 - f. ammattiveneilijä
 - g. huviveneilijä / meloja
 - h. muu virkistyskäyttäjä
 - i. maatalousyrittäjä?
28. Kotipaikkakuntasi ?
29. Kuinka kauan olet käyttänyt vesistöä?
30. Sukupuoli
- a. nainen
 - b. mies
31. Ikä
- a. n.15-19
 - b. n. 20-39
 - c. n. 40-60
 - d. yli 60

Liite 4

Päijänteen säännöstelyn mielikuvia koskeva systeemiälykäs kysely

1. Mitä sinulle tulee mieleen säännöstelystä?
 - 1.
 - 2.
 - 3.
2. (Jos 1. kysymykseen ei tule vesistösäännöstelyyn liittyviä vastauksia kysytään uudelleen:) Entä mitä sinulle tulee mieleen vesistösäännöstelystä?
 - 1.
 - 2.
 - 3.
3. Mitä sinulle tulee mieleen Päijänteestä järvenä?
 - 1.
 - 2.
 - 3.
4. Jatka virkettä: Hyvässä Päijänteen vedenpinnan korkeuden säännöstelyssä...
5. Ketkä tai mitkä mielestäsi hyötyvät Päijänteen säännöstelystä?
6. Keille tai mille Päijänteen säännöstelystä mielestäsi aiheutuu haittaa?

(Jos maanviljelijöitä ei mainittu kys 8-13:)
7. Jos viljelisit peltoja Päijänteen rannoilla, minkälaisena näkisit tilanteesi, jos järveä ei säännösteltäisi lainkaan tai kun sitä säännöstellään?

(Jos Kymijoen käyttäjiä ei mainittu kys 8-13:)
8. Miten luulet Päijänteen säännöstelyn vaikuttavan Kymijoen ranta-asukkaan virkistyskäyttöön?

(Jos luontoa (kaloja, kasvillisuutta) ei mainittu kys 8-13:)
9. Miten arvelet säännöstelyn vaikuttavan hauen elämään vesistössä?
10. Kuvaile vedenpinnanvaihtelua vuoden aikana omin sanoin?
11. Mieti Päijänteen (tai Kymijoen) rantaa, jota useimmin käytät. Miten rannan
 - a) käyttö muuttuisi, jos ei olisi säännöstelyä?
 - b) maisema muuttuisi, jos ei olisi säännöstelyä?
 - c) kasvillisuus muuttuisi, jos ei olisi säännöstelyä?
12. Kenelle arvelisit koituvan eniten haittaa
 - a) jos vedenpinta nousisi nykyisestä maksimivedenkorkeudesta?
 - b) jos vedenpinta laskisi nykyisestä minimivedenkorkeudesta?
13. Mitä muistat tai olet kuullut (mistä) Päijänteen säännöstelyn suunnittelusta ja alkua ajoista?

14. Muistatko tai oletko kuullut millainen järvi oli ennen säännöstelyä?

Kyselystä

15. Kuinka paljon sait kyselystä sellaista tietoa, joka vaikuttaa säännöstelyyn suhtautumiseesi?

- f) paljon
- g) jonkin verran
- h) vähän
- i) en juuri lainkaan
- j) en osaa sanoa

16. Heräsikö kyselyn aikana uusia ajatuksia Päijänteen säännöstelystä?

- c) kyllä
- d) ei

17. Minkälaisia?

18. Miten vaikeita kysymykset mielestäsi olivat?

- e) vaikeita
- f) melko vaikeita
- g) melko helppoja
- h) helppoja

Taustat

19. Oletko Päijänteen / Kymijoen (alleviivaa kumman)

- a) vakituinen asukas
- b) vapaa-ajan asukas
- c) rantatilan / vesialueen omistaja
- d) ammattikalastaja
- e) vapaa-ajan kalastaja
- f) huviveneilijä / meloja
- g) ammattiveneilijä
- h) muu virkistyskäyttäjä
- i) maatalousyrittäjä?
- j) muu, mikä?

20. Kotipaikkakuntasi ?

21. Kuinka kauan olet käyttänyt vesistöä?

22. Sukupuoli

- a) nainen
- b) mies

23. Ikä

- a) n.15-19
- b) n. 20-39
- c) n. 40-60
- d) yli 60

Kyselyn kestoaika _____

Syntyikö haastattelijalle oivalluksia/uusia ajatuksia kyselyn aikana?

Liite 5

Päijänteiden säännöstelyn viestintäsuunnitelma

Pia Rotko, Suomen ympäristökeskus

Sisällys

Sisällysluettelo	82
1. Johdanto	83
2. Nykytilan analyysi.....	83
3. Viestinnän tavoitteet	85
4. Viestinnän yhteistyötahot	86
5. Viestinnän toteutus.....	86
5.1 Viestinnän perustyökalut ja -valmiudet.....	86
5.2 Aikataulusuunnitelma	88
5.3 Sisältövaatimukset.....	90
5.4 Erityistilanteet.....	90
6. Viestinnän seuranta	91
7. Viestintäsuunnitelman julkistaminen	93

1 Johdanto

Tehtyjen kyselytutkimusten mukaan vesistön käyttäjät ovat usein tyytymättömiä säännöstelyyn. Päijänteellä tyytymättömien määrä on jopa 80 % käyttäjistä. Tähän tilanteeseen toivotaan viestinnällä voitavan vaikuttaa. Viestintää ja vuorovaikutusta halutaan kehittää, jotta käyttäjät olisivat tietoisempia säännöstelyn syistä ja seurauksista. Tätä kautta toivotaan myös avoimempaa keskustelua säännöstelystä.

Päijänteen säännöstelyn kehittämiselvityksessä laadittiin tiedottamissuosituksia, joiden tavoitteena oli lisätä säännöstelystä tiedottamista ja parantaa vesistön käyttäjien mahdollisuuksia hankkia tietoa vedenkorkeuksista ja säännöstelyn vaikutuksista. Suositukset olivat:

- Laaditaan esite Päijänteen säännöstelystä ja säännöstelyselvitysten tavoitteista.
- Kehitetään Päijänteen säännöstelyn www-sivuja.
- Parannetaan säännöstelystä tiedottamista.
- Määritetään järvien ja jokireitin varrella alimmat suositeltavat rakentamiskorkeudet ja tiedotetaan niistä.
- Perustetaan Päijänteelle uusia yleisöasteikkoja. (Marttunen ja Järvinen 1999.)

Tämän viestintäsuunnitelman tavoitteena on kehittää viestintää ja vuorovaikutusta edelleen siten, että säännöstelystä tiedotettaisiin avoimesti ja tasapuolisesti ja lisättäisiin ihmisten luottamusta viranomaisiin kohtaan. Viestintäsuunnitelmaa on ideoitu palaverissa, joissa on ollut mukana Mika Marttunen Suomen ympäristökeskuksesta, Visa Niittyniemi, Jouni Mikkonen ja Sirpa Vaitinen Kaakkois-Suomen ympäristökeskuksesta, Esa Solismaa ja Jarmo Komppula Keski-Suomen ympäristökeskuksesta ja Erja Tasanko Hämeen ympäristökeskuksesta. Suuret kiitokset heille kaikille. Hyviä kommentteja suunnitelmasta saimme myös Anna-Liisa Kiiskiseltä Keski-Suomen ympäristökeskuksesta sekä Jaakko Lehtoselta Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitokselta. Kiitokset myös heille.

2 Nykytilan analyysi

Analyyssissä tarkastellaan Päijänteen säännöstelyn nykyistä viestintää ja vuorovaikutusta sekä niistä saatuja kokemuksia.

Alueellisille ympäristökeskuksille keväällä 2003 tehdyn kyselyn mukaan vesistöjen säännöstelyn viestinnässä on käytetty televisiota, radiota, sanomalehtiä, internetiä, sähköpostia sekä henkilökohtaista yhteydenpitoa, pienryhmätilaisuuksia, suuria tilaisuuksia ja tapahtumia, tiedotteita ja kirjeitä sekä säännöllisesti ilmestyviä sidosryhmäjulkaisuja (Rotko ja Laitinen, 2004).

Viestintä on tavoittanut yhteistyötahot hyvin, mutta viestit on ymmärretty melko huonosti. Viestintää ajankohtaisista vedenkorkeuksista, vedenkorkeuden-

nusteista ja säännöstelyn vaikutuksista vedenkorkeuksiin, virtaamiin, tulviin sekä vesiluontoon olisikin syytä kehittää jonkin verran (Rotko ja Laitinen, 2004).

Päijänteen vedenkorkeuksista ja juoksutuksista lähetettiin aiemmin kuukausittain katsaus, jonka jakeluun kuuluivat: alueelliset ympäristökeskukset, Suomen ympäristökeskus (SYKE), maa- ja metsätalousministeriö, Päijänteen säännöstelytoimikunta, Järvi-Suomen uittoyhdistys, Pääkaupunkiseudun Vesi Oy, Maataloustuottajain Kymenlaakson, Keski-Suomen ja Etelä-Hämeen liitot, Sunila Oy ja Kalkkisten kanavan hoitaja. Kuukausikatsauksia ei ole kuitenkaan lähetetty vuoden 2000 jälkeen.

SYKE lähettää tiedotusvälineille hydrologisen kuukausitiedotteen, jossa on myös Päijänteen vedenkorkeuden poikkeama ajankohdan keskiarvosta ja lyhyt ennuste koko Suomen järvien vedenkorkeuksille ja jokien virtaamille.

Internetiin päivitetään vedenkorkeusennusteet viikoittain. Alueellisten ympäristökeskusten säännöstelyasiantuntijoille lähetetyn kyselyn vastausten mukaan Päijänteen alueella tiedotetaan muutaman kerran vuodessa vedenkorkeuksista poikkeuksellisissa tilanteissa sekä säännöstelyn vaikutuksista vedenkorkeuksiin ja virtaamiin. Säännöstelyn vaikutuksista tulviin, vesivoimantuotantoon, virkistyskäyttöön, kalastoon ja vesiluontoon tiedotetaan noin kerran vuodessa tai harvemmin. (Rotko ja Laitinen, 2004.)

Päijänteelle on tehty vedenkorkeuden yleisöasteikkoja Padasjoelle, Sysmään ja Korpilahdelle sekä Konnivesi-Ruotsalaiselle Heinolaan. Päijänteen säännöstelyn kehittämisselvityksistä on jo tehty www-sivut ja Päijänteen www-sivuja viimeistellään. Vuonna 2001 aloitettiin myös Päijänteen säännöstelyn viikkoinfon lähettäminen halukkaille paikallislehdille. Hanke kuitenkin kuivui kokoon.

Parhaat kokemukset eri keinoista on saatu sanomalehdistä, Internetistä ja sähköpostista. Myös suuret tilaisuudet ja tapahtumat sekä tiedotteet ja kirjeet toimivat säännöstelyn tiedotuksessa melko hyvin (Rotko ja Laitinen, 2004).

Viestintä on tähän mennessä ollut lähinnä tapauskohtaista. Pitkän tähtäimen suunnitelmaa ei ole ollut, mutta se nähdään tarpeellisena viranomaisten keskuudessa.

Taulukko 1. Päijänteen säännöstelyn viestinnän nykyiset työkalut

Työkalu/keino	Vastuu	Kuinka usein	Jakelu	Muut huomioitavat asiat
SYKEN hydrologinen kuukausitiedote	SYKEN hydrologian yksikkö	Kuukausittain	SYKE, alueelliset ympäristökeskukset, suurimmat lehdet, radio, TV, Internet	Usein tiedotteessa on Päijänteestä tieto vain vedenkorkeuden poikkeamasta ajankohdan keskiarvosta kuun lopussa.
Kuukausikatsaus lähinnä ammattikäyttöön	KAS	Kuukausittain. Ei ole toteutunut vuoden 2000 jälkeen.	KAS, PSTK, Järvi-Suomen uittoyhdistys, Pääkaupunkiseudun Vesi Oy, MMM, Heimo Taavila, SYKE, HAM, KSU, ESA, UUS, MTK, Sunila Oy	Kansanomaisempaa katsausta kaivattaisiin tiedotusvälineille.
Vedenkorkeustiedot ja -ennusteen Internetiin	KAS ja SYKE	SYKEN ennusteet päivittäin, KAS:vertaus toteutuneeseen viikoittain		Selvempiä kuvia ja johdonmukaisuutta kaivataan.
Päijänteen säännöstely Internetissä	SYKE, KAS, KSU ja HAM			Johdonmukaisuutta kaivataan.
Päijänteen säännöstelyn www-sivut	SYKE ja KAS			Toteutetaan myöhemmin ympäristöhallinnon www-uudistuksen jälkeen.
Poikkeustilanteiden viestintä	SYKE, KAS, KSU ja HAM			Kaivataan suunnitelmallisuutta.

3 Viestinnän tavoitteet

Päijänteen säännöstelyn viestinnän tavoitteena on lisätä kohderyhmien tietoa ja luoda mahdollisuuksia keskustelulle säännöstelystä ja sen tavoitteista sekä vaikutuksista. Samalla pyritään poistamaan virhekäsityksiä sekä kirkastamaan vesiviranomaisen rooliin säännöstelijänä liitettyjä mielikuvia. Näin parannetaan myös säännöstelyn hyväksyttävyyttä. Tavoitteena on, että viestinnän yhteistyötahot mieltäisivät: "Säännöstelyviranomaisen olevan luotettavan ja Päijänteen säännöstelyä ja sen valvontaa hoidettavan vastuullisesti". Tämä tavoite on mahdollista saavuttaa jakamalla viestittävät asiat alla olevaksi yksityiskohtaisemmaksi listaksi, joka toimii samalla viranomaisen apuna eri viestintätilanteissa.

Taustatieto

- Säännöstelyn **vaikutukset tunnetaan** jo varsin hyvin.
- Eri käyttäjäryhmillä on erilaisia ja vastakkaisia tavoitteita, jotka sovitetaan yhteen mahdollisimman hyvin eri vesitilanteissa.
 - Tulvasuojelu
 - Vesivoima
 - Vesiliikenne
 - Uitto
 - Virkistyskäyttö
 - Kalatalous
 - Vedenotto
 - Luontoarvot
- Säännöstelyn **alkuperäiset tavoitteet** olivat tulvavahinkojen vähentäminen, vesiliikenteen ja vesivoiman hyödyttäminen.
- Säännöstely on **lievää** verrattuna moniin muihin Etelä-Suomen ja varsinkin Pohjois-Suomen säännöstelyihin. Päijänteellä keskimääräinen vuotuinen vaihtelu on ollut säännösteltyinä on 70 cm ja luonnonmukaisena on 83 cm.
- Päijänteen säännöstelyn vaikutukset ovat **laajakantoisia** ja ulottuvat Jyväskylästä Kotkaan.
- Säännöstelyllä on **myönteisiä vaikutuksia** virkistyskäyttöön.

Toteutustapa

- Voimassaolevia **lupia on noudatettava**.
- Säännöstelyssä otetaan mahdollisimman **tasapuolisesti** huomioon eri käyttäjäryhmät, niin Päijänteen kuin Kymijoen varrella.
- Säännöstelyn toteutuksesta vastaa Kaakkois-Suomen ympäristökeskus **yhteistyössä** Hämeen ja Keski-Suomen ympäristökeskusten kanssa.

Viestinnän sisällön lisäksi myös toimintatapoja on syytä kehittää. Viestinnän toimivuuden tavoitteiksi voidaan määritellä:

- Sisäisen viestinnän parantaminen
- Toimivan tiedonkulun varmistaminen eri yhteistyötahoille ja niiden välillä
- Viestintäkanavien toimivuuden varmistaminen
- Kuuntelemisen ja vuoropuhelun tehostaminen

- Kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien parantaminen vesistön säännöstelyä koskevassa päätöksenteossa
- Kansalaismielipiteen saattaminen viranomaisten tietoon

4 Viestinnän yhteistyötahot

Päijänteen säännöstelyn viestinnän yhteistyötahot ovat taulukossa 2.

Taulukko 2. Päijänteen säännöstelyn viestinnän yhteistyötahot

Ryhmä	Keistä koostuu?
Ympäristöhallinnon oma henkilökunta (SISÄ)	Kaakkois-Suomen, Keski-Suomen ja Hämeen ympäristökeskukset, SYKE, MMM, YM
Virkistyskäyttäjät (VIRKI)	Ranta-asukkaat, osakaskunnat, muut virkistyskäyttäjät, Kymijoen koskimatkailu
Vesiliikenne (VENE)	Veneilijät, laivaliikenne, Järvi-Suomen Uittoyhdistys
Kalatalous (KALAT)	Keski-Suomen, Hämeen ja Kymen TE-keskusten kalatalousyksiköt, kalastusalueet, osakaskunnat, ammattikalastajat, virkistyskalastajat
Maa- ja metsätalous (MAAT)	TE-keskusten maatalousyksiköt, MTK
Kunnat, liitot ja järjestöt (KUNN)	Kunnat, Kymenlaakson, Päijät-Hämeen ja Keski-Suomen liitot sekä Kymenlaakson, Etelä-Hämeen ja Keski-Suomen luonnonsuojelupiirit, Luonto-Liiton Keski-Suomen, Hämeen ja Kaakkois-Suomen piirit, Päijät-Hämeen, Kymenlaakson, Keski-Suomen Lintutieteelliset Yhdistykset
Teollisuus (TEOL)	Voimayhtiöt (Päijänteen säännöstelytoimikunta), Järvi-Suomen uittoyhdistys, Pääkaupunkiseudun Vesi Oy, Sunila Oy
Tiedotusvälineiden edustajat (TIEDVÄL)	Kaakkois-Suomen, Keski-Suomen ja Hämeen paikalliset lehdet ja radiot
Suuri yleisö (SUURI)	Muut Päijänteen säännöstelystä kiinnostuneet

5 Viestinnän toteutus

5.1 Viestinnän perustyökalut ja -valmiudet

Liitteessä 1 on kuvattu yleensä viestinnän eri työkaluja ja niiden vaatimuksia. Niistä Päijänteen säännöstelyyn soveltuvia viestinnän työkaluja ovat: kuukausikatsaukset, muut tiedotteet, www-sivut, asiantuntija-artikkelit paikallislehtiin säännöstelystä, tiedotusyhteistyö kylätoimikuntien ja paikallisten järjestöjen (esim. veneily, kalastus) kanssa, esite Päijänteen säännöstelystä, sen vaikutuksista vuosittainen jälkiarviointi, keskustelutilaisuudet toimittajien ym. avainhenkilöiden kanssa, valmiit esittelykalvosarjat esim. paikallisille järjestöille ym. jaettavaksi, yhteistyö alueen koulujen kanssa sekä erityistilanteiden viestintä. Taulukossa 3 on esitelty mahdollisia työkaluja tarkemmin.

Taulukko 3. Mahdolliset työkalut

Ehdotus	Arvio merkityksestä	Resurssitarve ja vastuu	Toteuttamisedell.	Yhteistyötaojen kattavuus	Muut huomioitavat asiat
SYKEN hydrologinen kuukausitiedote	Tarpeellinen, mutta riittämätön Päijänteen vedenkorkeuksista tiedotettaessa.	Resurssit muualta Vastuu: SYKEN hydrologian yksikkö	Toteutuu jo	SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL, TIEDVÄL, SUURI	Usein tiedotteessa on Päijänteestä vain tieto vedenkorkeuden poikkeamasta ajankohdan keskiarvosta kuun lopussa.
Vesitilannekatsaus sekä ammattikäyttöön että viestintävälineille.	Tarpeellinen ammattikäytössä. Otettava huomioon, että lehdistö julkaisee vain halutessaan eli esim. jos muutoksia normaaliin tilanteeseen.	Vaatii suhteellisen vähän taloudellisia resursseja. Vastuu: Alkuelvitys SYKE Toteutus KAS	Helppo toteuttaa.	SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL, TIEDVÄL, SUURI	Nykyistä selkeämpi ja yksinkertaisempi. Selvitetään käyttäjien tarpeet. Tarvitaanko kuukausittain? Sisällössä taulukko, kuva (ja lyhyt teksti?). Onko mahdollista toteuttaa siten, että tiedotteen saisi suoraan www-sivuilta?
Keväällä vesitilannekatsauksen ja seurantar ryhmän yhteyteen tiedotteet.	Tarpeellinen vesistön käyttäjien palvelemiseksi.	Vaatii suhteellisen vähän taloudellisia resursseja. Vastuu: Malli SYKE Toteutus KAS	Helppo toteuttaa.	SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL, TIEDVÄL, SUURI	Keväällä ennuste kesästä. Esim. erityiset mökki-numerot (Itä-Häme)
Syksyllä vesitilannekatsauksen yhteyteen jälkiarviointi menneen vuoden säännöstelystä. Lopullinen jälkiarviointi seurantar ryhmän kokoukseen.	Tärkeää säännöstelyn vaikutusten vertailun ja eri vaikutusten tasapuolisen tiedotuksen kannalta	Vaatii suhteellisen vähän taloudellisia resursseja. Vastuu: Ideointi ja toteutus SYKE	Vaatii aluksi mittausten pohdintaa, myöhemmin helppo toteuttaa.	SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL, TIEDVÄL, SUURI	Myös ennuste seuraavasta keväästä
Artikkelit paikallislehtiin säännöstelystä ja sen vaikutuksista	Tärkeää tiedottamisen puoleettomuuden ja vaikeasti saatavilla olevan tutkimustiedon julkistamisen kannalta.	Vaatii vain vähän taloudellisia resursseja. Vastuu: SYKE ja alueelliset YK:set	Periaatteessa helppo toteuttaa. Kyse asiantuntijoiden ajankäytön järjestämisestä.	SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL, TIEDVÄL, SUURI	Artikkeleja silloin, kun on merkittävää uutta kerrottavaa (tutkimushanke alkamassa/ loppumassa).
Keskustelutilaisuudet toimittajien ym. avainhenkilöiden kanssa	Tärkeää tiedottamisen selkeyden ja tiettyjä alueita ja toimintamuotoja koskevan tiedon järkevässä suuntaamisessa	Vaatii suhteellisen vähän taloudellisia resursseja Vastuu: alueelliset YK:set ja SYKE	Helppo toteuttaa.	SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL, TIEDVÄL, SUURI	Vähentää työtä muuna aikana jos lehdistö ymmärtää säännöstelyn ja sen merkityksen ja avainhenkilöt levittävät tietoa tahoillaan.
Valmiit esittelykalvosarjat	Helpottaa säännöstelijän viestintätöitä.	Vaatii suhteellisen vähän taloudellisia resursseja Vastuu: KAS	Helppo toteuttaa.	SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, SUURI	Esim. paikallisille järjestöille ym. jaettavaksi. Vaatii mainostamista, ettei jää käyttämättä
Tiedotusyhteistyö kylätöimikuntien ja paikallisten järjestöjen (esim. veneily, kalastus) kanssa	Tärkeää tiettyjä alueita ja toimintamuotoja koskevan tiedon järkevässä suuntaamisessa	Vaatii vain vähän taloudellisia resursseja, mutta onko ajan riittävyys ongelma? Vastuu: Alueelliset YK:set ja SYKE	Vaatii alussa ideointia, mutta käytönten muodostuttua helppoa.	VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN	Edellyttää jatkuvaa vuorovaikutusta osapuolten (säännöstelijä, kylätoimikunnat, järjestöjen avainhenkilöt) välillä.
Vedenkorkeustiedot ja -ennusteet www-sivuilla	Tärkeää. Ei tavoita kuin osan ranta-asukkaista ja vesistön käyttäjistä.	Vaatii suhteellisen vähän taloudellisia resursseja Vastuu: KAS ja SYKE	Toteutuu jo	SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL, TIEDVÄL, SUURI	Kuvia selkiinnettävä.
Päijänteen säännöstelyn www-sivut	Tarpeellinen	Vaatii suhteellisen vähän taloudellisia resursseja Vastuu: KAS ja SYKE	Toteutetaan ympäristöhallinnon www-uudistuksen jälkeen.	SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL, TIEDVÄL, SUURI	

Ehdotus	Arvio merkityksestä	Resurssitarve ja vastuu	Toteuttamisedell.	Yhteistyötahojen kattavuus	Muut huomioitavat asiat
Poikkeustilanteiden viestintä	Tarpeellinen	Vaatii suhteellisen vähän taloudellisia resursseja Vastuu: Suunn. SYKE Toteutus: allueelliset YK:set ja SYKE	Helppo toteuttaa	SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL, TIEDVÄL, SUURI	Vaatii suunnitelman: Tiedotteet, www-sivut, yhteistyö paikallisten kanssa
Esite Päijänteen säännöstelystä ja siitä tiedotus	Tarpeellinen tiedottamisen yleisen tason parantamiseksi ja vuorovaikutuksen lisäämiseksi.	Vaatii suhteellisen vähän taloudellisia resursseja Vastuu: SYKE, KAS, konsultti	Helppo toteuttaa	VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TIEDVÄL, SUURI	Jaetaan tapahtumissa, kunnantaloilla, kirjastoissa, kuntien kautta mökkiläisille jne. Yhteystiedot oltava selkeästi esillä.
Esite Päijänteen säännöstelyn viestinnästä	Tarpeellinen tiedottamisen yleisen tason parantamiseksi	Vaatii suhteellisen vähän taloudellisia resursseja Vastuu: SYKE	Helppo toteuttaa	SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL, TIEDVÄL, SUURI	
Säännöstelytietokonepelin kehittäminen	Tarpeellinen erityisesti tiedon suuntaamisessa nuorille vesistön käyttäjille	Vaatii suhteellisen vähän taloudellisia resursseja jos toteutetaan opiskelijatyönä Vastuu: KSU	Opiskelijatyönä helppo toteuttaa	VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, SUURI Nuoret vesistön käyttäjät	Vaatii mainostamista esim. kouluille.
Yhteistyö koulujen kanssa	Tarpeellinen erityisesti tiedon suuntaamisessa nuorille vesistön käyttäjille	Vaatii suhteellisen vähän taloudellisia resursseja Vastuu: Ideointi SYKE	Suhteellisen helppo toteuttaa, vaatii ideointia	VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, SUURI Nuoret vesistön käyttäjät	Esim. kunnostusprojekteihin koululaisia mukaan, opetuspaketti kouluille jne.
Yhteistyö Päijännetalon kanssa	Tarpeellinen tiedottamisen yleisen tason parantamiseksi ja vuorovaikutuksen lisäämiseksi.	Vaatii suhteellisen vähän taloudellisia resursseja Vastuu: SYKE, Päijännetalo, KAS	Tehostettava	VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TIEDVÄL, SUURI	Yhteistyötä suunniteltava
Säännöstelijän kuukausikalenteri	Tarpeellinen erityisesti sisäistä tiedotusta varten	Vaatii suhteellisen vähän taloudellisia resursseja Vastuu: KAS	Toteutuu jo, vaatii kehittelyä	SISÄ, TEOLL	Päiväkirjamerkintöjä säännöstelystä ja vedenkorkeuksista
Seurantaryhmä	Tarpeellinen sidosryhmien välisen tiedonkulun parantamisessa.	Vaatii suhteellisen vähän taloudellisia resursseja	Toteutuu jo	SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL	

5.2 Aikataulusuunnitelma

Päijänteen säännöstelyn viestintää tehostetaan huomattavasti. Ensimmäisessä vaiheessa vuonna 2004 viestintä on erityisen intensiivistä. Taulukossa 4 on aikataulusuunnitelma vuodelle 2004. Toisessa vaiheessa vuodesta 2005 eteenpäin tavoitteena on pitää yllä nykyistä tehokkaampaa viestintätasoa taulukon 5 mukaisesti. Viestinnän toimivuuden ja vaikuttavuuden seuranta aloitetaan viestinnän tehostamisen rinnalla jo vuonna 2004 ja sitä jatketaan myös myöhemmin.

- Kuukausittainen vesitilannekatsaus pyritään julkaisemaan aina mahdollisimman pian SYKE:n koko maata koskevan hydrologisen tiedotteen jälkeen. SYKE julkaisee tiedotteen kuukauden ensimmäisenä tai toisena arkipäivänä. Päijänteen vesitilanne-ennuste saadaan kunkin kuukauden ensimmäisellä viikolla, kun edellisen kuukauden sademäärät on tiedossa. Vesitilannekatsaus julkaistaan Internetissä ja tieto uudesta katsauksesta lähetetään tiedotusvälineille, alueellisille ympäristökeskuksille ja muille sidosryhmille.
- Alustava jälkiarviointi tehdään kesän lopulla elo-syyskuussa. Lopullinen jälkiarviointi menneen vuoden säännöstelystä esitellään seurantaryhmän kokouksessa vuoden alussa.
- Artikkelisarja Päijänteen alueen paikallislehtiin aiheena "Kuinka koen säännöstelyn". Kirjoittajina/haastateltavina voi olla esim.:

- vesiviranomainen
- tutkija
- veneilyn edustaja
- luonnonsuojelun edustaja
- teollisuuden edustaja
- kalatalouden edustaja
- mökkiläisten edustaja
- Valmiit esittelykalvosarjat olisivat käytettävissä mm. kylätoimikunnilla ja paikallisilla järjestöillä. Kalvot laitetaan Päijänteen www-sivuille.
- www-sivut julkaistaan ympäristöhallinnon www-uudistuksen jälkeen. Uudistus on arvioitu toteutettavan vuoden 2004 alussa.
- Päijänteen säännöstelyn esite julkaistaan uuden säännöstelyluvan saatua lainvoiman (arvio 2004-2005).
- Säännöstelytietokonepeli saattaisi olla mahdollista toteuttaa opiskelijatyönä Jyväskylän yliopistossa. Toteutusmahdollisuudet varmistetaan.
- Päijänteen alueen koulut pyritään ottamaan mukaan esim. kunnostushankkeiden toteuttamiseen
- Kaakkois-Suomen ympäristökeskus kehittää kuukausikalenterin, johon kirjaetaan päiväkirjamerkintöjä säännöstelystä ja vedenkorkeuksista.

Taulukko 4. Suunnitelma vuodelle 2004.

Työkalu	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12
SYKE:n hydrologinen kuukausitiedote	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Vesitilannekatsaus sekä ammattikäyttöön että viestintävälineille.		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Keväällä vesitilannekatsauksen ja seurantar ryhmän yhteyteen tiedotteet.			X	X	X	X						
Syksyllä vesitilannekatsauksen yhteyteen jälkiarviointi menneen vuoden säännöstelystä. Lopullinen jälkiarviointi seurantar ryhmän kokoukseen.			X					X				
Artikkelit paikallislehtiin säännöstelystä ja sen vaikutuksista					X	X	X					
Keskustelutilaisuudet toimittajien ym. avainhenkilöiden kanssa					X							
Valmiit esittelykalvosarjat					X							
Tiedotusyhteistyö kylätoimikuntien ja paikallisten järjestöjen (esim. veneily, kalastus) kanssa					X							
Vedenkorkeustiedot ja -ennusteet www-sivuille	X 1 krt/pvä	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Päijänteen säännöstelyn www-sivut	X	X										
Poikkeustilanteiden viestintä												
Esite Päijänteen säännöstelystä ja siitä tiedotus												X
Esite Päijänteen säännöstelyn viestinnästä					X							
Säännöstelytietokonepelin kehittäminen												
Yhteistyö koulujen kanssa												
Yhteistyö Päijännetalon kanssa	t	a	r	v	i	t	t	a	e	s	s	a
Säännöstelijän kuukausikalenteri	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Seurantar ryhmä			X									

Taulukko 5. Eri viestintäkeinojen käyttö tulevaisuudessa.

Työkalu/keino	Viestintä nykytasolla	Viestintä vuonna 2004	Viestintä vuodesta 2005 eteenpäin
SYKE:n hydrologinen kuukausitiedote	X	X	X
Vesitilannekatsaus sekä ammattikäyttöön että viestintävälineille.		X	X
Keväällä vesitilannekatsauksen ja seurantaryhmän yhteyteen tiedotteet.		X	X
Syksyllä vesitilannekatsauksen yhteyteen jälkiarviointi menneen vuoden säännöstelystä. Lopullinen jälkiarviointi seurantaryhmän kokoukseen.		X	X
Artikkelit paikallislehtiin säännöstelystä ja sen vaikutuksista		X	
Keskustelutilaisuudet toimittajien ym. avainhenkilöiden kanssa		X	
Valmiit esittelykalvosarjat		X	(X)
Tiedotusyhteistyö kylätoimikuntien ja paikallisten järjestöjen (esim. veneily, kalastus) kanssa		X	(X)
Vedenkorkeustiedot ja —ennusteet www-sivuille	X	X	X
Päijänteen säännöstelyn www-sivut	X	X	X
Poikkeustilanteiden viestintä	X	X	X
Esite Päijänteen säännöstelystä ja siitä tiedotus		X	(X)
Esite Päijänteen säännöstelyn viestinnästä		X	(X)
Säännöstelytietokonepelin kehittäminen	X	X	(X)
Yhteistyö koulujen kanssa		X	(X)
Yhteistyö Päijännetalon kanssa	(X)	X	X
Säännöstelijän kuukausikalenteri	(X)	X	X
Seurantaryhmä		X	X

5.3 Sisältövaatimukset

Viestinnän sisällön on oltava yksinkertaista, mutta ei vastaanottajaa aliarvioivaa. Viestinnän on oltava myös johdonmukaista eli esim. vedenkorkeustasot on oltava kaikissa viestintämuodoissa samat. Vedenkorkeuksista kerrottaessa Päijänteellä on syytä verrata nykyisiä vedenkorkeuksia kunkin ajankohdan keskimääräisiin ja myös luonnontilaisiin korkeuksiin. Vertailu luonnontilaan on mielekästä säännöstelyn lievyyden vuoksi. Myös ennusteista on uskallettava tiedottaa.

Säännöstelyn vaikutuksista tiedotettaessa kaikki vaikutukset on oltava tasapuolisesti esillä. Virkistyskäyttäjille tiedotetaan erityisesti heidän omaan arkeen vaikuttavista asioista eli säännöstelyn vaikutuksista vedenkorkeuksiin, kalastukseen, virkistyskäyttöön, tulvasuojeluun ja myös vesiluontoon. Vesivoimasta kerrottaessa voidaan konkretisoida asiaa esim. tuomalla esiin, miten paljon vesivoimalla voidaan vähentää muulla tavoin tuotettua energiaa.

5.4 Erityistilanteet

Viestinnän erityistilanteita voivat olla: tulvat, erityisen kuivat kaudet, jääpadot, paksut jäät jne. Kymijoen vesistön tulvantorjunnan toimintasuunnitelmassa todetaan, että normaalissa tai vain tietyllä vesistön osalla esiintyvissä tulvatilanteissa, tiedotuksesta vastaa alueen oma tulvantorjuntaorganisaatio, joka toimii alueellisen ympäristökeskuksen johdolla. Poikkeuksellisissa tulvatilanteissa mahdollisesti asetetun tulvantorjunnan johtoryhmän aloittaessa toimintansa alistetaan tiedo-

tus johtoryhmän alaisuuteen. Tällöin tiedotuksesta vastaa johtoryhmän nimeämä henkilö. Tiedotuksesta vastaavan tehtävänä on mm:

- hoitaa yhteydet tiedotusvälineisiin
- antaa yleisölle jatkuvasti tietoa tulvatilanteen kehittymisestä ja torjuntatoimenpiteistä
- seurata julkista tiedonvälitystä tulvasta annettavan informaation osalta
- pitää riittävä yhteys viranomaisiin ja pelastustoimintaa johtaviin palo- ja pelastusviranomaisiin
- järjestää tulvatorjunnan johtoryhmän tiedotustilaisuudet

Tiedonvälitystä on tulvatilanteen pahetessa voitava nopeasti tehostaa. Tietojen on oltava oikeita, täsmällisiä ja jatkuvasti ajanmukaisia. Tulvatorjuntaorganisaation ja tiedotusvälineiden välillä on vallittava luottamuksellinen yhteistyö.

Maa- ja metsätalousministeriö on myös laatinut erilliset tiedotusohjeet kriisi- ja erityistilanteiden varalle. Ohjeissa painotetaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa aloitetun, aktiivisen ja johdonmukaisen tiedotuksen merkitystä kriisitilanteen hallinnassa. Tehokkaalla viestinnällä voidaan estää huhujen ja väärän tiedon leviäminen ja tätä kautta pitää tilanne mahdollisimman rauhallisena.

Kriisin tai muun poikkeustilanteen sattuessa on aluksi informoitava tarpeellisia yhteistyötahoja ja sovittava tiedotuksen laajuus ja menetelmät. Tarvittaessa asiantuntijat ja yhteistyötahot voidaan kutsua koolle keskustelemaan toteutettavista toimenpiteistä. Kriisiviestinnässä käytetään tavanomaisia tiedotusvälineitä kuten radiota, televisiota, internetiä ja puhelinta. Tiedotuksen tulee olla monipuolista ja viestintätarvetta on seurattava aktiivisesti, jotta uusista käänteistä voidaan välittää nopeasti tieto eteenpäin. Kriisin päättymisestä on kerrottava selkeästi ja tarvittaessa tiedotusta on jatkettava jonkin aikaa kriisin ohimenoa jälkeenkin.

Erytistilanteesta laadittavan tiedotteen otsikossa jo on hyvä tulla ilmi mitä on tapahtunut ja missä. Ingressissä tuodaan esiin koko tapahtumasarjan tausta (kuka, mitä, missä, milloin, miten) sekä seuraukset (vahingot, torjuntatoimet ja ympäristövaarat). Tekstissä kerrotaan tapahtuman vaikutuksista toimintaan sekä taustaa. Myös lisätietojen antajat ja heidän yhteystietonsa, tarvittaessa myös virka-ajan jälkeen, on merkittävä tiedotteeseen.

6 Viestinnän seuranta

Viestinnän tavoitteita arvioidaan yhteistyötahoittain, jolloin niissä tapahtuvaa muutosta viestinnän seurauksena on helpompi arvioida. Arviointi aloitetaan vuoden 2004 aikana tarkastelemalla viestinnän toimivuutta ja vaikuttavuutta taulukon 6 mukaan. Tavoitteena on selvittää:

- Miten laajasti säännöstelystä on viestitty?
- Näkykö uutisoinnissa luvun 3 ydinsanoma?
- Kuinka hyvin viestit on ymmärretty?
- Onko tieto säännöstelystä lisääntynyt?
- Ovatko asenteet säännöstelyä kohtaan muuttuneet?
- Ovatko asenteet säännöstelyviranomaisista kohtaan muuttuneet?

Taulukko 6. Viestinnän toimivuuden ja vaikuttavuuden arviointi

Ehdotus	Toimivuus	Vaikuttavuus	Yhteistyötahot
SYKEN hydrologinen kuukausitiedote			SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL, TIEDVÄL, SUURI
Vesitilannekatsaus sekä ammattikäyttöön että viestintävälineille.	Tiedotusvälineiden seuraaminen. (Montako tiedotetta mennyt läpi? SYKE/AYK)	Asennetutkimus (Lähtökohdat tiedotukselle) alkuvuonna.	SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL, TIEDVÄL, SUURI
Keväällä vesitilannekatsauksen ja seurantaryhmän yhteyteen tiedotteet.	Tiedotusvälineiden seuraaminen. (Montako tiedotetta mennyt läpi SYKE/AYK)	Syksyllä kysely viestinnän huomioimisesta ja vaikutuksista	SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL, TIEDVÄL, SUURI
Syksyllä vesitilannekatsauksen yhteyteen jälkiarviointi menneen vuoden säännöstelystä. Lopullinen jälkiarviointi seurantaryhmän kokoukseen.		Syksyllä puhelinhaastattelu asiantuntijoille (jotka saavat vesitilannekatsauksen?) ja tiedotusvälineille	SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL, TIEDVÄL, SUURI
Artikkelit paikallislehtiin säännöstelystä ja sen vaikutuksista	Monessako lehdessä ja kuinka monta artikkelia		SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL, TIEDVÄL, SUURI
Keskustelutilaisuudet toimittajien ym. avainhenkilöiden kanssa		Kyselyt tilaisuudessa	SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL, TIEDVÄL, SUURI
Valmiit esittelykalvosarjat	Lainausmäärät	Palautelomake mukaan	SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, SUURI
Tiedotusyhteistyö kylätoimikuntien ja paikallisten järjestöjen (esim. veneily, kalastus) kanssa	Osallistujamäärät	Palautte- /kyselylomakkeet tilaisuuksiin	VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN
Vedenkorkeustiedot ja -ennusteet www-sivuille	Laskuri ja "haistelija", joka kertoo mistä organisaatiosta sivulla on käyty. Palautteiden lukumäärä.	Palautte- ja yhteystiedot. Palautteiden kerääminen yhteen	SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL, TIEDVÄL, SUURI
Päijänteen säännöstelyn www-sivut	Laskuri ja "haistelija", joka kertoo mistä organisaatiosta sivulla on käyty	Palautte- ja yhteystiedot. Palautteiden kerääminen yhteen	SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL, TIEDVÄL, SUURI
Poikkeustilanteiden viestintä			SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL, TIEDVÄL, SUURI
Esite Päijänteen säännöstelystä ja siitä tiedotus	Jakelumäärä	Palautte- ja yhteystiedot. Palautteiden kerääminen yhteen.	VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TIEDVÄL, SUURI
Esite Päijänteen säännöstelyn viestinnästä	Jakelumäärä		SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL, TIEDVÄL, SUURI
Säännöstelytietokonepelin kehittäminen	Jakelumäärä	Kommenttien keruu esim. kouluissa.	VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, SUURI Nuoret vesistön käyttäjät
Yhteistyö koulujen kanssa		Palautteen keruu.	VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, SUURI Nuoret vesistön käyttäjät
Yhteistyö Päijännetalon kanssa		Palautteen keruu.	VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TIEDVÄL, SUURI
Säännöstelijän kuukausikalenteri			SISÄ, TEOLL
Seurantaryhmä			SISÄ, VIRKI, VENE, KALAT, MAAT, KUNN, TEOLL

Säännöstelyluvan käyttöönoton jälkeen noin viiden vuoden kuluttua tehdään vesistön käyttäjille mielipidekysely samalla laajuudella kuin vuonna 1997 tehty kysely.

7 Viestintäsuunnitelman julkistaminen

Viestintäsuunnitelma pyritään saamaan erityisesti kaikkien ympäristöhallinnossa Päijänteen säännöstelyn kanssa tekemisissä olevien henkilöiden tietoon ja käyttöön. Päijänteen viestintäsuunnitelmasta tehdään esite keväällä 2004, jota jaetaan myös tiedotusvälineiden edustajille ja muille säännöstelyn viestinnästä kiinnostuneille.

Liite 6

2. artikkelin luvussa 7 analysoitu aineisto:

- Airaksinen, Janne. 2004. Päijänteen vetovoimaa halutaan kehittää. Joutsan Seutu 17.3.2004. (Pääkirjoitus)
- Eerolainen, Jouni. 2004. Järvien tarpeeton kuivatus loppuu. Etelä-Suomen Sanomat 10.9.2004.
- Holtari, Riikka. 2004. Kymijoessa riittää vettä ja pian nousee kalaakin. Kymen Sanomat 18.7.2004.
- Honkanen, Matti. 2004. Kymijoessa virtaa vettä hieman normaalia enemmän. Kymen Sanomat 25.2.2004.; Kouvolan Sanomat 25.2.2004.
- Härkälä, Matti. 2004a. Päijänteeltä väylää pitkin putkilahteen. Keski-suomalainen 4.3.2004.
- Härkälä, Matti. 2004b. Päijänteen asiat työn alla. Keski-suomalainen 4.3.2004.
- Karjalainen, Hannu. 2004a. Päijänteen pinta pitkästä aikaa normaalikorkeudelle. Keski-suomalainen 31.3.2004.
- Karjalainen, Hannu. 2004b. Pettyneet aikovat valittaa. Keski-suomalainen 23.9.2004.
- Karjalainen, Hannu. 2004c. Päijänteen pinta saadaan ylemmäs kuivina vuosina. Keski-suomalainen [päivämäärä puuttuu].
- Karvinen, Tiina. 2004. Kymijoen vesivoimalaitokset ovat ohijuoksuttaneet liikoja vesiä. Kouvolan Sanomat 14.8.2004.; Kymen Sanomat 14.8.2004.
- KAS 2004a. Päijänteen säännöstelyn vaikutukset vuonna 2003 arvioitu – kevästä 2004 ennakoidaan vesiolosuhteiltaan tavanomaista. Lehdistötiedote, Kaakkois-Suomen ympäristökeskus. 25.3.2004. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=70169&lan=fi>
- KAS 2004b. Päijänteellä ja Kymijoella poikkeuksellisen paljon vettä. Lehdistötiedote, Kaakkois-Suomen ympäristökeskus. 2.8.2004.
- Kujala, Lassi. 2004. Pyhäjärven linnut lasketaan tänä kesänä. Kouvolan Sanomat 24.7.2004.
- Lainesalo, Tapio. 2004a. Pyhäjärven pinta nousee 30 senttiä. Kouvolan Sanomat 28.5.2004.
- Lainesalo Tapio. 2004b. Päijänteen säännöstelyä suunniteltiin jo 30-luvulla Kouvolan Sanomat 28.5.2004.
- Lainesalo, Tapio. 2004c. Laituri kuivalla maalla. Kymen sanomat 4.8.2004.; Kouvolan Sanomat 4.8.2004.
- Lepistö, Leena. (2004). Vesistöissä ei ole juuri tilaa syyssateille. Kouvolan Sanomat 30.7.2004.
- Moilanen, Hellevi, 2004a. Säännöstely ja sateettomuus kuivattivat Kymijoen. Kymen Sanomat 6.5. 2004.
- Moilanen, Hellevi. 2004b. Kymijoki on nyt todellinen "lataamo". Kymen Sanomat 2.10.2004.
- Palmu, Outi. 2004. Tilanne nyt hallussa, syksyksi mahdollisesti ongelmia. Kymen Sanomat 31.7.2004.
- Palletvuori, Kaarina. 2004. Kalkkisten pohjapato lisäisi säännöstelyä. Etelä-Suomen Sanomat. 27.5.2004.
- Peltonen, Eija. 2004. Kaikki moittivat Päijänteen mataluutta. Etelä-Suomen Sanomat 12.3.2004.
- Salin, Talvikki. 2004. Kymijoen vesimäärä tulvarajoilla. Kouvolan Sanomat 3.8.2004.
- Vanhala, Ville. 2004. Tulvaraja ylitetty Kymijoella. Kymen Sanomat. 1.8.2004.
- Vehkaluoto, Johanna. 2004. Kymijoella edessä runsasvetinen kevät. Kymen Sanomat 27.3. 2004.; Kouvolan Sanomat 28.3.2004.
- Väisänen, Marjaana. 2004. Pyhäjärven säännöstelyaikataulua säädetään vesilinnuille sopivaksi. Kouvolan Sanomat 9.5.2004.
- Åkerlind, Merja. 2004. Päijänteen säännöstely menee KHO:een. Kouvolan Sanomat 18.10.2004.; Keski-suomalainen 12.10.2004.; Etelä-Suomen Sanomat 12.10.
- (Footnotes)
- 1 Aiempi versio tästä luvusta on ilmestynyt teoksessa: Systeemiäly: Näkökulmia vuorovaikutukseen ja kokonaisuuksien hallintaan (Lyytimäki & Rotko 2004)

Kuvailulehti

Julkaisija	Suomen ympäristökeskus		Julkaisu-aika Syyskuu 2005
Tekijä(t)	Pia Rotko (toim.)		
Julkaisun nimi	Viestinnän ja osallistumisen haasteet vesistöjen säännöstelyhankkeissa		
Julkaisun osat/ muut saman projektin tuottamat julkaisut	Marika Palosaari: Vuorovaikutteinen suunnittelu Kemijärven säännöstelyn kehittämisessä – prosessin onnistuneisuus osallistujien näkökulmasta Jari Lyytimäki, Pia Rotko: Maine ja mielikuvat Päijänteen säännöstelyssä Jari Lyytimäki, Pia Rotko: Systeemiälykäs kysely Päijänteen säännöstelyn kehittämisessä Julkaisu on saatavana myös internetistä: www.ymparisto.fi/julkaisut		
Tiivistelmä	<p>Kansalaisten näkemysten huomioon ottaminen on olennainen osa nykyaikaista suunnittelua ja päätöksentekoa. Suunnittelua, jossa asiantuntijat työskentelevät yhteistyössä eri osapuolten kanssa, jolloin he voivat oppia toisiltaan, kutsutaan vuorovaikutteiseksi suunnitteluksi. Raportin ensimmäisessä artikkelissa paneudutaan vuorovaikutteiseen suunnitteluun, joka on toteutettu Kemijärven säännöstelyn kehittämissä hankkeissa vuosina 2000-2004. Selvityksessä analysoidaan hankkeen osallistumisprosessin toimivuutta osallistujien omien kokemusten valossa sekä hankkeessa asetettujen tavoitteiden ja vuorovaikutteisen suunnittelun sosiaalisten tavoitteiden toteutumisen kannalta.</p> <p>Raportin toisessa artikkelissa tarkastellaan miten maineen käsitteen avulla voidaan ymmärtää syitä siihen, miksi lievää säännöstelyä kohtaan tunnetaan poikkeuksellisen laajaa tyytymättömyyttä. Esimerkiksi Päijänteen säännöstelyyn ollaan kyselytutkimusten perusteella varsin tyytymättömiä, vaikka säännöstelyä on pyritty kehittämään eri osapuolten tarpeita huomioiden. Artikkelissa arvioidaan myös laajemmin luonnonvarojen käyttöön liittyvää viestintää ja vuorovaikutusta maineen näkökulmasta. Lisäksi artikkelissa tarkastellaan suunnitelmallisen viestinnän vaikutusta säännöstelyn maineeseen.</p> <p>Raportin viimeisessä artikkelissa pohditaan kyselytutkimuksen mahdollisuuksia viestintävälineenä. Kansalaisille tehtävät lomakekyselyt, puhelinhaastattelut, Internetkyselyt ja muut kyselyt ovat tärkeä tiedonhankinnan tapa nyky-yhteiskunnassa. Tässä artikkelissa tarkastellaan sitä, miten kyselyjä voitaisiin hyödyntää paitsi tiedon hankkimiseen, myös vastaajien oman ajattelun kehittämiseen. Aihepiiriä lähestytään systeemiälykkään ympäristösuunnittelun näkökulmasta. Konkreettisenä esimerkkinä käytetään vesien säännöstelyä ja hahmotetaan Päijänteen säännöstelyä koskevan systeemiälykkään kyselyn ominaispiirteitä.</p>		
Asiasanat	viestintä, vuorovaikutus, vuorovaikutteinen suunnittelu, osallistaminen, maine, systeemiäly, kyselytutkimus, vesistöt, järvi, säännöstely, kunnostus, Päijänne, Kemijärvi		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Suomen ympäristö 789		
Julkaisun teema	Luonto ja luonnonvarat		
Projektihankkeen nimi ja projektinumero			
Rahoittaja/toimeksiantaja	Suomen ympäristökeskus		
Projektiryhmään kuuluvat organisaatiot			
	ISSN 1238-7312	ISBN 952-11-2033-9	ISBN 952-11-2034-7 (pdf)
	Sivuja 97	Kieli suomi	
	Luottamuksellisuus julkinen	Hinta 15 €	
Julkaisun myynti/ jakaja	Edita Publishing Oy, PL 800, 00043 EDITA, vaihde 020 450 00 Asiakaspalvelu: puhelin 020 450 05, faksi 020 450 2380 Sähköposti: asiakaspalvelu@edita.fi , http://www.edita.fi/netmarket		
Julkaisun kustantaja	Suomen ympäristökeskus, PL 140, 00251 Helsinki		
Painopaikka ja -aika	Edita Prima Oy, Helsinki 2005		

Presentationsblad

Utgivare	Finlands miljöcentral	Datum	September 2005
Författare	Pia Rotko (red.)		
Publikationens titel	Viestinnän ja osallistumisen haasteet vesistöjen säännöstelyhankkeissa (Utmaningar för kommunikation och deltagande i planeringsprojekt för reglering av vattendrag)		
Publikationens delar/ andra publikationer inom samma projekt	Marika Palosaari: Interaktiv planering vid utvecklandet regleringen av Kemi träsk – hur processen lyckades ur deltagarnas synpunkt Jari Lyytimäki, Pia Rotko: Regleringen av Päijänne – anseende och föreställningar Jari Lyytimäki, Pia Rotko: Systemintelligent enkät vid utvecklandet av regleringen av Päijänne Publikationen finns tillgänglig också på internet: www.ymparisto.fi/julkaisut		
Sammandrag	<p>En väsentlig del av modern planering och belustfattande är att medborgarnas åsikter tas i beaktande. Planering där experterna arbetar i samråd med olika parter och där de lär av varandra, kallas interaktiv planering. I rapportens första del studeras den interaktiva planeringen som genomfördes i ett utvecklingsprojekt åren 2000-2004, där regleringen av Kemi träsk utvecklades. I utredningen analyseras hur projektets deltagandeprocess fungerade ur följande infallsvinklar: 1) enligt deltagarnas egna erfarenheter; 2) hur de för projektet uppställda målen uppfylldes; 3) hur de sociala målen med den interaktiva planeringen förverkligades.</p> <p>I rapportens andra artikel studeras hur man med hjälp av begreppet anseende kan förstå orsakerna till varför en lindrig reglering väcker ovanligt stort missnöje. Ett exempel: Enligt en enkät är folk rätt så missnöjda med regleringen av Päijänne, även om man försökt utveckla regleringen med beaktande av de olika parternas önskemål. Artikeln breder sig ut till att bedöma kommunikation och växelverkan i samband med utnyttjandet av naturresurser ur anseendets synpunkt. Därtill belyser artikeln effekten av planmässig kommunikation på regleringens anseende.</p> <p>Rapportens sista del dryftar enkätens möjligheter som kommunikationsmedel. Enkäter till medborgare, med blanketter, per telefon, via Internet etc., är viktiga informationskällor i det moderna samhället. I denna artikel studeras hur enkäter kunde utnyttjas, inte bara för att inhandla information, utan också för att utveckla intervjuobjektens eget tänkade. Ämnet belyses ur den systemintelligenta miljöplaneringens synpunkt. Som konkret exempel används regleringen av vattendrag och egenskaperna hos den systemintelligenta enkäten som gällde regleringen av Päijänne skisseras.</p>		
Nyckelord	kommunikation, växelverkan, planering, deltagande, anseende, systemintelligens, enkätundersökning, vattendrag, sjöar, reglering, restaurering, Päijänne, Kemi träsk		
Publikationsserie och nummer	Miljön i Finland 789		
Publikationens tema	Natur och naturtillgångar		
Projektets namn och nummer			
Finansär/ uppdragsgivare	Finlands miljöcentral		
Organisationer i projektgruppen			
	ISSN 1238-7312	ISBN 952-11-2033-9	ISBN 952-11-2034-7 (pdf)
	Sidantal 97	Språk finska	
	Offentlighet offentlig	Pris 15 €	
Beställningar/ distribution	Edita Publishing Ab, PB 800, 00043 EDITA, växel 020 450 00 Kundtjänst: telefon 020 450 05, fax 020 450 2380 e-mail: asiakaspalvelu@edita.fi , Internet: http://www.edita.fi/netmarket		
Förläggare	Finlands miljöcentral, PB 140, 00251 Helsinki		
Tryckeri/ tryckningsort och -år	Edita Prima Oy, Helsinki 2005		

Documentation page

Publisher	Finnish Environment Institute	Date	September 2005
Author(s)	Pia Rotko (ed.)		
Title of publication	Viestinnän ja osallistumisen haasteet vesistöjen säännöstelyhankkeissa (The challenges of communication and participation in water regulation projects)		
Parts of publication/ other project publications	Marika Palosaari: Collaborative planning related to the development of the regulation of Lake Kemijärvi – the success of the process from the participants' viewpoint Jari Lyytimäki & Pia Rotko: Concepts of image and reputation related to the regulation of Lake Päijänne Jari Lyytimäki & Pia Rotko: Applying systems intelligence in a questionnaire survey related to the development of the regulation of Lake Päijänne The publication is also available on the internet: www.ymparisto.fi/julkaisut		
Abstract	<p>Taking the views of citizens into account is a key part of modern planning and decision-making. Planning in which experts co-operate with various parties in order for all involved to learn from each other is called collaborative planning. The first article of this report deals with collaborative planning implemented in the development project related to the regulation of Lake Kemijärvi in 2000-2004. The article analyses the effectiveness of the participation process in light of the participants' own experiences and in relation to project targets and the social goals of collaborative planning.</p> <p>The second article examines how the concept of reputation can be applied for understanding the reasons for exceptionally large discontent with minor lake water regulation. For example, a questionnaire survey indicates that people are rather dissatisfied with the regulation of Lake Päijänne despite attempts to develop the regulation by taking the needs of the various parties into account. The article also examines more extensively the communications and interaction related to the use of natural resources from the reputation standpoint. In addition, the effect of systematic communication on the reputation enjoyed by regulation is analysed.</p> <p>The last article of this report considers opportunities to use a questionnaire survey as a means of communication. Questionnaire surveys, telephone interviews, and Internet and other surveys targeted at citizens are an important way of acquiring information in modern society. This article explores how such surveys could be utilised not only to acquire information but also to develop the respondents' own thinking. The subject matter has been approached from the perspective of systems intelligence in environmental planning. To this end, lake water regulation related to Lake Päijänne has been used as a concrete example in order to determine the characteristics of a survey applying systems intelligence.</p>		
Keywords	communication, interaction, collaborative planning, participation, reputation, systems intelligence, questionnaire survey, water systems, lake, regulation, remediation, Päijänne, Kemijärvi		
Publication series and number	The Finnish Environment 789		
Theme of publication	Nature and natural resources		
Project name and number, if any			
Financier/ commissioner	Finnish Environment Institute		
Project organization			
	ISSN 1238-7312	ISBN 952-11-2033-9	ISBN 952-11-2034-7 (pdf)
	No. of pages 97	Language Finnish	
	Restrictions Public	Price 15 €	
For sale at/ distributor	Edita Publishing Ltd., P.O.Box 800, FIN-00043 EDITA, Finland, Phone +358 20 450 00 Mail orders: Phone +358 20 450 00, Fax +358 450 2380 e-mail: asiakaspalvelu@edita.fi , Internet: http://www.edita.fi/netmarket		
Financier of publication	Finnish Environment Institute, P.O. Box 140, FIN-00251 Helsinki, Finland		
Printing place and year	Edita Prima Oy, Helsinki 2005		

LUONTO JA LUONNONVARAT

Viestinnän ja osallistumisen haasteet vesistöjen säännöstelyhankkeissa

Vuorovaikutteista suunnittelua tarvitaan, jotta luonnonvaroja voidaan käyttää oikeudenmukaisesti ja ympäristöä mahdollisimman vähän kuormittaen. Parhaimmillaan vuorovaikutus ja sujuva viestintä eri osapuolten välillä takaa sen, että eri näkökulmat, arvostukset ja tiedot otetaan päätöksenteossa huomion tasapuolisesti. Julkaisussa tarkastellaan viestintää ja vuorovaikutusta säännöstelyjen vesistöjen käytössä ja hoidossa. Esimerkkikohteina on kaksi erityyppistä säännösteltyä vesistöä, Päijänne ja Kemijärvi.

Vesistöjen säännöstelyllä on kansalaisten mielissä kielteinen kaiku. Päijänteen säännöstelyyn ollaan kyselytutkimusten perusteella varsin tyytymättömiä, vaikka säännöstely on vedenkorkeuden vaihtelulla mitattuna melko maltillista ja säännöstelyä on pyritty kehittämään eri osapuolten tarpeita huomioiden. Kemijärvi taas on voimakkaasti säännöstelty järvi, jonka säännöstelykäytäntöjen kehittämistä vaikeuttavat pitkään kytenneet ristiriidat.

Julkaisussa tarkastellaan mielikuvien ja maineen merkitystä Päijänteen säännöstelyssä. Mistä säännöstelyn huono maine johtuu ja millaisen viestinnän avulla sitä voitaisiin parantaa? Eväitä Kemijärven säännöstelyn kehittämiseen haetaan hahmottamalla vuorovaikutuksen onnistumista tähänastisen kehitystyön osallistujien välillä.

Uutena vuorovaikutteisen suunnittelun tapana hahmotetaan systeemiälykässtä kyselyä. Systeemiälykäs kysely on vuorovaikutusmenetelmä, jossa keskeisenä tavoitteena on aktivoida vastaajia ja herättää heitä ajattelemaan uudella tavalla.

Julkaisu on saatavissa myös Internetissä:
www.ymparisto.fi/julkaisut
ISBN 952-11-2033-9 (nid.)
ISBN 952-11-2034-7 (pdf)
ISSN 1238-7312

Myynti:
Edita Publishing Oy
PL 800, 00043 EDITA, vaihde 020 450 000
puhelin 020 450 05, faksi 020 450 2380
Edita-kirjakauppa Helsingissä:
Annankatu 44, puhelin 020 450 2566

